

V E T U S

E 101/103

T E S T A M E N T U M

G R Æ C U M

C U M

V A R I I S L E C T I O N I B U S .

E D I D I T

R O B E R T U S H O L M E S , S . T . P . R . S . S .

Æ D I S C H R I S T I C A N O N I C U S .

T O M U S P R I M U S .

O X O N I I :

E T Y P O G R A P H E O C L A R E N D O N I A N O .

M D C C X C V I I I .

IMPRIMATUR,

P O R T L A N D,

CANCELLAR. UNIVERSITAT. OXON.

HONORABILI
ET
REVERENDO ADMODUM
SHUTE BARRINGTON, L. L. D.
EPISCOPO DUNELMENSIS,
PATRONO
RELIGIONIS ET LITERARUM
MUNIFICENTISSIMO;
CÆTERISQUE SINGULIS
HUIUS INSTITUTI
FAUTORIBUS
COLENDISSIMIS;
UNIVERSUM HOC OPUS,
IN TESTIMONIUM
ANIMI, UTI PAR EST, GRATISSIMI,
DICATUM ESTO.

NOMINA FAUTORUM,

QUORUM EX AUCTORITATE HONORIFICA, ET SUBSIDIIS PECUNIARIIS,

HÆC COLLATIO PROMOVETUR.

Abingdon, Right Honourable The Earl of
Addington, Right Honourable Henry, Speaker of the House of Commons
Addington, John Hiley, Esq. M. P.
Agar, Most Rev. The Lord Arch-Bishop of Cashel
All Soul's College, Oxford

Babington, Thomas, Esq.
Bagot, Right Rev. The Lord Bishop of St. Asaph
Balliol College, Oxford
Banks, Rev. Mr,
Barnes, Rev. Mr, Fellow of Balliol College, Oxford
Barrington, Honourable and Right Rev. The Lord Bishop of Durham
Bathurst, Rev. Dr, Prebendary of Durham
Bayley, Rev. Mr,
Beja, The Bishop of, Portugal
Benet, Rev. Mr, Rector of Sunningwell *
Blackburne, John, Esq. Edmonton
Bouchier, Rev. Mr, Epsom
Boys, Rev. Mr, Rector of Berwick, Wilts.
Brazenose College, Oxford
Brown, James, Esq.
Buckingham, His Grace the Marquis of
Buckner, Right Rev. The Lord Bishop of Chichester
Burgess, Rev. Mr, Prebendary of Durham
Burgh, William, Esq. L. L. D.
Burney, Dr. Charles, Greenwich
Butler, Right Rev. The Lord Bishop of Hereford

Canterbury, The Dean and Chapter
Cambridge, The University of
Carrington, Right Honourable Lord
Christ Church, The Dean and Chapter
Cracherode, Rev. Mr. Clayton Mordaunt,
Cleaver, Right Rev. The Lord Bishop of Chester
Coote, Rev. Dr, Dean of Kilfenora *
Cornwallis, Honourable and Right Rev. The Lord Bishop of Litchfield
Corpus-Christi College, Oxford
Courtenay, Right Rev. The Lord Bishop of Exeter
Dennis, Rev. Dr, President of St. John's College, Oxford *
Dolben, Sir William, Bart. M. P.
Dolben, John English, Esq.

* Asterisco notantur ii, quorum Munificentiae mors finem imposuit.

N O M I N A F A U T O R U M.

Douglas, Right Rev. The Lord Bishop of Salisbury
 Dublin, The Univerfity of
 Durham, The Dean and Chapter

Egerton, Rev. Mr, Prebendary of Durham
 Ely, The Dean and Chapter
 Eton College
 Eveleigh, Rev. Dr, Provost of Oriel College, Oxford, Prebendary of Rochester
 Exeter College, Oxford
 Exeter, The Dean and Chapter
 Foley, Rev. Mr, Vicar of Newent, Gloucestershire
 Ford, Rev. Dr, Principal of Magdalen Hall, Oxford, Profeffor of Arabick in the Univerfity
 Fothergill, Rev. Dr, Provost of Queen's College, Oxford, Prebendary of Durham *

Fowler, Most Rev. The Lord Arch-Bishop of Dublin

Gabriel, Rev. Dr, Rector of Harlington, Middlefex
 Gauntlett, Rev. Dr, Warden of New College, Oxford.
 Gisborne, Rev. Mr, Yoxley Hall, Litchfield
 Glasgow, The Univerfity of
 Gloucester, The Dean and Chapter
 Goffet, Rev. Dr, London
 Gough, Richard, Esq. Enfield
 Gray, John, Esq. Cransley, Northamptonshire
 Green, Rev. Mr, Rector of Hardingham, Norfolk *

Grenville, Right Honourable Lord, Secretary of State
 Griffiths, Rev. Mr, Rector of St. Mary le Bow, London *

Hammond, Rev. Mr, Cambridge
 Heathcote, Rev. Thomas, Rector of Stone, Kent
 Heberden, Dr, London
 Heberden, Rev. Mr, Prebendary of Exeter
 Hereford, The Dean and Chapter
 Hinchcliffe, Right Rev. The Lord Bishop of Peterborough *

Hoare, Rev. Dr, Principal of Jefus College, Oxford
 Horne, Rev. Dr, Chifwick

Itham, Rev. Dr, Warden of All Soul's College, Oxford, Vice-Chancellor of the Univerfity
 Jeffreys, Rev. Mr, Fellow of Winchester College
 Jefus College, Oxford
 John's, St, College, Cambridge

King's College, Cambridge
 King, Edward, Esq. London
 King, Rev. Mr, Rector of Worthen, Salop

Langton, Bennet, Esq. London
 Law, Right Rev. The Lord Bishop of Elphin
 Lawfon, Charles, Esq. Manchester
 Lee, Rev. Dr, Warden of Winchester College *

Leeds, His Grace the Duke of
 Leigh, Rev. Mr, Addleftrop
 Loveday, John, Esq. Cavertham *

Loveday, Dr, Willefcot, Oxfordshire

NOMINA FAUTORUM.

Magdalen College, Oxford
Manchester, College
Marlborough, His Grace the Duke of
Matthew, Rev. Mr, Fellow of Balliol College, Oxford, Rector of Kilve, Somersetshire
Merton College, Oxford
Monboddo, Lord
Moore, Most Rev. The Lord Arch-Bishop of Canterbury
Morgan, Rev. Mr, Canon of Hereford
Morres, Rev. Mr. Robert,
Morres, Rev. Mr, Rector of Nether-Broughton, Leicestershire

Newcome, Most Rev. The Primate of Ireland
New College, Oxford
North, Honourable and Right Rev. The Lord Bishop of Winchester
Nowell, Rev. Dr, Principal of St. Mary Hall, Oxford

Oglander, Rev. Dr, Warden of New College, Oxford *
Oglander, Rev. Mr, Fellow of Winchester College
Oriental College, Oxford
Owen, Rev. Dr, Vicar of Edmonton, Middlesex *
Oxford, The University of

Palmer, Rev. Mr, Cambridge
Parker, Rev. Dr, Rector of St. James's
Parsons, Rev. Mr, Fellow of Balliol College, Oxford; Rector of All Saint's, Colchester
Percy, Right Rev. The Lord Bishop of Dromore
Pitt, Right Honourable William, First Lord of the Treasury, Chancellor of the Exchequer
Porteus, Right Rev. The Lord Bishop of London
Prettyman, Right Rev. The Lord Bishop of Lincoln
Proby, Rev. Dr, Dean of Litchfield
Proffer, Rev. Dr, Rector of Gateshead, Durham

Queen's College, Oxford

Roberts, Rev. Dr, Provost of Eton College *
Robinson, Most Rev. The Primate of Ireland *

Salisbury, The Dean and Chapter
Sandys, Right Honourable Lord *
Sarraude, Rev. Mr, Vicar of Boffal, Yorkshire
Smallwell, Right Rev. The Lord Bishop of Oxford
Spencer, Right Honourable Earl, First Lord of the Admiralty
Stinton, Rev. Dr, Rector of Exeter College, Oxford *
Stonhouse, Rev. Sir James, Bart. *
Sturges, Rev. Dr, Prebendary of Winchester
Sturges, Rev. Mr, Vicar of St. Mary's, Reading
Sutton, James, Esq.
Sydney, Right Honourable Lord

Taylor, Rev. Mr, Ardfort, Cheshire
Thomas, Right Rev. The Lord Bishop of Rochester *
Thornton, Henry, Esq. Clapham M. P.
Townson, Rev. Dr, Rector of Malpas, Cheshire *

NOMINA FAUTORUM.

Travel, Rev. Mr. Slaughter, Gloucestershire
Trinity College, Oxford
Trinity College, Cambridge

Univerfity College, Oxford

Valpy, Rev. Dr, Reading

Wadham College, Oxford

Wall, Dr, Clinical Profeflor of Phyfic in the Univerfity of Oxford

Warren, Right Rev. The Lord Bifhop of Bangor

Watfon, Right Rev. The Lord Bifhop of Landaff

Wegg, Samuel, Efq. London

Wefton, Rev. Mr, London

Westminster, The Dean and Chapter

White, Rev. Dr, Laudian Profeflor of Arabick in the Univerfity of Oxford, Prebendary of Gloucefter

Wight, Rev. Mr. Mofes, Vicar of Willefden, Middlefex *

Wight, Rev. Mr. Osborne, Rector of Weftbury, Salop

Wilberforce, William, Efq. M. P.

Wills, Rev. Dr, Warden of Wadham College, Oxford

Winchefter College

Winchefter, The Dean and Chapter

Windfor, The Dean and Chapter

Wintle, Rev. Mr, Rector of Brightwell, Berks

Woodward, Right Rev. The Lord Bifhop of Cloyne *

Worcefter College, Oxford

Wray, Rev. Mr, Rector of Darley, Derbyfhire

Wynne, Rev. Dr, London

Yorke, Honourable and Right Rev. The Lord Bifhop of Ely

NOMINA FAUTORUM,

QUORUM EX AUCTORITATE HONORIFICA, ET SUBSIDIIS PECUNIARIIS,
HÆC COLLATIONUM EDITIO PROMOVETUR.

Abbott, Right Hon. Charles, Speaker of the House of Commons

Addington, Right Hon. Henry, First Lord of the Treasury, and Chancellor of the Exchequer

Agar, His Grace Dr. Archbishop of Dublin

Ainslie, Rev. Lord Charles, Dean of Bocking

All Souls' College, Oxford

Bagot, Right Rev. Dr. late Lord Bishop of St. Asaph

Balliol-College, Oxford

Barrington, Hon. and Right Rev. Dr. Lord Bishop of Durham

Barrington, Rev. Mr. Prebendary of Durham

Bathurst, Rev. Dr. Prebendary of Durham

Berdmere, Rev. Dr. Warden of Merton-College, Oxford

Blayney, Rev. Dr. late Canon of Christ-Church, and Regius-Professor of Hebrew in the University, Oxford

Brazenose-College, Oxford

Bristol, Library-Society of

Browne, Isaac Hawkins, Esq. M. P.

Brown, James, Esq. St. Alban's

Buckingham, Right Hon. His Grace, The Marquis of

Buckner, Right Rev. Dr. Lord Bishop of Chichester

Burgess, Right Rev. Dr. Lord Bishop of St. David's

Burney, Rev. Dr. Charles, Greenwich

Burrough, Rev. Dr. late Fellow of Magdalen-College, Oxford

Burton, Rev. Dr. Canon of Christ-Church

Caius' College, Cambridge

Cambridge, The University of, Three Copies

Canterbury, Rev. The Dean and Chapter of

Carew, Reginald Pole, Esq. M. P.

Carey, Rev. Mr. B. D. Head-Master of Westminster-School

Chambers, Sir Robert, late Principal of New Inn-Hall, Oxford

Cheetham's Trustees of the Library, Manchester, Two Copies

Chichester, Rev. The Dean and Chapter of

Christ-Church, Rev. The Dean and Chapter of

Clarges, Sir Thomas, Baronet, Christ-Church

Clark, J. C. Esq. St. John's College, Oxford

Cleaver, Right Rev. Dr. William, Lord Bishop of Bangor

Cleaver, Right Rev. Dr. Euseby, Lord Bishop of Leighlin and Ferns

Clutton, Rev. Mr. Prebendary of Hereford

Collinson, Rev. Dr. Provost of Queen's Coll. and Lady Margaret's Prof. of Divinity in the University, Oxford
Conybeare, Rev. Dr. Rector of St. Botolph's, Bishopsgate-Street, London
Corpus-Christi-College, Oxford

Dampier, Right Rev. Dr. Lord Bishop of Rochester
Darnley, Right Hon. The Earl of
Delafosse, Rev. Mr. Richmond, Surry
Disney, Rev. Dr. Sloane-Street, Chelsea
Douglas, Right Rev. Dr. Lord Bishop of Salisbury
Dublin, The University of, Two Copies
Durham, Rev. The Dean and Chapter of

Ely, Rev. The Dean and Chapter of
Eton-College
Eveleigh, Rev. Dr. Provost of Oriel-College, Oxford, and Prebendary of Rochester
Evelyn, Sir George Shuckburgh, Baronet, M. P.
Exeter, Rev. The Dean and Chapter of
Exeter-College, Oxford

Forster, Frederick, Esq. Gentleman-Commoner of Christ-Church

Gauntlett, Rev. Dr. Warden of New College, Oxford
Gisborne, Rev. Mr. Yoxley-Hall, Litchfield
Glasgow, The University of
Gloucester, Rev. The Dean and Chapter of
Goodenough, Rev. Dr. Dean of Rochester
Gough, Richard, Esq. F. A. S. Enfield
Grafton, Right Hon. His Grace, The Duke of
Gray, Rev. Dr. Prebendary of Durham

Hay, Rev. Dr. Canon of Christ-Church
Heath, Rev. Dr. George, Canon of Windfor
Heberden, Dr. the late, London
Heberden, Rev. Mr. Canon-Residentary of Exeter
Hereford, Rev. The Dean and Chapter of
Hole, Rev. Mr. Vicar of Okehampton, Devonshire
Horne, Rev. Dr. Chifwick
Horsley, Right Rev. Dr. Lord Bishop of St. Asaph
Howley, Rev. Mr. Canon of Christ-Church
Hughes, Rev. Dr. Principal of Jesus' College, Oxford
Huntingford, Right Rev. Dr. Lord Bishop of Gloucester

Jackfon, Rev. Dr. Cyril, Dean of Christ-Church
Jackfon, Rev. Dr. William, Canon of Christ-Church, and Regius-Professor of Greek in the University, Oxford
Jeffreys, Rev. Mr. M. A. late Fellow of Winchester-College
Jesus' College, Oxford
John's St. College, Oxford
John's St. College, Cambridge
Isham, Rev. Dr. Warden of All Souls' College, Oxford

King, Edward, Esq. Mansfield-Street, London
King's College, Cambridge

Lawrence, Dr. French, Regius-Professour of Civil Law in the Univerfity of Oxford
Lawson, Mr. Charles, Manchester
Le-Mefurier, Rev. Mr. M. A. Rector of Newton Longville, Buckinghamshire
Leigh, Rev. Mr. Rector of Broadwell, Addlethrop
Lewis, Matthew, Esq. Devonshire-Place, London
Lincoln, Rev. The Dean and Chapter of
Litchfield, Rev. The Dean and Chapter of
Loveday, Dr. Williamscot
Lukin, Rev. Dr. Dean of Wells

Magdalen-College, Oxford
Magee, Rev. Dr. Fellow of Trinity-College, Dublin
Malmfbury, Right Hon. The Earl of
Marlborough, Right Hon. His Grace, The Duke of
Marsh, Rev. Mr. M. A. Student of Christ-Church
Martyn, Dr. Professour of Botany in the Univerfity of Cambridge
Meares, Rev. Mr. M. A. Vicar of St. Michael's, Southampton
Mercier, Mr. Richard Edward, Dublin
Merton-College, Oxford
Moore, The Most Rev. His Grace Dr. Archbishop of Canterbury
Morgan, Rev. Dr. Canon of Hereford, Two Copies
Morrison, Rev. Mr. New College, Oxford
Murray, Hon. and Right Rev. Dr. late Lord Bifhop of St. David's

Nares, Rev. Mr. British Museum
New College, Oxford, Two Copies
North, Hon. and Right Rev. Dr. Lord Bifhop of Winchester

O'Burne, Right Rev. Dr. Lord Bifhop of Meath
Oglander, Rev. Mr. M. A. Fellow of Winchester-College
Oriell-College, Oxford
Oxford, The Univerfity of, Twelve Copies

Perceval, Right Hon. Spencer, Attorney General of Great Britain, M. P.
Peter-Houfe, Cambridge
Pole, Sir William, Baronet, Christ-Church
Porteus, Right Rev. Dr. Lord Bifhop of London
Portland, Right Hon. His Grace, The Duke of, Two Copies
Pretymann, Right Rev. Dr. Lord Bifhop of Lincoln
Pretymann, Rev. Dr. Residentiary of Lincoln
Price, Rev. Dr. Prebendary of Durham
Price, William, Esq. London
Proffer, Rev. Dr. Rector of Gateshead, County of Durham
Pym, Rev. Mr. Radwell-Houfe, Hertfordshire

Queen's College, Oxford

Randolph, Right Rev. Dr. Lord Bishop of Oxford, and Regius-Professor of Divinity in the University of Oxford
Ratcliffe, Rev. Dr. Prebendary of Canterbury
Rochester, Rev. The Dean and Chapter of
Routh, Rev. Dr. President of Magdalen-College, Oxford
Ruffel, Sir George, Baronet, Christ-Church

Salisbury, Rev. The Dean and Chapter of
Shipleigh, Rev. Dr. Dean of St. Asaph
Sion-College
Siffmore, Rev. Mr. B. C. L. Fellow of Winchester-College
Spencer, Right Hon. Earl, Two Copies
Stock, Right Rev. Dr. Lord Bishop of Killala

Taylor, Rev. Mr. Rector of Spidlington, Lincolnshire
Trinity-College, Cambridge
Twigge, Rev. Mr. Derby

University-College, Oxford

Vanfittart, Right Hon. Nicholas, M. P. Two Copies
Vernon, Hon. and Right Rev. Dr. Lord Bishop of Carlisle

Wadham-College, Oxford
Wall, Dr. Martin, Clinical Professor of Medicine in the University of Oxford
Watson, Right Rev. Dr. Lord Bishop of Landaff
Webb, D. J. Esq. M. A. Corpus-Christi-College, Oxford
Webber, Rev. Mr. M. A. Student of Christ-Church
Wegg, Samuel, Esq. Acton
Wells, Rev. The Dean and Chapter of
Westminster, Rev. The Dean and Chapter of
Weston, Rev. Mr. B. D. London
White, Rev. Dr. Canon of Christ-Church, and Regius-Professor of Hebrew, and Laudian Professor of Arabic.
in the University of Oxford
Wickham, Right Hon. William, M. P.
Wilberforce, William, Esq. M. P.
Wills, Rev. Dr. Warden of Wadham-College, Oxford
Winchester, Rev. The Dean and Chapter of
Winchester-College
Windfor, Rev. The Dean and Chapter of
Wood, Rev. Mr. M. A. Student of Christ-Church
Worcester-College, Oxford
Wynne, Rev. Dr. Queen Anne-Street, London

Yorke, Hon. and Right Rev. Dr. Lord Bishop of Ely

II ergo fuerunt **FAutores**, quorum ab Auctoritate factum est, ut potuerim huc usque rem institutam
assequi ; et quorum **ex** Subidiis Pecuniariis, in hoc opus de anno in annum munificentissime collatis, id
mihi suppetebat, unde jam valuerim ad hanc Collationem et Editionem impendere ultra **SEPTEM MIL-**
LIA LIBRARUM STERLINGORUM.

JAM vero, post debitam hanc FAUTORUM Commemorationem, nequeo non et aliam quoque instituere de ADJUTORIBUS, quos habui in Exemplaribus omni de genere conferendis. Haud enim, ut equidem arbitror, iis, e doctissimis certe sub hoc ipsorum ævo, nedum etiam huic ipsi operi, satis faciam, nisi eorum nomina in cognitionem publicam proferam.

Igitur, exordio factō a Germania ista, eruditorum hominum in literis omnibus jamdudum feracissima, nominandi erunt triumviri, quos ego quidem semper, uti par est, et habui et habebo longe colendissimos;

SCHNURRERUS, in Academia Tubingensi Professor Celebratissimus, et jam olim renunciatus literarum Hebraicarum, Syriacarum, et Arabicarum Stator;

CHRISTIANUS FRIDERICUS MATTHÆI, Academiae Vitembergenfis Professor Clarissimus; qui non modo Scripta Græcorum complurium inedita in lucem emisit, sed et jam adornavit e Codicibus Moscuensibus Editionem Novi Testamenti unam, aliamque insuper, eamque numeris suis omnibus absolutissimam, molitur; qui etiam literis Russorum haud ita pridem Moscuæ præpositus fuit, atque, ut iis iterum præponeretur, ab Alexandro Imperatore Magnanimo et Patriæ suæ Amanatissimo jam revocatur;

FRANCISCUS CAROLUS ALTER, Philosophiæ et Linguæ Græcæ Professor Vindobonensis, Novi Testamenti, et Homeri insuper, e Codicibus Cæsareis Editor, Linguarumque Slavonicæ, Georgianæ, Armeniacæ, scientissimus; vir sane, si omnia in illo spectentur, cumulatae atque exquisitissimæ eruditionis;

Hos vero triumviros habui quidem omni, non dicam humanitatis modo, sed etiam amicitiae, officio in me inclinatissimos, et istius operis, quod movebam, emolumento summo consules.

Nominandi sunt quoque alii e Germanis, jamdudum in literis suorum nominis magnopere celebrati;

Cl. BRUNSIUS, Professor Academiae Brunsvicensis, in Codicibus Biblicis jam olim feliciter versatus, et præsertim inter viros ad Orientales literas eruditissimos jure reponendus;

Cl. BREDENCAMP, Academiae Bremensis Sub-Rector; qui quidem, ut a Scriptis ejus de Bibliis Armeniacis, Repertorio Cl. EICHHORNII mandatis, facile liquet, in literis iis non modo habitat, sed regnat;

Cl. HERTZOG, Professor Academiae, et Præfectus Bibliothecæ, Basileensis; et Cl. BOLLA, ὁ μακαρίτης, e Scriptoribus Bibliothecæ Vindobonensis; uterque, vir ornatissimus, et in Codicibus conferendis peritiæ atque diligentiae laude summa merito cohonestandus.

Cl. MOLDENHAWER nominandus est ex alia regione, Professor Celebratissimus Hafniensis, et Bibliothecæ Regiæ Præfectus, vir jam olim in Codicibus Biblicis Parisiensibus, Escorialensibus, Oxoniensibus, et aliis alibi, accuratissime versatus;

VINCENTIUS FERRIERA est etiam nominandus, e Fratibus Carthusianis, Evoræ in Lusitania, et Bibliothecæ Cœnobii sui ibidem Præfectus, vir Græcarum Literarum admodum et amans et sciens.

Ad Italiam progressus video mihi exurgere multos, quos nominem, in literis diversis Principes; ANGELUM MARIAM BANDINI, Canonicum, Bibliothecæ Medicæ-Laurentianæ Præfectum, virum doctrina præclara, ac in Codicibus conferendis per longam vitam cum laude summa versatum, et, quod peregrini ex omni patria Florentis commorantes prædicare solent, longe humanissimum; cui quantum debeat hoc opus, vix dici potest;

Cl. BRANCA, e Doctoribus iis a me semper colendissimis Collegii Ambrosiani, Mediolani; qui ad Criticam Biblicam se felicissime exercuit, et ad Græcas Antiquitates Literarias multa egregie fecit, atque in iis summam Judicii laudem reportavit;

BAPTISTAM DE PEREGO, e Scriptoribus Bibliothecæ Ambrosianæ; cui quidem laudem doctrinæ ac peritiæ in Codicibus Græcis conferendis, multo jam usu confirmatæ, BRANCA et BUGATI, uterque Collegii Doctor, Clarissimi rei agendæ Judices, merito detulerunt;

JOACHIMUM PLA, ex Academia Ferrariensi, et Bibliothecæ Carmelitarum Calceatorum Sancti Pauli Ferrariensis Sub-Præfectum, quo nemo unquam potuit rem collationis diligentius aut accuratius agere.

Jo. ELIAM BALDI habeo nominandum ad Romam accedens, natu Græcum, e Scriptoribus Bibliothecæ Vaticanæ, virum ex multis indiciis tam ad peritiæ quoad Codices Græcos, diligentiamque in collationibus eorum obeundis, quam ad fidem et humanitatem, merito probatissimum;

DOMINICUM CALABRESI, Eminentissimo Cardinali FRANCISCO XAVIER DE ZELADA, Pontificis Maximi in Vaticana Bibliothecario, a Secretis, et e Scriptoribus in Bibliotheca; ac Jo. SPALLETTI, e Scriptoribus ejusdem Bibliothecæ; utrumque tam Literarum Græcarum intelligentia, quam diligentia in Codicibus conferendis, spectatissimum;

JOSEPHUM BALDI quoque, e Scriptoribus Vaticanis; qui Jo. ELIÆ BALDI, quem patrem habuit, jam demortui vices in reliquo collationis Vaticanæ conficiendo cum sedulitate et fide paterna explevit; BERNARDUM STEPHANOPOLI, Abbatem, quoad Codices in Bibliothecis Chigiana atque Barberina.

Nominandi sunt quoque, et cum omni honoris facti significatione deditissime a me perfolvenda, NICOLAUS SCHOW, et GEORGIUS ZOEGA; uterque ex viris iis eruditissimis, qui ad Codices, et Nummos, et Monumenta in Museo illo Velitero Eminentissimi Cardinalis STEPHANI BORGIAE sese exercent, atque ex eo multa in literis Græcis, Copticis, Cuficis, Æthiopicis, in publicum edunt: ut vero hi duumviri longe doctissimi, Venetiis, Ferraræ, Bononiæ, Codices ad hoc opus conferrent, venia a Cardinale, mihi quidem in omnibus faventissimo, concessa fuit humanissime rogatu meo.

Cl. GABARDUS, Abbas, accedit quoque ad hos in Italia; is enim sub HIERONYMO TIRABOSCI, Scriptorum Historiæ Literariæ Italiæ Celebratissimo, Bibliothecæ Estiensis Præfecto, rem collationis ad suam Bibliothecam procurante ac inspiciente, Codices Estienses diligenter contulit.

Cl. CORAYUM ad Parisios progressus nominandum habeo, natu Græcum, olim ex Academia Montpel-
liensi, deinde vero Medicum Parisiensem; virum, in quo sunt literæ exquisitæ, et facultas ad Criticam Græcam egregia, quam in Theophrasto et Hippocrate felicissime comprobavit.

Nominandum quoque habeo, e nostratibus in Anglia, cum apparatu summo doctrinæ variæ instructum,

HENRICUM OWEN, M. D. Reverendum Virum, Parœciæ de Edmorton Vicarium, et Parœciæ Sancti Olai Rectorem; qui præsertim de Literis Biblicis præclarissime meruit, præcipue vero de iis quæ spectant ad Versionem hanc Septuagintaviralem, cujus etiam venas intimas pertentavit; et qui in hoc opus voluntate tam inclinata fuit, ut in usus istius susceperit, licet senior jam fractusque annis, Philonis collationem, et eam magna ex parte perfecit;

CAROLUM GOTHOFREDUM WOIDE nomino quoque, Reverendum Virum, in Sacra Theologia Doctorem, e Museo Britannico, Clarissimum Novi Testamenti ex Codice Alexandrino Editorem, et præterea in literis Hebraicis, Copticis, Syriacis, Arabicis, peritia prorsus singulari;

Cl. S. HARPER adjungo, Reverendum Virum, e Museo prædicto, doctissimum sane et WOLDII sui in multis simillimum, et cum illo Socium laboris ad Codices in isto Museo servatos pro hoc opere conferendos:

Triumviri vero hi *οι μακαριται* quanta probitate, quanta in literis existimatione, quanta demum in me humanitate et amicitia fuerunt, semper fide recordabor; atque ita Desiderium eorum, quod magnum patior, ut possim, mitigabo.

HENRICUS FORD nominetur insuper, Reverendus Vir, in Lege Civili Doctor, Aulæ Magdalenensis Principalis, et ex Eleemosynis Regiis Professor Linguæ Arabicæ, in Academia Oxoniensi; vir inclityi nominis, et non tantum in Syriacis Arabicisque Linguis, sed in Coptica quoque, cujus in dialecto Sahidica Novum Testamentum edidit.

JOHANNES MORRES nominetur quoque, Reverendus Vir, Artium Magister, e Collegio Ænei Nasi in Academia Oxoniensi, et Parœciæ de Broughton Inferiori, in Comitatu Leicestriensi, Rector; qui doctrinæ, ingenii, et diligentiae laudem maximam inter Academicos meritissime reportavit.

Nominandi sunt etiam, qui scilicet mihi interfuerunt ad legendum textum Vaticanum, quorum Exemplaria conferebam, et porro in multis exscribendis, ac in formulis typorum conjuncte mecum emendandis, operam utilissimam cum summa diligentia fideliter præstiterunt, Viri duo Reverendi; THOMAS HARTLAND FOWLE, Artium Magister in Academia Oxoniensi, e Capellanis Ædis Christi, Parœciarum de Otterington Boreali, et de Thornton, in Comitatu Eboracensi, Vicarius; præcipue vero JOSUA DIX, Artium Magister in Academia Oxoniensi, e Capellanis Novi Collegii et Collegii Magdalenensis, et Parœciæ de Halstow, in Comitatu Cantia, Vicarius; nam eum profecto, quia non modo hæc, sed et majora quoque ad hanc Editionem præstitit, magis honorificenter nomino.

Effem vero infinitus, si pergerem enumerare singulatim Academias, Collegia, Codicum Possessores, Bibliothecarum Præfectos, Virosque omnes Eximios, in regionibus his et exteris, a quibus Favoris et Auctoritatis subsidia interposita fuerunt, ut ingressus ad Codices, collationis ergo, mihi patefieret. Sufficiat itaque, si dixerim de iis, quod fuerint e Viris Primariis per Europam omnem, aut Dignitatis Loco, aut Eruditionis Laude; si de me, quod nihil non Indulgentiæ, et Humanitatis, et Veniæ ubique apud omnes expertus, Gratias haud impares, si possit esse, iis universis pro tot tantisque Beneficiis, in hoc opus et me collatis, deditissime perfolvam.

Hactenus itaque de omnibus iis, quibus tribuendum est quicquid operis hujusce jam editum fuit. Ad alia vero jam convertamus.

PRÆFATIO AD TOMUM I.

CAPUT I.

DE Versionis Septuagintaviralis historia et auctoribus veris, cumulatissime post multos alios differuit Hodijs. Et ego igitur istius argumenti multiplicis filum hæud retexam. Nam quod ad meipsum attinet, si de Exemplaribus singulis, quorum lectiones variæ in hoc tomo habentur, nonnulla breviter præmonuerim, videbor fortasse Editoris officio satisfecisse. Sed cum aliqua sint, quoad Permutationes in textu τῶν ὁ factas a tribus Editoribus in sæculo post Christum tertio, quæ mihi jam, in Codices Septuagintavirales per Pentateuchum ingreffo, aliquanto magis, quam alijs, verifimilia videri cæperint, de his etiam, opinor, pauca dicenda sunt. Ea ergo proponam in limine, et in sectionibus quibusdam brevibus complectar. Omnia vero non afferentis ritu, sed quærentis, dicam; et liberum iudicium alijs relinquo.

SECTIO I.

De textu Versionis Septuagintaviralis circa ortum Christianismi.

VERSIONI Septuagintavirali sua adhuc auctoritas et existimatio constabat apud Magistros Synagogæ Judaicæ, usque ad initium sæculi post Christum primi. Tum demum Judæi, ut Versionis istius auctoritates ex manibus Christianorum extorquerent, negabant eam cum textu Hebraico consentire.

Et credibile est profecto, multis eam vitijs, additamentis præcipue et permutationibus, laboravisse. Vocabula scilicet et commata ad margines Codicum Septuagintaviraliū fuerant adscripta, sive ad voces difficiliore explicandas, sive ad locos, textui Hebraico parum, ut videbatur, consentaneos, accuratius cum eo conciliandos. Et multæ forsan de hoc genere lectiones in quosdam Codices irreperant; quæ si in textum, cæteris omnibus manentibus nec suo loco pulsas, ipsæ etiam receptæ essent, ingens profecto oritura erat Redundantiarum sylvæ: sin in locum prisicæ lectionis subrogatæ essent, tum, quod multo indignius est, hæc commenta auctoritatem prisicæ lectionis sibi vindicabant. Sed, quantum videtur, Codicum comparatio utrique malò medicinam adhibuisset.

Quod ad Defectus Versionis Septuagintaviralis attinet, fatendum est multa passim a librariis inter describendum prætermissa fuisse. Verum et hic quoque, quantum videtur, eadem ex alijs Codicibus inter se collatis medela adhiberi potuisset. Vix fieri potuit, ut in omnibus Codicibus pariter peccatum esset, aut quæ ex alijs Codicibus exciderant, non in alijs tamen recte fervarentur. Sin autem, quod nonnulli arbitrantur, multa, quæ in Hebraicis extabant, a τῶν ὁ ex consulto prætermissa fuerint, de hujuscemodi omisionibus alia certe quæstio futura est. Id vero primum videamus, quidnam ipsis in causa esse potuit, cur textus Hebraici tot sive voces sive clausulas omitterent. Vix tamen, credo, responsum feret, qui causam aliquam istiusmodi liquido sibi designari postulet. Quod si ita sit, quare demum arbitrandum est, τῶν ὁ a consuetudine Interpretum omnium communi aberravisse, et quum Versionem Verbi Divini in Synagogis recitandam elaborarent, partes ullas textus sacri ex instituto missas fecisse? Profecto, neque Philo neque Josephus, quorum testimonia pene ad medium sæculi primi pertingunt, quidquam, ut videtur, resciverant de medietate hisce Versionis Alexandrinæ a textu Hebraico discrepantijs. Erant Philoni ac Josepho, erant et alijs quoque, exemplaria τῶν Κοινησ e correctioribus. Ea itaque ad textum τῶν ὁ verum in multis locis commonstrandum potuerunt infervisse. Sed res correctionis alios sibi cursus patefecit, et textum τῶν Κοινησ in species et quasi familias quasdam novas dispensavit. Videamus ergo quemnam exorsum habuerit emendationis res.

SECTIO II.

De Emendatione Versionis Alexandrinæ tunc temporis instituta.

QUUM Judæi, abalienati jam ab Interpretatione Septuagintavirali, negarent eam cum textu Hebraico consentire, confestim apud Christianos nihil antiquius erat, quam ut id ipsum in Græcis examussim

PRÆFATIO AD TOMUM I.

expressum haberetur, quicquid in Hebraicis Judæi legebant. At in hoc Christianorum studio, licet verissime pio, positus erat iste cardo, in quo præcipue futura Versionis Septuagintaviralis fortuna vertebatur.

Debuerat sane ab his illico animadverti, Interpretationem Septuagintaviralem ad textum istum Hebraicum, qui Senioribus Alexandrinis obverfabatur, necessario accommodatum fuisse. Et jam post sæcula quædam exacta quærendum erat primo, num textus recentiorum temporum Hebraicus antiquiori isti, quoad puritatem, jure æquiparandus esset. Si secus videretur, tum gravior profecto quæstio exorta esset, quidnam scilicet Septuaginta Interpretes in Hebraicis sub ipsorum sæculo legissent.

Posthabita tamen hac quæstione instituebatur, primo, judicium de textu Septuagintavirali petere ex Versionibus Interpretum recentiorum; et secundo, eum cum textu istius ævi Hebraico conformare.

Verum enimvero id ipsum, quod Christianis utiliter cessat ab una parte, ab alia tamen, quantum videtur, detraxit aliquid de momento et effectu Versionis Alexandrinæ. Nam dum ad alias Versiones provocabatur, prærepta est illi aliquatenus sua ipsius Auctoritas, quanquam inter præcipua Ecclesiæ Christianæ fundamenta adnumerata fuerat; neque jam officium istud grave, ferendi testimonium quoad Hebraica cum τοῖς ὁ coæva, plene, ut antea, præstabat; factumque est, non modo ut ea deinde Interpretationum aliarum commendationem aucuparetur, sed ut eandem cum his textus nuperioris effigiem exprimeret.

Atqui, Codices τῶν ὁ vix debuerant sic ab auctoritate sua depelli. Nam et ii forsitan potuissent facem præferre ad commonstrandum id, quod textui Alexandrino primo mandatum fuerat; atque adeo haud paulum contulissent ad vindicandos Interpretes ipsos a Judaica aut negligentiae aut fidei violatae criminatione. Neque enim erat credibile, ut jam ante notavimus, eadem Prætermisionis, Redundantiae, Permutationis vitia, quibus aliqui Versionis Alexandrinæ Codices frequentabantur, Codices ejus universos consimiliter occupavisse. Credendum erat potius, non eandem omnium ubique Codicum fuisse conditionem, sed alios aliis fuisse sinceros magis et accuratos; nonnulla in aliquibus fuisse servata, quæ a reliquis defecerant; et abfuisse a nonnullis aliqua, quæ in cæteris redundabant; et ista, quæ fuerant permutata in quibusdam, apud alios inviolata permanisse. Atque ita rem sese revera habuisse, testari videntur Codices τῶν ὁ hodierni, aliquando in Pentateucho, et sæpius in aliis libris.

Debuerant itaque primum posita fuisse sinceræ critices fundamenta; nec id, quod forsitan aderat domi, statim erat quærendum foris. Erant Codices Versionis Septuagintaviralis ante pertractandi, quam liceret aut Redundantiae aut Defectus τοῖς ὁ arguere, et, quod multo gravius est, in textu eorum jamdudum recepto quidquam immutare. Et sane Origenes ipse in una et, nisi valde fallar, prima de celeberrimis ejus τῶν ὁ Editionibus instituerat id ipsum agere, nempe Versionem ex Codicibus ejusdem emendare. Recte quidem, nisi quod ad normam Versionum recentium judicium suum omnino conformârit.

SECTIO III.

De utroque Origenis quoad Correctionem Versionis Alexandrinæ instituto.

QUID vero Origenes ad Versionem Alexandrinam egerit, ab ipso sciscitemur: τὴν μὲν ἔν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῆ Παλαιᾶς Διαθήκης διαφωρίαν, Θεοῦ δίδωτος, εὔρομεν ἰάσασθαι, κριτηρίῳ χρησάμενοι ταῖς λοιπαῖς Ἐκδόσεσιν τῶν ἡδ ἀμφιβαλλομένων παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα διὰ τὴν τῆ ἀντιγράφων διαφωρίαν, τὴν κρίσιν ποιησάμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν Ἐκδόσεων, τὸ συναῖδον ἐκείναις ἐφυλάξαμεν. Huc usque de Tetraplis, ut reor, locutus, statim de Hexaplis subjicit, καὶ τίνα μὲν ὠβελίσσαμεν ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ μὴ κείμενα, οὐ τολμήσαντες αὐτὰ πάντῃ περιελεῖν· τίνα δὲ μετ' ἀστερίσκων προσθήκαμεν, ἵνα ὄφθῃ ἢ, ὅτι μὴ κείμενα παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα ἐκ τῶν λοιπῶν Ἐκδόσεων συμφώνως τῷ Ἑβραϊκῷ προσεθήκαμεν. Sic ille in Comm. ad Matth. tom. xv, pag. 671, in editione Ruæi. Hæc vero mihi sic sonant: “diffonantiae itaque in exemplaribus Veteris Testamenti, Deo permittente, excogitavimus remedium, in criterium usi Reliquis Editionibus; nam de istis quæ erant incerta apud Septuaginta propter diffonantiam exemplarium, quicquid, judicio habito a Reliquis Editionibus, consonum esset cum iis, id servavimus. Et quidem cum obelis notavimus aliqua, quæ in Hebraico non extabant, non ausi ea penitus summove; aliqua vero cum asteriscis adjecimus, quo manifestum sit quod ea, quæ non extabant apud Septuaginta, ex aliis Editionibus consone cum Hebraico adjecerimus.” Hæc autem refero, ut modo monui, partim quidem ad Tetrapla, ex delectu Septuagintaviraliū lectionum juxta Reliquas Versiones Græcas, ac sine obelis et asteriscis, efformata; partim vero ad Hexapla, secundum normam Hebraicam, et cum obelis et asteriscis, composita atque suppleta. Neutrum opus designat Origenes nominatim; sed videtur utrumque in eodem ordine, quo confecerat, luculenter commonstrare. A primo eorum exordiamur.

P R Æ F A T I O A D T O M U M I .

S E C T I O I V .

De Editione τῶν ὁ post τὴν Κοινὴν Prima in Tetraplis Origenis.

EDITIONEM suam τῶν ὁ primam mandavit Origenes Tetraplis, et ante, ut mihi quidem videtur, quam fuisset in literis Hebraicis versatus. Nam de Tetraplis suis, si modo verba ista, quæ supra citata sunt, recte intelligo, fatetur ipse alias Versiones Græcas pro norma sibi fuisse; etenim, quicquid lectionum Septuagintavirialium cum iis Versionibus consonum esset, id se ex variis dissonantibusque Interpretationis Alexandrinæ Codicibus elegisse. Nihil hic de norma textûs Hebraici; alias Versiones confectatur, quia nondum potuerat ad ipsum fontem ascendere. Sed de tota hac operis Origeniani ratione tria præsertim sunt notanda.

Primo, quod solum in Versionibus textûs ejusdem coævis tutum esse possit aliam cum alia conciliare; neque enim licebit hoc statim pro certo sumere, Versionem unam antiquam, et alias Versiones recentes, ad textum æque purum aut vere eundem fuisse conformatas.

Secundo est notandum, quod licet Origenes sine dubio viderit nonnullos τῆς Κοινῆς locos fuisse a τοῖς ὁ velut ex superfluo illatos, et Interpretes reliquos nihil habuisse consimile, nullum tamen instituerit in Tetraplis ad hæc Interpretum Alexandrinorum Redundantias remedium admovere. Ne eas penitus eliminaret, semper ipsi, ut apparet, religio fuit. Et merito quidem; neque enim Origeni ullo pacto constare potuit, Aquilam, Theodotionem, Symmachum, quorum ad Versiones suam de textu Septuagintaviriali iudicium in Tetraplis dirigebat, nihil ipsos prætermisisse; aut textum Hebraicum, quem tres ii interpretando expresserant, nulla jam ex parte, tanto tempore interjecto, imminutum fuisse. Itaque, quantum videtur, quicquid Redundantiarum Origenes in Versione Septuagintaviriali deprehenderat, id intactum in Tetraplis reliquit. Rem totam permisit lectori suo, satis nempe, ut tunc arbitrabatur, admonito a reliquis Versionibus de ullo Interpretationis Alexandrinæ additamento. Atqui eo ipso nobis relictum est quoque, ut hodie quæreremus num ea omnia, quæ in Origenianis τῶν ὁ Codicibus redundabant, in aliis eorum omnibus consimiliter redundaverint. Et quomodo hoc se habeat, poterit plenius, quam antea potuerit, ab hac collatione judicari.

Tertio animadvertendum est, Origenem, licet in tribus istis Versionibus postremis voces clausulasque complures deprehenderit, quibus Codices sui τῆς Κοινῆς nihil simile præ se ferebant, nullam tamen in Tetraplis hæc defectus supplendi rationem adhibuisse. Quod enim nonnulli arbitrantur, Origenem in Tetraplis textum Septuagintaviralem supplementis de alia quadam Versione desumptis locupletavisse, id sane nec ex verbis ipsius iis, de quibus nunc agitur, nec ex ullis, quæ noverim, aliorum testimoniis effici potest. Deprensos igitur de hoc genere defectus non aliunde in Tetraplis supplevit, nisi ex subsidiis Codicum Versionis Alexandrinæ ipsius. Et hoc profecto, quatenus id fecerit, recte ac legitime factum est. Sed nihil vetat ne, quem ille cursum tenuit in ævo suo, eum nos in nostro quoque teneamus, et in studio eodem periclitemur; præsertim, cum Origenes ipse judicaverit rem eo, quo voluerat, haud fuisse perductam. Id ipsum, ut perduceret, pendebat ex numero et præstantia Codicum τῆς Κοινῆς, quos potuit in suos usus devocare. Quod vero ii fuerint aut multi aut e præstantissimis, vix est in comperto situm. Etenim in quibusdam Codicibus τῶν ὁ hodiernis ea, et vetusta sane, leguntur, quæ ille in suis, ut videtur, haud legebat. Sed revera, quantum conjici potest, Origenes in hac Editione Tetraplari sibi parum satisfecit. Ex omnibus Versionis Alexandrinæ Codicibus, quos ad se accersiverat, haud derivavit in eam suppetias satis amplas, ut posset ea jam in columna Tetraplari sub pari cum reliquis Versionibus passu incedere. Si enim hoc peregisset, illam vix cum Hebraicis, quando in iis normam iudicii sui demum poneret, tam imperfecte conciliatam reperiisset. Et quum Versionem Alexandrinam postea frequentaret supplementis, in eo ipso confitebatur quod res, cui in Tetraplis intentaverat, haud fuisset expleta. Neque erat ea res, ut jam diximus, Codicum solummodo aliquorum; nec sane videtur id nobis præreptum, ut cum spe frugis alicujus bonæ Codices Septuagintavirales magis in universum excuteremus.

Textus hic Tetraplari, quantum video, in publicum ab Origene ipso emissus fuit, et nonnullos istorum temporum Codices illico occupavit. In iis itaque Codicibus habebatur Editio τῆς Κοινῆς jam emendatæ; nam in ea lectiones τῶν ὁ propriæ, in Codicibus eorum diversis ante dissipatæ, in unum textum, magis, quam in Codicibus τῆς Κοινῆς aliis, cum reliquis Versionibus Græcis congruentem, fuerant coagmentatæ.

De Tetraplis hæc dicta sunt. Adjicio tantum quod, si Editio τῶν ὁ Tetraplari sic exædificata fuerit ex delectu lectionum in Codicibus τῆς Κοινῆς solius, possit fortasse dubitari, annon isti Editioni inditum

PRÆFATIO AD TOMUM I.

fuerit aliquando τῆς Κοινῆς cognomen, quo fecerneretur ab Editione Hexaplati. Quod ni ita sit, video certe nonnulla apud Hieronymum et alios, haud facilem explicationem habitura. Sed de secunda Origenis Editione jam videamus.

SECTIO V.

De Editione τῶν ὁ post τὴν Κοινὴν Secunda in Hexaplis Origenis, et de textu in iis Græco.

EDITIONEM suam τῶν ὁ secundam mandavit Origenes Hexaplis, eo consilio, ut quod in Tetraplis inchoaverat, cumulate jam perficeret. In Hexaplis vero, fundamenti loco posuit Origenes, ut reor, non τὴν Κοινὴν Simplicem, sed textum suum Tetraplarem, et eum forsitan lectionibus τῶν ὁ, postea ab ipso repertis, magis aliquanto locupletatum. Neque aliud profecto ab eo, quem Tetrapla auctorem habuerant, expectandum erat. Et Origenem revera id egisse, videtur haud obscure indicare Hypographa Codicis Marchaliani ad Esaiam: μετελήφθη ὁ Ἡσαίας ἐκ τῶν κατὰ τὰς Ἐκδόσεις Ἐξαπλῶν ἀντεβλήθη δὲ καὶ πρὸς ἕτερον Ἐξαπλῶν, ἔχον τὴν παρασημέωσιν ταύτην, Διάρθωνται ἀκριβῶς πᾶσαι αἱ Ἐκδόσεις ἀντεβλήθησαν γὰρ πρὸς ΤΕΤΡΑΠΛΟΥΝ Ἡσαίαν, ἐτι δὲ καὶ πρὸς Ἐξαπλῶν. &c. Habentur ibidem quoad Ezekielem similia: μετελήφθη ἀπὸ τῆ κατὰ τὰς Ἐκδόσεις Ἐξαπλῶν, καὶ διάρθώθη ἀπὸ τῆ Ὀριγένους αὐτῆ ΤΕΤΡΑΠΛΩΝ, ἅτινα καὶ αὐτῆ χειρὶ διάρθωτο. &c. Hæc fidem faciunt, omnes utriusque Prophetæ, atque adeo Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, et τῶν ὁ quoque, Editiones non modo ex Hexaplis descriptas, sed etiam cum Tetraplis collatas fuisse. Cujus tamen collationis aut ratio aut utilitas vix patebit, nisi concedamus Origenem omnia τῶν ὁ, quæ columnæ Tetraplati primo mandaverat, ad Hexaplarem deinde admovisse. Hoc autem concessio, intelligetur illico per hanc collationem cautum fuisse, ne quid τῶν ὁ inesset in textu Tetraplati, quod in Hexaplarem quoque non accurate transvectum fuerat.

In Hexaplis autem quid egerit Origenes, ex verbis ipsius, istis nempe quæ supra descripsimus, satis liquet. Obelis notavit omnia, quæ in Versione Alexandrina, non autem in Hebraico, ferebantur; contra, quæ in textu Hebraico, non autem in Versione Alexandrina, extabant, pro hisce omnibus Græca verba ex aliis Versionibus excepit, et in textum Septuagintaviralem sub asteriscis induxit.

Sed de tota hac ratione alia sub obelis repudiandi, alia sub asteriscis supplendi, erunt fortasse nonnulla observata digna. Ad ea igitur progrediamur.

SECTIO VI.

De Obelo Hexaplati.

SUB obelo Hexaplati voces ac periodi complures, quæ jam olim τῆς Κοινῆς et exinde textus quoque Tetraplati fuerant, repudiationi mandabantur.

Videtur itaque Origenes, signi istius ope, quasi fidem lectori facere voluisse, primo, textum Hebraicum nullas sub τῶν ὁ tempore habuisse lectiones, quibus loci τῆ Κοινῆς, obelo præmissis improbat, tunc respondebant; secundo, istas voces ac clausulas, quibus in textu τῆ Κοινῆς obelus affixus est, in aliis Codicibus ejusdem omnibus, pariter ut in Origenianis, sedem obtinuisse. Saltem obelus nobis pro indicio est, Origenem ita statuisse. Sed ab iis, qui interius in textum Hebraicum Græcumque sint ingressuri, judicandum restat, num hæc revera ita se habeant.

Porro et alia quæstio suboritur, annon obelus iste occasionem ministraverit complura deinde de textu Septuagintavirali ex meditato detrahendi. Nam Versionis Alexandrinæ locis aliquibus, vere accommodatis ad lectiones Hebraicas, (non omnino quidem sub ævo Origenis notas, sed ex Codicibus Hebraicis accuratius pertractatis tandem aliquando derivatas) obductus est ab obelo Redundantiæ per τῶν ὁ investæ color. Inde vero nonnulla, quæ sane, donec de textu Hebraico certe pronuntiari possiet, debuerant in textu Septuagintavirali religiose conservari, ex eo tamen fuerunt eliminata. Factum est hoc in Codicibus ætatum omnium; ita nempe putabant scribæ honori τῶν ὁ consultum fore.

Quamobrem ad nosmet hodiernos demum quæstio delata est, num textus Alexandrini partes istæ, quas obelus repudiare voluit, jam in aliquibus ejus Codicibus servantur, ut inde possimus sua nonnunquam τῶν ὁ reddere. Et quæstio hæc fit eo gravior, quoniam lectiones haud paucæ, quæ videntur defecisse a Codicibus Hebraicis Origenis, jam tandem in aliis revera extitisse deprehendantur, et ad nos quasi e tenebris eluxerint. Itaque ab obelo, improbationis Origenianæ signo, erunt ei ὁ subinde vindicandi.

PRÆFATIO AD TOMUM I.

SECTIO VII.

De Asterisco Hexaplari.

JAM de asterisco quoque, tanquam de obelo, id primum querendum est, quænam ista fuerint, de quibus, signi istius ope, fidem facere voluit Origenes; deinde, num ea omnia pro certis atque indubiis habenda sint.

Supplementa igitur, ab Origene inducta, quo melius textui Hebraico, quem ipse in manibus habebat, responderet Versio Septuagintaviralis, apposito asterisco, prout supra dictum est, designantur. Itaque, ut sibi ipse constaret Origenes, arbitratus fuerit necesse est in isto textu Hebraico, quem *ai ó* interpretando expresserant, omnia ita sese habuisse, quemadmodum præ se ferebat textus Hebraicus, quem ipse in manibus habebat; nihil ad Hebraica casu ullo accessisse, nihil etiam in regulis sive legendi sive intelligendi ea fuisse immutatum, in decursu aliquot sæculorum. Quod tamen hodie non certe extra omnem dubitationis aleam positum est.

Erat aliud quoque, quod quasi jure suo sumpsit asteriscus, scilicet, ea ipsa, quæ in Codicibus *τῶν ó* Origenianis non extabant, pariter in aliis Codicibus eorum omnibus non extitisse. Sed hoc vix debuit pro vero pronuntiari, nisi post Codices *τῶν ó* plenissime perspectos. Verum et nos quoque, si in ampliora, quam quæ videtur occupavisse Origenes, spatia ingrediamur, nonnulla forsân, quæ illi haud fuerant obvia, ipsi deprehendemus.

De asterisco aliud quoque notandum est. Supplementa ab Aquilæ vel Symmachi Versione in textum Septuagintaviralem inducta, ab Interpretibus Alexandrinis sine dubio aliena sunt; at de supplementis iis, quæ ab Interpretatione Theodotionis ad textum Septuagintaviralem admovebantur, secus judicandum erit. Fuit enim huic Interpreti pene solenne in vestigiis *τῶν ó* insistere. Quamobrem permulta, quæ sero mandavit ille Versioni suæ, a vero fortasse *τῶν ó* textu hausta fuerant, utcunque e Codicibus eorum Origenianis exciderant: atque adeo, cum essent hæc a Versione Theodotionis in textum Septuagintaviralem traducta, sua ad Interpretes Alexandrinos quasi postliminio revertebantur. Sic ad Esaiæ xxiii, 13, supplevit Origenes *τῶν ó*, ut primo credebat, omissionem, verbis hisce e Theodotione adjectis: * *ἐθιμελίωσεν αὐτὴν εἰς Σηὸμ, ἔστησαν ἐπάλξεις αὐτοῦ, ἐξήγειραν βάρος αὐτῆς*. Ea Græca tamen a textu *τῶν ó* mutuatus est Theodotion; et id Origeni, forsân ab usu plurium et præstantiorum, quam quos primo habuit, Codicum Septuagintaviralium, tandem erat compertum. Testis est Scholiastes Codicis Marchaliani ad locum dictum Esaiæ; *ταύτων τῶν ἡσυχασμένων Ὁριγῆνης ὡς τῶν ó μέμνηται ἐν τῷ κε τόμῳ τῶν εἰς Ἡσαΐαν*. "Horum vero (ut Montfauconi verbis utar) sensus est; hæc quæ asteriscis notantur, quasi Septuaginta Interpretum memorat Origenes in viceffimo quinto tomo Commentariorum in Esaiam." Et Hodius, qui scholion hoc libro iv, pag. 612, citavit, recte monet contra Usserium, quod "Scholiastes nihil aliud voluisse videtur, quam quod ea quædam verba, quæ asteriscis signata sunt in LXX, tanquam ex Theodotione inducta, Origenes ipse in Commentariis in Esaiam commemoret tanquam ipsorum LXX genuina verba." Similiter, ut proferam exemplum aliud, ad Jeremiæ xi, 8, Hebraica sic sonant; "et non audiverunt, neque inclinaverunt aurem suam, et abierunt unusquisque in *pertinacia* cordis sui mali." Græca *τῶν ó*, quæ his debuerant respondisse, in ævo Hieronymi defuerunt; ergo ille in sua Versione locum hunc non expressit. Defuerunt item in iis *τῶν ó* Codicibus, quibus utebatur Origenes. Ille igitur Græca supplevit e Theodotione: * *καὶ οὐκ ἤκουσαν, καὶ ἐξεκλίναντο τὸ οὖς αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν αὐτῆ ἐν τῇ εὐθύτητι τῆς καρδίας αὐτῆ τῆς πονηρίας*. Si vero Hebraica ad hunc locum non expressissent *ai ó*, vix est dicendum unde Vetus apud Tertullianum Latina, quæ neque ex Hexaplis nec ex Theodotione efformata est, hæc habere potuisset; "et non audierunt, et non adverterunt aurem suam, sed abierunt in iis, quæ concupierunt corde suo malo." Quantum videtur, Hebraica hujus loci revera expresserant *ai ó*, et in verbis aut tantum non aut penitus iisdem cum Theodotionæis. Exciderant sane Græca ex Codicibus *τῶν ó* Origenianis; sed ista potuit Theodotion in suis reperire. Atque ut hic, ita et alibi forsân, sese habuit res.

Nonnihil itaque periculi erat in excerptis e Theodotione, ita sub asterisco in Versionem Alexandrinam inductis. Quæ enim propter auctoritatem asteriscorum pro Theodotionæis semel apud publicum recepta fuerant, ea nemo deinde *τῶν ó*, tanquam primis auctoribus, tribuere auderet, licet forsân in Codicibus aliis *τῆς Κοινῆς* ipsius fuissent postea reperta. Quamobrem cum Masius, in quo quidem erant summæ in hoc genere literæ, de Editione Aldina statuatur, "esse illam quidem simplicis Interpretationis Septuaginta Seniorum exemplum, sed haud purum, neque ab omni admistione verborum Theodotionis liberum," semper arbitratus sum, postremam hujus sententiæ partem non esse nimis urgendam. Veritus sum semper ne Masius Theodotioni unico tribuerit nonnulla, quæ tamen ipse Theodotion ex Versione *τῶν ó* exceperat.

PRÆFATIO AD TOMUM I.

Quantum itaque videtur, cavendum est hac in parte nobismet hodiernis; neque statim asterisco ita cedendum est, ut nihil de ταυτολέξει inter τὰς ὁ atque Theodotionem primitus intercedente suspicemur, aut quæ ex textu illius hausta fuisse videantur, omnia illico τοῖς ὁ abjudicemus.

Denique, fieri certe potuit, ut librarii, qui columnam Hexaplarem recenter descripserant, vocesque aliquas in ea ἡσπερισμένας conspexerant, iisdem vocibus etiam in Codice non Hexaplari, quem postea haberent describendum, asteriscum nonnunquam ex incuria præmitterent; et auferent igitur opinionem istam, voces eas Theodotionis unice proprias fuisse. Nam hoc, ut suspicor, nonnunquam factum est; atque hinc accidit, nonnullos Codices, solummodo propter asteriscum hic illic inductum, ab Hexaplis plura mutuari visos esse, quam revera mutuati sunt. Et hæc igitur de asterisco Hexaplari, et de Editione τῶν ὁ per Origenem secunda, dicta sunt.

S E C T I O VIII.

De Editione τῶν ὁ post τὴν Κοινὴν Tertia per Lucianum, et de exemplari, quo usus est Editor.

Post Origenem, sed compluribus annis interjectis, eundem cum illo cursum occupavit Lucianus, Antiochiæ Presbyter. Quæ de hoc Hieronymus, Simeon Metaphrastes, Suidas, Auctor Synopsæ Athanasianæ, Nicetas, et Euthymius memoriæ prodiderunt, possunt apud Hodium legi. Ex quibus omnibus constat, Luciano id consilii fuisse Versionem Septuagintaviralem ita reformare, ut ea, quoties in Ecclesiis Antiochenis deinde legeretur, sensum Hebraici textûs ad communem popularium suorum intellectum plene referret.

Quærendum est de hac Editione primo, num Lucianus τὴν Κοινὴν pro fundamento sibi habuerit. Id nemo de Græcis veteribus affirmavit: neque ex testimonio Hieronymi isto, quod Editioni Lucianæ nomen τῆς Κοινῆς inditum fuerit, id plane effici videtur. Nam Editioni Lucianæ potuit fortasse τῆς Κοινῆς cognomen ideo inditum fuisse, ut Editio ista, cujus scilicet fundamentum non fuerat in Hexaplorum textu positum, ab Editione Hexaplari secerneretur. Mihi quidem videtur, Lucianum τὴν Κοινὴν Simplicem in manus suas haud suscepisse. Posito tamen, quod τὴν Κοινὴν pro fundamento Editionis suæ posuerit Lucianus, et quod eam accommodate ad textum istius ævi Hebraicum conformaverit, tum quæ supra de Origenis instituto dicta sunt, ad hoc quoque Luciani institutum protinus transferenda sunt. Satis sit igitur Lectorem ad ista amandare. Nunc ad alia progrediamur.

Quærendum est secundo, num Lucianus, si τῇ Κοινῇ usus fuerit, Codices istius, fatis multos, exploratos sibi habuerit, et ex eorum subsidiis quasi in limine eam emendaverit, et, quantum ex istis subsidiis fieri potuit, accuratius eam cum Hebraicis conciliaverit. Sed neque hoc ab ullo traditum reperitur. Si vero nihil hujusmodi egerit Lucianus, fuit certe quam ipse Origenes audentior; sæpe enim nesciverit necesse est, quidnam αἰ ὁ revera scripsissent, et quidnam sive interpolationi sive prætermiffioni alienæ esset tribuendum. Hæc enim sine diligenti pervestigatione textûs Septuagintaviralis haud potuit definire.

Quærendum est tertio, ad quasnam rationes Lucianus, quoad Redundantias atque Defectus τῆς Κοινῆς, si ea usus fuerit, emendationis suæ normam direxerit. Quoad Redundantias, nihil sane facere potuit, nisi ex duobus alterum: sive ut eas cum nota aliqua improbationis servaret; sive ut eas de medio prorsus tolleret. Utrum fecerit, nemo luculenter admonuit. Quocirca ex rebus ipsis sciscitandum est, quidnam hic iudicii ferendum sit. Et quid fecisse videatur, mox dicetur. Quoad Defectus vero ad supplementa necessario confugiendum erat. Ad ista jam sese receperat Origenes. Sed fieri tamen potuit, ut in supplendis τῆς Κοινῆς locis ad diversas interdum formas se reciperent. Verum, quo minus intersit in hujuscemodi supplementis inter textum Lucianum et Hexaplarem, et non ita multum videtur interfuisse, eo fiet credibilius Lucianum, Origenis instar, Theodotionem reliquis prætulisse. Et suspicor equidem rem ita se habuisse.

Quærendum est postremo, annon Lucianus ad textum Origenis Tetraplarem, potius quam ad τὴν Κοινὴν, sese converterit. Nihil enim illi, quo minus id faceret, impedimento fuisse videtur; neque inerat in Tetraplis quidquam, quod Lucianum ab instituto suo revocaret. Nam columna τῶν ὁ Tetraplaris non acceperat supplementa ex alieno, Hebraicis consentanea; atque adeo erat comparata solum ad usus Christianorum privatim, quibus, utpote seclusis apud se, licebat inter legendum hic illic hæerere, et pedetentim sciscitari quoties ac quomodo οἱ ὁ a τοῖς γ' adjuncte positus essent supplendi, ut possent cum Hebraicis conciliari. Sed Luciano, quo omnia illi ad exoptatum cederent, opus erat Interpretatione Græca, quæ non modo cum Hebraicis prorsus consentiret, sed quæ possiet etiam in frequentia Christianorum sine intermissione ad finem lectionis in diem constitutæ perlegi. Sed hujusmodi non erat, ut modo diximus, columna τῶν ὁ Tetraplaris. Quantum igitur hinc videtur, nihil obstat opinioni, Lucianum in textu τῶν ὁ Tetraplari fundamentum Editionis suæ posuisse.

PRÆFATIO AD TOMUM I.

Notandum est quoque, quod sive ad columnam τῶν ὁ Tetraplarem, sive ad τὴν Κοινὴν, eadem a Luciano agenda erant. Habebat utraque Redundantias, quæ poscebant eandem pariter correctionis rationem : et in utramque supplementa consimiliter ex copiis alienis erant ante inducenda, quam Græca Hebraicis convenienter constitui possent. Quocirca, non videtur inter columnam τῶν ὁ Tetraplarem atque τὴν Κοινὴν interfuisse ejusmodi discrepantia, quæ Luciano exemplar τῆς Κοινῆς, potius quam Tetraplorum, Editioni suæ suaderet adhibere. Immo accedit quoque, Luciano viam faciliorem fore et complanatam magis, in qua Origenem antecessorem sibi habuisset. Nam quanto magis Origenes textum τῶν ὁ ex ipsorum Codicibus cum reliquis Interpretibus atque adeo cum textu Hebraico conciliaverat, tanto minus a Luciano foret ad aliena supplementa confugiendum. Lubenter ergo arripuisset domesticas opes, jam in istis locis, quibus vellet ipse, dispositas, adeoque ipsius instituto magnopere infervituras. Rebus itaque perpensis huc usque omnibus, Editionis Lucianæ fundamentum ex mea quidam sententia in textu Tetraplari pono.

Si vero textum τῶν ὁ Tetraplarem tractaverit Lucianus, potuit ejus Editioni cognomen τῆς Κοινῆς imponi non solum eam ob causam, quam supra commemoravi, nempe ut ab Editione Hexaplaris secerneretur, sed ob hanc etiam, quod scilicet textus Tetraplaris ex Codicibus τῆς Κοινῆς solius fuisset efformatus. De fundamento Lucianæ Editionis hæc sufficiant : qua ratione eam exædificaverit, proxime quæretur.

SECTIO IX.

Quod Lucianus Editionem suam ad normam Columnæ Hexaplaris conformaverit.

OMNINO non videtur Lucianus Editionem suam ex ipsa τῶν ὁ columna Hexaplaris expressisse. Et enim, si Hexapla in manibus habuisset, vidisset sane id ipsum, quod erat sibi propositum, jam ante in Hexaplis confectum fuisse. Ibi enim jam ante norma correctionis in Hebraico textu posita fuerat ; ibi Redundantiæ τῶν ὁ repudiationi traditæ ; ibi Defectus eorum e Versionibus aliorum Græcis suppleti. Propterea in Hexaplis id, quo ipsi erat opus, extemplo reperiisset Lucianus ; nempe exemplar Græcum, quod cum Hebraico congruum esset, atque ad lectionem in Ecclesiis illico adhiberi posset. Itaque Lucianus, ut sibi in longo gravique labore parceret, actum vix egisset, sed potius columnam τῶν ὁ Hexaplarem librariis mandavisset, in usus Antiochenorum exscribendam. Sed nunquam, ut reor equidem, Luciano contigerat Hexaplorum conspectu frui. Ea sub ejus ævo nondum, ut videtur, in publicum prodierant, sed per annos circiter quinquaginta post obitum Origenis delituerant in Bibliotheca Cæsariensi, et in lucem emissæ fuerunt primo ab Eusebio et Pamphilo.

Verum enimvero id ipsum, quod Hexapla Origeniana nondum publici juris facta essent, Lucianum, nisi fallar, præcipue commovit. Neque enim credibile est, nihil ipsi de Hexaplis innotuisse.

Non ea fuerat Origenis vita, quæ a publico Christianorum conspectu facile potuit subduci. Catechumeni, quo illum magistrum sibi haberent, ad Alexandriam ex diversis undequaque regionibus se receperant ; et studia illa ingentia in Sacris Scripturis posita ; Conciones etiam atque Homiliæ ; et Cohortationes insuper ad martyrium fortiter subeundum sæpenumero interpositæ ; tum etiam itinera huc illuc habita, persecutiones, vincula ; hæc inquam omnia Origenem ad universam Christiani orbis cognitionem atque venerantiam per annos fere sexaginta eminentissime extulerant. Immo inter Antiochenos ipsos Luciani populares, ut Mammæam Alexandri Severi Imperatoris matrem erudiret ad Christi fidem, aliquandiu commoratus est. Ergo vix potuit nomen ac fama Origenis operumque ejus in tantam oblivionem abisse, ut de opere omnium, quæ unquam confecerat, celebratissimo nihil Christianis Antiochiæ innotesceret. Contra credibile videtur potius, Lucianum de Hexaplis, et de ratione in componendis iis adhibita, multum et sæpe fando audivisse. Credibile videtur quoque, dum Hexapla tamdiu deliterent, cæpisse sæcum dubitari Lucianum, num in lucem unquam proditura essent ; ipsumque adeo ad opus cum columna τῶν ὁ Hexaplaris cognatum exædificandum se accinxisse, et voluisse operis Origeniani deperditi jacturam popularibus suis supplere. Et ista, quæ de Hexaplis fama percrebuerant, eum satis commonefecerunt, ut, quo conciliaret cum Hebraicis textum τῶν ὁ, illa, quæ abundabant in eo, mandaret repudiationi ; ista autem, quæ in eo deerant, a Theodotione, præ Interpretibus aliis τῶν ὁ consimili, mutaretur. Ita eum haud sane casu, sed ex consulto, Origenis imitorem fuisse arbitratur.

Quinetiam ulterius progreditur Huetius, et ex verbis Hieronymi quibusdam efficit, Lucianum ne ab obelis quidem atque asteriscis manum abstinuisse. Contra vero Hodijs putat hæc signa ad Editionem Luciani haud fuisse admota ; dubiumque se profitetur, num Lucianus unquam Hexapla conspexisset. Sed quærendum est potius, quidnam de iis Lucianus fando audivisset. Esto tamen quod Hodio placuit, nempe, obelos atque asteriscos locum in Editione Lucianea nullum habuisse : sequetur quoad Supplementa, quod Lucianus ea sine signis induxerit ; sed vereor ne sequatur quoque quoad Redundantias τῶν ὁ,

PRÆFATIO AD TOMUM I.

quod eas prorsus fustulerit. Fuit forsan hoc ultimum Hodio haud suspectum. Sed haud liquet, quidnam aliud potuerit Lucianus agere, si nec obelos nec alia signa, quæ erant quoad vim obelorum instar, introrsum admoverit. Perpendat Lector eruditus rem totam, nam magni est momenti. Ego vero hic Euthymii de Luciano verba subjungam: ταῖς προρρηθείσασ ἐπίσησας Ἐκδόσεσι, καὶ τοῖς Ἑβραϊκοῖς φιλοπονώτερον ἐντυχῶν καὶ ἀκριβοσάμενος, Ἐκδοσιν ἰδιόκληρου, καὶ μηδὲν ἐλλείπον ἢ περιττὸν ἐχούσαν, Χριστιάνοις ἐποίησατο. Verba, μηδὲν περιττὸν ἐχούσαν, haud affirmaverim quæstioni finem imponere. At testantur, Versionem Alexandrinam potuisse jam, auctore Luciano, sine superfluis legi. Sed hoc fateor perinde verum foret, seu Redundantias istas cum notis quibusdam, tanquam inter legendum prætermittendas, distinctas fuisse, seu de medio prorsus sublatas fuisse, statuamus. Verum profecto, ne in primo isto sensu molliore verba Euthymii accipiamus, vetant multa, quæ in Codicibus quibusdam, nunc in collationem deductis, erunt reperienda. Videntur potius isti Codices indicium nobis facere, ex locis illis, qui in textum τῶν ὁ videbantur ex abundanti inducti, et quos hac de causa cum obelis distinxerat Origenes, plerosque a Luciano eliminatos fuisse. Sed de Editione τῶν ὁ Lucianea hæctenus.

SECTIO X.

De Editione τῶν ὁ post τὴν Κοινὴν Quarta per Hesychium.

ACCESSIT denique Editor alius ad emendationem quartam textûs Septuagintavirali: Etenim id, quod agebatur a Luciano pro Ecclesiis Antiochenis, Hesychius sub eodem tempore pro Christianis in Ægypto fecisse videtur. De hoc quidem vix quidquam aliud, nisi quod rem istam egerit, memoriæ proditum reperitur. Mihi tamen videtur, quantum cogitatione possim eruere, neque causas instituti, neque rationes rem susceptam conficiendi, alias Hesychio quam ipsi Luciano tribuendas esse. Ad Hesychium igitur ista, quæ de Luciano jam dicta sunt, transferenda erunt. Adjiciam, quod supra de Luciano credibile fuisse dixeram, eum scilicet textum τῶν ὁ Tetraplarem sibi emendandum supplendumque subjecisse, id de Hesychio magis credibile videri, si modo perpendatur, quemnam fontem habuisse videatur Versio superioris atque inferioris Ægypti. In utraque sane extant haud pauca, quæ in Codicibus τῆς Κοινῆς plerisque deerant: et contra omittuntur multa, quæ in textu Hexaplatari, in consensum cum Hebraicis accuratissimum per supplementa deducto, extiterunt. Propterea, de utraque Coptorum Versione conjici potest, quod effigiem præ se ferat textûs τῶν ὁ Tetraplaris, magis quidem, quam alter ille τῆς Κοινῆς, licet haud tam perfecte quam Hexaplaris, ad Hebraicum textum conformati.

Quocirca, si dici possit de textu Tetraplatari, eum jam ante ad cognitionem atque usum Ægyptiorum pervenisse, ac præterea, eum cum Hebraicis arctiorem aliquanto, quam textus τῆς Κοινῆς non emendatæ, consensum habuisse, eo magis verisimile erit, Hesychium non in textu hoc τῆς Κοινῆς, sed in isto Tetraplatari potius, Editionis suæ fundamentum posuisse.

Potuit autem Hesychius, ut sane verisimile est, Codices sibi et Græcos et Hebraicos adhibere, ab illis, quibus sub eodem tempore utebatur Lucianus, diversos. Erit ergo hac de causa aliquid dandum differentiis inter textum Græcum utriusque intercessuris. Erat utrique lex eadem; nempe, ut ex textu Hebraico iudicium peterent, et supplementa e Theodotionæis mutuarentur. Ergo in plerisque consimilia habituri forent.

SECTIO XI.

De fontibus textûs Septuagintaviralis in Codicibus Pentateuchi hodiernis.

DE quatuor primis, post τὴν Κοινὴν, Versionis Alexandrinæ Editionibus dictum est hæctenus. Et hi igitur fontes sunt, ex quibus id omne derivatum est, quicquid de textu Septuagintavirali sub exitu sæculi tertii Codicibus mandatum fuit. Et mihi quidem videtur, (omnibus, quæ ex hac Codicum collatione mihi obvia fuerunt, iterum atque iterum perpensis) ex iis fontibus ne unum quidem penitus interclusum fuisse, sed singulos revera dimanavisse in Codices Pentateuchi Græci hodiernos. Ergo et fontes hos, et istas, in quas sese effuderunt, textûs Septuagintaviralis familias, summatim enumerabo, et interponam pauca de indiciis istis, quibus familiæ istæ a se invicem dignoscendæ sunt.

Primus fons est ἡ Κοινὴ Simplex, quam voco, five nondum ab Origene emendata: et erit jam, nisi fallar, in manifesto, complura hujus exemplaria superesse. Neque enim id omne, quod ἡ Κοινὴ intus accipit diversicoloris filii, prohibebit, ne possit ea jam agnosci. Inter crebras vocum atque etiam pèriodorum integrarum permutationes, servat tamen in plerisque primævam suam formam. Diversa est hic illic, sed non in universo. Eam in exemplari Aldino fuisse servatam censebat Masius, et recte quidem; neque

PRÆFATIO AD TOMUM I.

vero tantum interesse arbitratus est inter Aldinum ac Vaticanum, ut non de Vaticano quoque idem conferret. Transferenda est igitur ad Codices τῶν ὁ universos eadem judicandi ratio. Ex iis multi continent in libris Pentateuchi, de quibus nunc agitur solis, textum vel Aldinum vel Vaticanum, vel ad alterutrum quam proxime accedunt; sunt ii ergo ex exemplaribus paululum sane diversis, referendi tamen ad familiam τῆς Κοινῆς nondum ab Origene emendatæ. Quales inde videbuntur Codices mei, 29, 31, 59, 64, 83, et alii horum simillimi?

E notis τῆς Κοινῆς una est, quod solenniter servet ista, quæ cum obelis distinxit Origenes, et quæ ideo e quibusdam Codicibus eliminata fuerant. Altera est, quod præ se ferat pauca tantum, sed pauca tamen, ex iis, quibus asteriscos Origenes præmisit: erant enim nonnulla, quæ a Codicibus τῶν ὁ Origenianis defecerant, sed quæ fuerant nihilominus τοῖς ὁ atque Theodotioni communia. Porro, ἡ Κοινῆ in vocabulis hic illic, et in sermonis conformatione, sensum aliquem aut vetustatis paulo remotioris aut præfractioris Hellenismi insinuabit: erit ergo eruditi Lectoris ut in suis locis perciperet hanc indolem ejus peculiarem; nam ad eam emolliendam nonnulli in quibusdam Codicibus operam male dederunt. Quæstionem in his rebus intricatissimis moveo tantum: omnia rite pervestiganda et constituenda aliis relinquo; nimium est ab uno homine aliud quicquam in hoc opere expectare, quam ut partes editoris fideliter et quam possit accurate præstet.

Secundus fons est ἡ Κοινῆ ab Origene jam emendata, sive textus τῶν ὁ Tetraplaris. In Codicibus quibusdam habetur textus paulo magis, quam in aliis, cumulate cum Hebraicis conformatus. Nihil ergo hinc efficitur, ex quo liquido dijudicari possit, utrum ἡ Κοινῆ non emendata, an textus Hexaplaris plene suppletus, in Codicibus hisce adservetur. Quo ergo res recidet? Ad alteram, ut videtur, ex sententiis duabus. Aut dicendum erit, textus τῶν ὁ Tetraplaris exemplaria omnia interiisse, Codicesque ex dicto genere Hexaplares esse, licet lectionum Hexaplarium, et quidem, quod est perquam mirabile, nullarum fere nisi Hexaplarium, infinita sylvæ ex iis exciderit: aut dicendum erit, columnæ τῶν ὁ Tetraplaris exemplaria quædam ad nos in hisce Codicibus devenisse, complexa lectiones multas, quæ habuerant locum in Tetraplis primo, et ab illis ad Hexapla mox translatae fuerant. Neque vero erit mirum, quod textus τῶν ὁ in Tetraplis propius, quam textus in Codice ullo τῆς Κοινῆς Simplicis, ad Hebraica accesserit, si Origenes lectiones cum Interpretibus Græcis reliquis, atque adeo cum textu sui ævi Hebraico, congruentes, ex omnibus, quos ad se accersere potuit, Codicibus τῆς Κοινῆς collegerit, et in textum unum contulerit. Hoc ipsum vero in Tetraplis videtur egisse. Et scriptor jam ante citatus Hypographarum ad Esaiam et Ezekielem in Codice illo, cum quo collatus fuerat Marchalianus, putabat magni interesse lectorem certiore facere, utriusque Prophetæ Editiones omnes in Codice Hexaplatari cum Tetraplis quoque fuisse collatas. Unde vero hoc, nisi quod multa fuerint in columna τῶν ὁ Tetraplari, quæ se jam emendate et ad Hebraica accommodate haberent? Neque id alterum mirum est, quod scilicet ii τῶν ὁ Codices hodierni, qui ad Hebraica propius quam alii accedunt, haud tamen textum suum cum Hebraicis accuratius conciliatum habeant. Nam erat, quod Origenes ex Codicibus τῆς Κοινῆς, quos habuit, sine supplementis alienis haud potuit efficere; et is nulla quidem ad columnam Tetraplarem supplementa ex alieno admovit.

Ex sententiis modo recitatis ego quidem postremam non sic amplector, quin optem ut res ad imum pertentetur. Quæstionem iterum moveo; et in movendo designo speciatim Codices ex isto genere, ex quo sunt I, III, 15, 44, 75, 106, et alii, si non in omnibus, at saltem in aliquibus, libris Pentateuchi.

E notis textus Tetraplaris una videtur esse, quod habeat multa, quæ in exemplari τῆς Κοινῆς Aldino ac Vaticano, aut in alio quodam alterutrius consimili, haud extant, sed habentur in Codice vere Hexaplatari sine asterisco: ea scilicet Origenes in quibusdam e suis τῆς Κοινῆς Codicibus invenerat, et primo columnæ Tetraplari, ac postremo Hexaplatari, mandavit. Erit alia textus ejusdem nota, quod ea, quibus asterisci in Hexaplis præmittabantur, omnia quidem, nisi quæ postmodum induxerint librarii, aut quæ fuerant τοῖς ὁ et Theodotioni communia, solenniter omittat. Porro, hoc cum τῆ Κοινῆ commune habebit textus Tetraplaris, quod de istis, quæ in Hexaplis cum obelis notabantur, omnia, nisi quæ librarii postea eliminauerint, fideliter conservet.

Tertius fons est textus τῶν ὁ Hexaplaris. Sed hunc nomino tantum. Ad partes Pentateuchi multas, fervatur sine dubio in Codicibus Græcis meis IV, V. Non dicam vero quod æque in ullis Græcis aliis. Mihi enim Codex vix erit Hexaplaris ea de causa tantum, quod habeat subinde lectiones Hexaplares sub asteriscis intus inductas: nihil inde dicerem aliud, quam hunc Codicem ab Hexaplis nonnulla

PRÆFATIO AD TOMUM I.

mutuari. Et Hexaplaris videbitur aliquanto minus, si habeat tantum lectiones aliquas sine asteriscis, quæ forte cum iis signis notatæ in Codice ullo vere Hexaplaris reperiuntur. Etenim, quod supra fassus sum, negare non ausim lectiones bene multas Theodotionis, asterisco in Hexaplis signatas, primo τῶν ὁ ipsorum proprias fuisse, et e Theodotione exceptas fuisse hanc solummodo ob causam, quod a Codicibus τῶν ὁ Origenianis defecerant. Erit mihi Codex vere Hexaplaris, cui solenne est lectiones omnes, tam quæ cum obelis quam quæ cum asteriscis distinguebantur, cum eadem fide exhibere. Nec obstabit, si forte signa ipsa defecerint.

Quartus, Quintusque fons est, Editiones Lucianea et Hefychiana. Has autem hic conjuncte attingam. Et est, quantum video, unum, quod in Lucianum et Hefychium pariter cadet, nimirum in multis licentius eos quam Origenes, quem tamen imitabantur, egisse. Nota sunt satis ista Synodi Decreta: "Evangelia, quæ falsavit Lucianus, Apocrypha. Evangelia, quæ falsavit Hefychius, Apocrypha." Nihil forte mirum, si uterque tam in tractando Testamento Vetere Græco, quam in Evangeliiis ipsis, nimium ingenio suo obsecutus sit. Nihil forte mirum, si aut lectiones Septuagintavirales, quibus nihil in Hebraicis respondebat, de medio summoerint, aut Hebraismos crebro molliverint in textu Græco, atque in eo Græcitatæ speciem aliquam concinnioris conformaverint. Nec desunt exempla in utroque genere. In his forsitan alter altero se minus audentem præstaret; sed aliqua ex hoc genere in utroque deprehenderes, ex quibus conficeretur id fere omne, in quo textus eorum ab Hexaplaris discreparet. In Supplementis enim forent tantum non ubique inter se consimiles, si modo ea e Theodotione, ut fecisse videtur uterque, exceperint.

Ego vero quæ de indiciis utriusque Editionis dixerim non ita intelligi velim, tanquam ipse ad quæstionem hanc dijudicandam me accinxerim. Ea tantum breviter attingo, quibus rite perpenſis via ad dijudicandam istam facilius patebit. Nam quanquam harum Editionum exemplaria facile secerni possint ab exemplaribus τῆς Κοινῆς et a Tetraplaribus quoque, tamen ut ab Hexaplaribus rite segregentur, ac præsertim ut hi duumviri inter se invicem manifeste dignoscantur, omnia in utroque singulatim et diligenter sciscitanda atque animadvertenda erunt. Tota nimirum res non nisi post longam perveſtigationem explicatus suos habitura est. Satis sit mihi præmonere, textum Codicis mei 58 per omnes, nisi fallar, Pentateuchi libros, ut et Codicis 72 per libros tres priores, huc usque prorsus incognitum fuisse videri; multa autem mihi pene fidem facere, in iis Codicibus duobus una cum tribus, 19, 108, 118, ne dicam et in aliis quoque per quosdam textûs Mosaici libros, conservari utriusque Editionis, de qua nunc agitur, exemplaria.

Id mihi unice in votis est, ut quæ ipse breviter delibavi, obversentur animis Eruditorum, dum collationem hanc pervolvant, non eis scilicet, si quid video, levi auxilio futura ad charactera Codicum singulorum ac textum τῶν ὁ dignoscendos. Exoriatu aliquis, qui ad has res, nondum satis, ut mihi quidem videtur, exploratas, cum studio impensiore sese conferat, et omnia penitus perscrutetur. Illi ego hæc subsidia subministro, mihimet ipse sane gratulabundus, si sub hac ante inaudita rerum in Europa per hos quindecim jam annos perturbatione eruditorum expectationi satisfecero.

De ipso operis mei instituto paucula omnino dicenda sunt. Equidem tum Auctoritati, qua valebat Versio Septuagintaviralis in Ecclesia Christi primæva, tum Utilitati, quæ ad Criticem Sacram ex collatione textûs Græci cum Hebraico, redundatura erat, magnopere deberi arbitrabar, ut id ipsum, quod feliciter factum est in Scriptoribus pene omnibus, perficeretur in τοῖς ὁ quoque; nempe ut textus eorum verus perveſtigaretur in monumentis ipsorum universis. Quo facto sperabam deinceps futurum, ut ista quæstio, quomodo ad Hebraica se haberet Versio Septuagintaviralis, magis auspicato subsequeretur. Institui igitur edere τῆς Κοινῆς Exemplar omni, quo possem, rerum ad definiendum τῶν ὁ textum apparatus instructum. Et, quum viderem propriam diversorum exemplarium indolem a Variantibus passim demonstrari, in iis enotandis volui abunde potius, quam parum, facere. Haud vero me committam, ut partes agam vel judicis vel correctoris. Varias lectiones in eruditorum manus trado; sed in sententia super iis ferenda, textuque τῶν ὁ constituendo pro se, quisque fruatur jure suo.

Sequitur jam ut exemplaria ista, ex quibus omnia in libris Pentateuchi hauserim, singulatim enumerem.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

CAPUT II.

Codicum Græcorum in Characterè Unciali, quorum Variantes huic Tomo mandantur, Enumeratio.

I. Codex COTTONIANUS. Fuit olim e libris Roberti Cotton, Equitis Aurati. Richardus James, Bibliothecæ Cottonianæ Custos, ad folium Codicis primum adscriptit hæc; "Liber Geneseos pulcherrimis figuris illuminatus, et antiquissimis literis capitalibus ante quatuordecim aut circiter centenos annorum exaratus; quem de Philippis in Angliam secum tulerunt duo Græcorum Episcopi temporibus Henrici Octavi, ei dono offerentes, et perhibentes ex antiqua traditione receptum, quod olim dominum agnosceret Beatum Origenem. Elizabetha Regina felicitis memoriæ eum, in Bibliothecæ Regiæ Archivis repperit, dedit illustrissimo Equiti Johanni Fortescue, suo in Græcis Prælectori; qui eodem, consulens posteritati, beavit Thesaurum Cottonianum."

In funesto incendio, quo Bibliotheca Cottoniana anno 1723 correpta fuit, Codex hic, præter folia pauca flammis misere affecta, prorsus interiit. Fragmenta ista, picturas aliquas Codicis partesque de textu ejus quasdam complexa, in binis tabulis ære incisa sumptu Societatis Antiquariorum Londinensis, anno 1744 cum publico communicabantur. Erat hoc fortunatissimum, quod Græbius circa annum 1703 contulerat hunc Codicem cum Editione Romana. Collationem hanc, ab ipso Græbio Academiæ Oxoniensi legatam, e scriniis Bibliothecæ Bodleianæ in lucem emisit Reverendus Henricus Owen, M. D. Vir Sacræ Critices peritia, multarumque literarum et existimationis laude, celebratissimus. Ille vero verba Græbii de Codice Alexandrino accommodavit ad Codicem hunc quoque describendum, et ea Collationi Græbianæ ab ipso editæ præmisit. Ex iis itaque sequentia exscribam.

"Est membranaceus in quarto; characterè unciali exaratus; ac pulcherrimis figuris, historiam descriptam repræsentantibus, ornatus. Nullas habet vel accentuum vel spirituum notas; nullas vocum distinctiones. Singulæ lineæ recto tramite trans paginas productæ currunt; quarum quælibet plerumque viginti-septem, rarissime triginta constat literis. Literæ sunt unciales rotundæ, bene descriptæ, ubique ejusdem fere formæ et magnitudinis, nisi quod in fine lineæ aliquando sint paulo minores, et interdum suprascriptæ. Voces plerumque integræ sunt scriptæ, exceptis quibusdam, quæ sæpissime abbreviatæ videntur: nempe ΚC, Κυριος. KN, Κυριον. ΘC, Θεος. ΘN, Θεον. &c. linea voci superinducta abbreviationem semper denotante. De literis consonantibus pariter ac vocalibus diphthongisque notandum est, quod illæ hinc inde, hæ autem sæpissime, inter se permutatæ sunt. Neque solum elementa inter se commutata, sed aliqua modo addita, modo exclusa, deprehenduntur. Similiter quædam consonantes geminantur: et contra, loco geminatæ simplex haud raro scripta videtur.

Cum igitur ab hodierna haud parum diversa sit scripturæ Cottonianæ formula, non alienum erit peculiaris in membranis hisce vetustissimis scribendi moris nonnulla subjungere exempla. Consonantes sæpe permutat.—B et M. Sic τερεμινθον pro τερεβινθον scriptum reperitur Gen. xliii, 11.—Γ et K. Sic γυπηγος pro κυπηγος x, 9. Contra φαλεκ pro φαλεγ xi, 16.—Γ et N. Sic loco συγκοψουσιν scribitur συκοψουσιν xxxiv, 30.—Γ et X. Sic δραχματα pro δραγματα xxxvii, 6. &c. iterumque xli, 47.—Δ et Λ. Sic Κελμωναious pro Κεδμωναious xv, 19. Contra Αιδωμ pro Αιλωμ xxxvi, 2.—Δ et N. Veluti Νεβρων pro Νεβρωδ x, 9.—Δ et T. Ut Ατατ pro Αταδ I, 10, &c.—Z et C. Ut Χασαδ pro Χαζαδ xxii, 22. Contra μακαριζουσιν pro μακαρισουσιν xxx, 13.—Θ et X. Sic Οχοζαχ pro Οχοζαδ xxvi, 26.—Θ et T. Sic αποσραφητι pro αποσραφητι xvi, 9.—K et X. Ut Καλαχ pro Χαλαχ x, 11. Similiterque Φικολ pro Φιχολ xxi, 22. xxvi, 26. Contra εχ pro εκ xiii, 9.—Π et Φ. Sic υφεξηρηται pro υπεξηρηται xxxix, 9.—M in N in fine vocis, euphoniæ gratia, sæpe liquefactum reperitur. Consonantes sæpe adjicit.—Λ. Ut Χωβαλ pro Χοβα xiv, 15.—N. Ut γυναικαν pro γυναικα xi, 31.—T. Ut Ευιλατ pro Ευιλα x, 7.—M nativum verbi λαμβανω tentum semper reperitur; veluti in Futuro λημφομαι, λημφονται, xiv, 23, 24, &c. Et in Aoristo λημφθητω xviii, 4. Sic etiam συμπαραλημφθης xix, 17. Consonantes quoque duplicat.—Sic Σεννααρ pro Σενααρ x, 10.—Ολιθεμμας pro Ολιθεμας xxxvi, 18. Pro Consonanti duplicata sæpe simplicem exhibet.—Sic εννηκοντα pro εννηκοντα v, 9.—καταρακται pro καταρρακται vii, 11, &c.—ψελια pro ψελια xxiv, 47.—γεννηματα pro γεννηματα xli, 34. Vocales permutat.—A et E. Sic τεσσερ... pro τεσσαρ... vii, 4. et alibi semper. Contra αναση pro ανεση xxi, 14.—A et H. Sic ανεωξεν pro ηνεωξεν viii, 6. Contra μαχαιρη pro μαχαιρα xxvii, 40.—E et H. Sic εφεμα pro εφημα xxv, 29, 34. Contra ηνυπνιαδη pro ενυπνιαδη xxviii, 12.—H et I. Κητιοι pro Κητιοι x, 4. Contra ελικη pro ελικι xlix, 11.—H et T. Sic πηχην pro πηχυν vi, 17. Item Ρεημα pro Ρευμα xxii, 24.—O et T. Ut διωρυφα pro διωροφα vi, 17.—O et Ω. Ρωβωδ pro Ρωβωδ x, 11. Vocales cum diphthongis permutat.—AI et E. Sic απελευσεδαι pro απελευσεαδε xix, 2. ανενεγκαι pro ανενεγκε xxii, 2. εξελουμαι pro εξελυ με xxxii, 11. παιδις pro πεδις xxxv, 27. ραθυμεται pro ραθυμειτε xlii, 1. et

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

καταξεται pro καταξετε xlii, 38.—EI et A. Ut γηραι pro γηραι xv, 15. et sic alibi.—EI et E. Ut ενεκεν pro ενεκεν xviii, 5.—EI et H. ac E et Ei. Ut ειδεν pro ηδεν xviii, 19.—EI et I. Sic παριστηκει pro παρειστηκει xviii, 8. γυναικια pro γυναικια xviii, 11. ηλεψας pro ηλεψας xxxi, 13. ουδεις pro ουδεις xxxi, 44. υγιαν pro υγιαν xlii, 15. Contra κενυμενον pro κινουμενον viii, 19. δεσ. κρειον pro κριον xv, 9. μειωπον pro μειωπον xxxiv, 30.—OI et H. Sicuti λαβοις pro λαβης xxxi, 50.—OT et H. Ut πληρης pro πληρους xxvii, 27.—OT et Ω. Ut καταρουμενος pro καταρωμενος xii, 3.

Distinctionem capitum non videtur habuisse appositam; nec versuum divisionem agnoscit. Græci enim textus constructio arcte quidem cohæret, nisi cum ab interpositis Figuris diffecari cernatur. In fine verò periodi five sententiæ spatium aliquod subinde relictum est; et punctum insuper distinctionis in media vel superiori ultimæ literæ ora sæpissime est appositum, an a prima vel secunda manu non constat. Codex habet etiam signa quædam hic illic textui inserta. Defectus hoc signo (Λ) notantur. Discrepantiæ vero, ut plurimum, per lineas vocibus subductas indicari videntur. Cæterum ut appareat unde hæc textus emanarunt notationes, omnino hic observandum est, quod Codex ab ipso scriba, vel quopiam ejus coævo, cum archetypo aut cum alio potius Codice fuerit collatus, ac subinde emendatus, nec non in margine vel ima pagina suppletus. Emendationes etiam sunt haud paucæ sequioris ævi, et recentiori manu factæ. Multa porro verba passim vetustate deleta recentior manus, exaratis de novo literis, supplevit, restituitque."

Hæc fere Grabianæ Collationis Editor diligentissimus. Sed in his vix quidquam notatur de habitu scriptionis in Codice Cottoniano, quod non ad Codices alios Unciales describendos apte transferri potest. Licebit ergo ut de nonnullis ejusdem pene vetustatis Codicibus non ita fufe diceretur. Pauca equidem de Cottoniano adjiciam. Ejus aliquam partem contulit docta manus in usum Episcopi Waltoni: et hæc collatio mandatur Bibliis Polyglottis Londinensibus. Variantes etiam ex hoc Codice Galeus adnotavit ad oram exemplaris cujusdam Editionis Aldinæ, quod postea fuit e libris Cl. Kennicotti nostratis. Contulit quoque hunc Codicem cum Editione Francofurtensi Clarissimus Hiberniæ Primas Usserius: et autographum hujus collationis servatur in Bibliotheca Bodleiana, signatum numero VIII inter scripta per manum Primatis. Contulit etiam hunc Codicem Magnus Crusius; et in binis Dissertationibus, habitis Gettingæ annis 1744, 1745, ac postea editis, quasdam hujus Codicis lectiones commemoravit. Hæc autem Crusii collatio in manus Breitingeri Turicensis devenit. Eam ipse non vidi. Ex Grabii collatione Variantes excerpo, alteram tamen Usserii in subsidium subinde devoco.

Esse videtur Codex omnium, qui supersunt, antiquissimus, scilicet quinti, si non quarti exeuntis, sæculi. Quoad indolem Codicis sequentia notabo. In textu consentire videtur præsertim cum Alexandrino. Ab Editione Aldina sæpe discrepat, licet nonnunquam consentiat cum eadem sola. Cum Editione Complutensi non solenniter consonat. Haud raro discedit ab Editione Romana; et in locis non paucis ab ullo textu aut Codicum aut Editionum. Porro, istas voces atque pericopas, quas Origenes sub asteriscis in textum τῶν ὀ induxerat, plerumque non habet Codex, et adeo videtur non esse Hexaplaris. Contra, habet plerasque voces et clausulas Septuagintavirales, quæ cum obelis Origenianis notabantur; atque adeo non videtur continere textum aut Luciani aut Hesychii. Est adjiciendum, quod in locis saltem viginti, in quibus hic Codex discedit ab ullo textu aut Codicum aut Editionum, in iis exprimat textum Hebraicum accuratius, quam alia exemplaria expresserunt. Videtur igitur Codex hic esse probabilis, non modo propter remotissimam ejus vetustatem, sed et ob id ipsum, quod fit e Codicibus in suo genere, ut puto, Tetraplari præclarissimis. X

II. Codex VATICANUS. Fuit Bibliothecæ Vaticanæ, signatus numero 1209. Est formæ quadratæ, et tenuissimis compactus membranibus. Per Pentateuchum, aliosque libros historicos, in tribus columnis exaratur, sed alibi tantum in duabus. Accentus habet, sed postea additos. Habet inter ejus columnas capitum enumerationem, sed prorsus alterius atramenti. "Est caractere, ut vocant, unciali, quadro, sine accentibus, quinti sextive sæculi. Etsi porro paris vetustatis Codices viderim, at non numeris suis et partibus absolutos, ut ille Vaticanus est." Ita Montfauconus, Diar. Ital. pag. 277. Specimen characteris edidit Blanchini, in Præfatione Generali ad Historiam de Canone Divin. Scriptur. pag. 30.

Agellius, in Commentariis ad Psalms, citatus a Wetstenio, Prolegom. pag. 24, testatur "in Codice illo antiquissimo a recentiore manu multa fuisse depravata ad libros recentiores." Hoc etiam ab aliis testibus confirmari ibidem dicitur: atque hoc pro vero Grabius acceperat. Explicabo quomodo sese hæc habeat res. In libris Pentateuchi, de quibus nunc agitur solis, calamum, haud quidem Rescriptoris, sed Correctoris subiit Codex. In temporibus verbi λαμβανω, et in ejus compositis, quoties intervenissent literæ ψ vel φθ, hisce literis semper, ut in Codicibus remotissimæ vetustatis aliis, μ nativum primo præmittebatur. Sed ista litera fuit ubique deleta. Item, quoties ei pro i rectiore, ut putabatur, scripsisset prima manus, ut in Λευει, Σεινα, Ραφαιει, Ενακειμ, Ιακειμ, Μωαβεταυ, Αμμανεταυ, Μεισωρ, Μεισαδα, et in plu-

X F. A. Stroth. (Recherch. T. II. p. 47). Der Text selbst ist sehr gut, und scheint glosstent zu sein, der Text der LXX zu seyn, wie ihn Origenes fand, ohne Hexaplarische Zusätze, und enthält ein großes Menge von ausgelassenen Wörtern und Redensarten, die man jetzt in dem meisten Handschriften & Ausgaben lesen. Selbst unter den Zusätzen sind verschiedenen Lesarten überste man überhaupt eine finden, die aus andern Uebersetzung wäre, sondern es sind wirkliche Variationen der LXX und zum Theil Fehler der Abschreiber.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

rimis ex isto genere ac vocabulis hic illic aliis, in iis exemplis *ε* deletur, et *ι* simplex relinquitur. Contra, per voces plurimas, in quibus *ε* solenniter nunc usurpatur, ut in *λεπουργεω* et consimilibus, simplicem *ι* semper descripsit prima manus: sed in iis vocibus *ε* super *ι* nunc superscribitur ex supplemento Correctoris. Sic etiam in vocabulo *τεσσαρα*, et in omnibus inde compositis, super *σ* induxit *α* supralinearem alia manus, ut et *ο* super *λ* in omnibus verbi *εξαλεθρευω* temporibus. Et in vocibus quæ debuerant, ut videbatur, consonam geminatam adhibere, ut *Ζοχομειν, εναιος*, aliæque, et haberent tamen a prima manu consonam tantummodo unam, in iis omnibus consonam aliam supra lineam adjecit alia manus. Sed est aliquid momenti majoris.

Videbatur Correctori quod literæ et subinde syllabæ ac, etsi id rarius, pericopæ quoque, in locum aliarum literarum aut syllabarum aut pericoparum deberent surrogari. In iis itaque locis, quæcunque demum emendatio sese Correctoris iudicio comprobaverat, fuit ea super lineam superscripta. Sed notandum est, quod quæcunque correctio fuerit superscripta, pateant tamen ad conspectum hodiernum ea ipsa, quæ primo fuerant scripta. Quantumcunque igitur auctoritatis olim habuerit hic Codex, tantum et nunc habet. Codicem, ad typos destinatum, correxerunt Editores; ita tamen ut id, quicquid ipsi repudiaverant, non minus in manifesto relinqueretur, quam alterum id, quod prætulerunt. Quod ad marginem Codicis attinet, habet aliqua a veterrima manu, alia item a recenti.

Obtinuit ea sententia, ac merito quidem, ut videtur quoad Pentateuchum, quod in Codice hoc contineatur textus *της Καινης*; et is sit forte immunis a quibusdam vitiis, quæ invaserant Codices aliquos, quibus usus est Origenes. Hoc vero quomodocunque sit, videbatur a me deberi, ut ostenderem num esset aliud in Codice Vaticano, aliud in Editione Vaticana. Illius igitur ab hac Variantes per hos libros Pentateuchi subjicio.

III. **Codex ALEXANDRINUS.** Est e Codicibus Musæi Britannici. Fuit scriptus, ut mihi quidem videtur, in Ægypto vix ante finem quinti sæculi. Specimen atque Notitiam Codicis præmisit Editioni suæ Græbius. Ille vero in Epistola ad Millium data hunc Codicem esse Vaticano præstantiorem docet, sed non per exempla e libris Mosaicis excerpta. Profecto Codex Alexandrinus omisit in Pentateucho plurima, quæ Græbius supplevit; et ex supplementis hisce nonnulla leguntur in Editione Vaticana. Sed plura multo mutuatus est a Codice vere Hexaplaris, in quo sub asterisco ferebantur. Facere videtur hoc ultimum ad indolem Codicis Alexandrini in Pentateucho definiendam. Si enim in Pentateucho fuerit revera Hexaplaris, unde hoc accidit, ut tam multæ lectiones Hexaplares essent in illum inducendæ? Si quis igitur opinetur Codicem Alexandrinum in textu Mosaico esse Tetraplarem potius quam Hexaplaris, et vix e præstantissimis in suo genere, illi e quidem haud repugnarem.

Quæ vero hic sub numero III notantur ubique Codicis Alexandrini Variantes, sunt ex duplici genere. Primo, Lectiones Codicis Alexandrini multæ, ut repudiatæ, margini Editionis Alexandrinæ mandantur; et ex iis aliquæ sunt a Vaticanis diversæ. Secundo, sunt Lectiones nonnullæ, quæ, ut in Codice Alexandrino omissæ, ad textum Editionis Alexandrinæ sub minori charactere admoventur: et hæc supplementa extant sæpe in textu Vaticano. Variat igitur ab Editione Vaticana in utroque hoc genere Codex Alexandrinus.

IV. **Codex SARRAVIANUS.** Fuit olim Claudii Sarravii e Consiliariis Parlamenti Parisiensis Regiis, postea Jacobi Mentelii, Patricii Castro-Theodoricensis, deinde Isaaci Vossii, et numero 83 signatus in Catalogo Codicum Vossianorum, quem edidit Colomesius. A Vossio transiit in Bibliothecam Publicam Academiæ Lugduni-Batavorum, et in ea nunc servatur. De hoc Codice videndi sunt Montfauconus in Palæographia, pag. 187, et Græbius in Prolegomenis ad Editionem Alexandrinam. Adjicio equidem pauca ex schedis Viri docti de amicis meis, qui Codicem intra paucos retro annos inspexit. “Membrana est tenuis et terfa; flavescit jam atramentum, sed nitet arridetque scriptio. Ea vero est continua, in literis majusculis et latis, cum scribendi compendiis haud aliis, quam quæ in Codicibus vetustissimis obtinent. Distinctiones in commata notantur per puncta supra ad literas apposita, ΣΟΙ. Distinctiones in cola, per puncta ad medias literas, atque per lineolas supra positas versus apices literarum sequentium, ΑΤΤΟΤ· ΕΦΟΒΗΘΗ. Si spatium ad finem lineæ brevius sit, vox completur in literis majusculis, sed iisdem in minuta forma; vel novæ etiam vocis litera una appingitur. Atque hoc postremum si fiat, tum per lineolam tenuem in principio lineæ indicatur, alteram partem vocis in linea antecedente scriptam et abruptam esse. Sic E est ad finem lineæ, Gen. xxxvii, 28, et subsequens linea ingreditur sic, —CTAI. Et hoc notandum, nam vix affirmarem, hoc nunquam dedisse occasionem suspicioni quod in locis talibus obelus intervenisset. Similiter in voce *ουχ*, Gen. xxxiv, 7, est OT in una linea, et X incipit lineam aliam, per insanam diastolen, ex qua videtur librarium habuisse cognitionem nullam de sensu. Quoties aut vox aut clausula sit ex arbitrio correctoris eliminanda, tunc ea notatur supra sive cum lineola tan-

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

tum, five cum lineola et punctis. Sic ΠΑΤΑΞΗΜΕ, Gen. xxxii, 11. — ΠΑCΙ Gen. xxxiv, 30. — ΟΤΙ ΕΝΙCΧΥCΑC. Gen. xxxii, 28. Quoad Orthographiam, similis est Codicum veterrimorum. Reponit N, ἐφελκυστικὸν vocatum, ubique, etiam ante consonam vocis sequentis initialem. Numeri per literas indicantur. Super T et I, five in initio five medio vocis, duo puncta sæpissime superscribuntur, ICOC, ENICXYCAC, TIOI. In fine lineæ, N per lineolam supra ad literam penultimam vocis adjectam sæpe denotatur. Sic APXΩ—Gen. xxxiv, 2. Præpositionibus, etiam in compositione, subjicitur plerumque apostrophes nota. Hinc ΕΠ' et ΑΠ' passim; ut et ΚΑΤ'ΕΚΑΤCAN, Lev. ix, 11. Spiritus asper sub forma ᾿ nonnunquam appingitur, nec Spiritus lenis ubique abest. Consonantes geminat, ut Δεβορρα, χειμαρρον pro χιμαρον; eosdem abjicit, sic ερανευ pro ερρανευ, Lev. viii, 11. Intermutantur sæpenumero diphthongi et vocales; hinc ΕΞΕΛΟΤΜΑΙ, pro ἐξελου με, Gen. xxxii, 11.—ΕΠΑΛΕΕΝ, pro επαλαιεν, Gen. xxxii, 24.—hinc ΜΕΙΣΗΤΟΝ, pro μισητον, Gen. xxxiv, 30. et ΛΕΥΕΙ, pro λευι, passim. Contra, ΘΑΡCΙ, pro θαρσει, Lev. xxxv, 17. ΜΝΗΜΙΟΥ, pro μνημειου, Gen. xxxv, 20. Nativum μ in verbo λαμβανω retinet in modis et temporibus omnibus; hinc ΛΗΜΨΟΜΕΘΑ, Gen. xxxiv, 16. Intermutationes habet aliquas literarum; ΤΕΡΕΜΙΝΘΟΝ pro τερεβινθον, Gen. xxxv, 4. Ergo notandum, intermutationem harum literarum non tantum similitudini inter μ et υ, i. e. C, intercedenti in Codicibus ligato caractere scriptis, esse tribuendam. In quibusdam locis manus antiqua sane, sed non prima, Titulos apposuit; sic ad Lev. v, 17, paginæ inscriptum est Νομος του ψευσαμενου προς τον πλησιον. Ad Lev. vi, 5, paginæ inscribitur Νομος Ολοκαυτωσεως. Et Lev. vii, 10, Νομος Θυσιας Ενεσεως. Ad Lev. vii, 26, Νομος Θυσιας Σωτηριου. Denique, Lev. xii, 1, Νομος της τικτουσης, et xiii, 1, Νομος του Λεπρυ. Hoc autem nullibi factum est, nisi in Levitico tantum."

Thomas Richardsonus, Sanctæ Theologiæ Professor, et Ædis Sancti Petri in Academia Cantabrigiensi Magister, et Robertus Canonus, Collegii Regii in dicta Academia Socius, contulerunt hunc Codicem juncta, ut videtur, ope; et eorum Collationem in suos usus descripsit Grabius. Ex hac Collatione, et ex alia recenter facta a Viro docto de Amicis meis, variantes excerpo. Alia dicti Codicis Collatio Editioni τῶν ὀ Millianæ præmittitur, sed vix ab ipso Millio confecta.

Est, ut nemo non novit, Codex hic revera Hexaplaris; atque ab eo supplementa multa sub asterisco mutuatus est Grabius. Si in textu medio incipiat comma cum obelo notandum, obelus supra ad literam vocis primam scribitur, et in margine deinde repetitur lineola obeli etiam in medio vocis. Sic Gen. xxxiv, 14,

—ΣΥΜΕΩΝ ΚΑΙ ΛΕΥΕΙ ΟΙ Α

—ΔΕΛΦΟΙ ΔΕΙΝΑC ΤΙΟΙ ΛΕΙΑC: &c.

Sed non ubique est eadem obeli forma. Nam passim sub hoc signo Hexapлари punctum unum subjicitur, ac sæpe duo. Sic, Lev. xiii, 8, Codex habet, ιδου ε: μετεπ. De hoc signo tamen quid dicitur? Nonne hinc efficitur, quod vox ab Origenis Codice Hebraico abfuerit, quam habent Hebraici Codices hodierni? Tale quiddam in Versione Philoxeniana observavit Storr, nempe de obelis positis ad voces, quæ non absunt ab hodierno textu Hebraico.

Ad paginam, in qua Lev. v, 11, describitur, et hic illic ad alias paginas sequentes, novo atramento obductæ apparent literæ haud paucæ. Factum est hoc ab homine nec literas bene legente, nec grammatices perito. Sed collatio ista per duumviros supradictos, ut et ea quam edidit Millius, fuit ante facta, quam id injuriæ Codici acciderat. In iis enim Collationibus lectiones Codicis notantur aliter, quam nunc relictae sunt ab imperito illo correctore. Sic, Lev. vii, 22, τελειωσεως pallecentem in prima scriptione temere mutavit corrector in τελειοις. Ibi vero Millii collatio et earum, quibus utor, prima nihil varii notant.

Ab hoc Codice olim erant avulsa Fragmenta quædam, quæ nunc constituunt Codicem proxime nominandum.

V. Codex COLBERTINUS. Fuit olim e Bibliotheca Thuani; et postea e Bibliotheca Colbertina, signatus ibi numero 3084; et ex ea transit in Bibliothecam Regiam, Parisiis, cujus in Catalogo edito commemoratur. Constat foliis in Exodo septem; in Levitico tredecim; in Numeris tantum duobus; et erant hæc omnia olim a Codice IV prædicto avulsa, ut jam monuit ac fuscè probavit Grabius in Prolegomenis ad Editionem Alexandrinam. Quæ ergo de Codice IV jam diximus, sunt ad hunc quoque aptanda. Ascribitur quidem in foliis Colbertinis Titulus tantum unus, nempe ad Levit. caput xvi, in apice columnarum. Est vero secundum apographum meum hic, Προς το μη εισερχεσθαι τον ιερα πάντοτε εις το αγιον. In punctorum locis, signorumque Hexaplarium formis, et in reliquis omnibus, a Sarraviano nihil discedit.

VI. Codex CÆSAREUS. Est e Codicibus Augustissimæ Bibliothecæ Vindobonensis: et in Catalogo Lambecii cum numero II signatur. Exaratus est in membrana purpureo colore tincta, in literis uncialibus argenteis, pulchris quidem licet crassis, partim quadris et partim rotundis, et erectis, inter duos fulcos

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

five duas lineas. Est vero ad formam pene quadrus; et constat foliis viginti-sex. In foliis viginti-quatuor prioribus continentur fragmenta Geneseos; et in duobus foliis reliquis servatur fragmentum Evangelii Sancti Lucæ, citatum a Wetstenio sub designatione Codicis N.

Pictura vero singulis Geneseos fragmentis subjicitur una, eadem qua et Codex est vetustate. Sunt autem omnes ex isto genere, cui nomen inditum est *Miniatura*; et earum colores cum aqua gummiſque, non autem cum oleo, temperantur. Eas ære incisas sub aspectum subjecit Lambecius, in Catalogo prædicto, "haud satis, ut ibidem ait, artificiosas, sed simplicitatem primitivæ Ecclesiæ referentes, doctisque et piis talium antiquitatum æstimatoribus sine dubio nec minus jucundas nec minus utiles, quam illæ æque rudes, quarum vetustate gloriatur Roma subterranea."

Librarius Codicem argenteum descripsit forte ad vocem dictantis alicujus; posuit enim *κπινας* pro *χιπνας*, et tam *Αβιμελεκ* quam *Αβιμελεχ*, et alia quæ huic suspicioni videntur favere.

Literæ, in quibus singulæ paginæ et nonnunquam commata ingrediuntur, sunt reliquis majores; positæ plerumque in cursu lineæ, sed nonnunquam extra lineam; et in multis locis, præcipue vero ad finem lineæ, unam literam sæpe, et aliquando etiam duas, superscripsit librarius in caractere minore-majuscule: et ubi vocis alicujus una pars ponatur ad finem lineæ, et reliqua pars ad initium lineæ sequentis, ibi nullam, nisi forte semel, solet interponere divisionis notam. Vocabula nullo quidem spatio intercedente separantur, nisi in locis paucis, in quibus, ut videtur, ob literas paginæ præcedentis nimium pelluentes, brevissimus interjectus membranæ vacuus relinquitur.

Codex caret accentibus; caret item spiritibus, nisi forte super vocem *ην*, *erat*, in capite xiv, 18, signum sit aliquod supralineare, quo denotetur spiritus lenis. Sed nota super vocabulum *ην* in hoc loco non est a prima manu, sed ab alia sæculi forte sexti exeuntis, vel septimi. Manus autem prima eandem vocem *ην*, in capite xxx, 35, puncto supra notavit; sed vix dicerem hac de causa quod fuisset obelo signata, licet voces abolendas puncto supralineari signare soleat. In voce *αγγελος*, in capite xxii, 15, manus prima *γγ* utrumque puncto supra notavit; et in voce *αγγελου*, in capite xxxii, 6, manus eadem alio signo supralineari *γ* primum distinxit: et alibi super articulum *σ*, et ad verticem e dextra super finales literas vocum *Ιωσηφ*, et *σκ*, et *Λωτ*, et complurium, five punctum five signum aliud collocavit. Hæc autem signa plerumque videntur inducta, ut commonefacerent qua vel inciperet vel desineret aut vox aut syllaba, atque adeo imminuerent aliquid in legendi difficultate. Utrum vero punctum, nominibus propriis impositum, aliquando respondeat signo Hebraico Athnach, incertum est.

Sed interpunctionum alia sunt in Codice nostro genera. Interponitur sæpe punctum in parte superiori, media, infima, literæ extremæ: quæ sane genera vocantur a Grammaticis *τελεία σιγμή*, *μέση σιγμή*, *ὑποσιγμή*. Adhibentur etiam in pagina quarta fragmentorum bis, et rursus in pagina septima semel, puncta duo (:) sic disposita. Ea vero forsitan indicant commatum fines: nam de Armenis, in populari Græcorum consuetudine inhærere tenacissime solitis, certum est, quod finem commatis duobus punctis consimiliter collocatis designaverint. Puncta autem tria (:·) sic cum specie quadam triangulari conformata, in pagina fragmentorum tertia induxit librarius; et sex quoque (:::) ad ultimam lineam ejusdem paginæ. Insuper, puncta duo (·) sic in obliquum deflexa, exhibet pagina fragmentorum nona.

In prædictis videtur esse Codex aliqua saltem ex parte singularis: sed in aliis rebus habet quod commune est Codicum antiquissimorum. Ad fines vocum, etiam cum vox subsequens a litera consonante incipiat, *ν ἐφελκυστικόν*, quod vocant, nunquam non habet subiectum. Vocales *ι* et *υ*, quoties neutra ex iis cum alia litera in syllabam coire visa sit, sunt fere semper cum duobus punctis supralinearibus distinctæ. Permutantur inter se diphthongi sæpissime, *αι* cum *ε*, *ει* cum *η* et *ι*, *ου* cum *αυ*, *οι* cum *υ*: exempla sunt, *ρομφεαν* pro *ρομφαιαν*, *εχμαλωτιδας* pro *αιχμαλωτιδας*, *μια* pro *μιαια*, *εμπειζαν ημων* pro *εμπαιζαν ημων*, *ει μην* pro *η μην*, *χρος* pro *χροςος*, *ηραυτησεν* pro *ηρευτησεν*, *αθροισθητε* pro *αθροισθητε*. Nec alia desunt. Pro litera *η* scribitur in Codice, ut in aliis Codicibus, vel *ι* vel *ε*. Quarum permutationum ex primo genere sunt, *περιβλεψι* pro *περιβλεψη*, *ποιησις* pro *ποιησις*. Sed literæ *η* locum occupat *ε* in locis haud paucis. Habetur *εξενεψεν* pro *εξενηψεν*, *σελη* pro *σηλη*, *Σεγωρ* pro *Σηγωρ*, *εφηματος* pro *εφηματος*, *Ρουβεν* pro *Ρουβην*, *μωσμεθριαν* pro *μωσημεθριαν*, et alia consimilia. Et quidem consimiliter E pro H habent passim inscriptiones vetustissimæ in caractere Ionico, et nummi, et columnæ, apud Sponium, Gruterum, Montfauconum, et alios. Fuit idem scilicet, aut saltem consimillimus, vocalis utriusque sonus. Socrates in Cratylo apud Platonem, *ἦν δὲ ἀντὶ μὲν τῷ ἰ ἢ ε, Η, ἦτα, μεταστρέφουσιν . . . οἱ μὲν ἀρχαιοτάτοι ἡμέραν τὴν ἡμέραν ἐκάλουν, οἱ δὲ ἡμέραν· οἱ δὲ ἦν, ἡμέραν*. Et *η*, uti multa suadent, pronuntiabatur antiquitus ut *ε* producta. Hieronymus, de Situ et Nominibus Locorum Hebraicorum, tom. iii, 210, ed. Veron. ait, "hucusque per *CORREPTAM* literam E Nominum sunt lecta principia: exinde per *EXTENSUM* legamus elementum, quod Græce dicitur HETA. De Genesi. Ἠλαθ, χώρα ἡγεμόνων &c. Elath, regio principum, &c." Sic Hieronymus. Et Codices ex antiquo archetypo descripti vocalium *η* et *ε* permutationes frequentare solent.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

Atqui litera η non tantum ut ϵ , sed ut α quoque, antiquitus pronuntiata fuisse videtur. Apud Hwiidium, in fronte Tractatus Critici de Codice MS. Græco Lambecii xxxiv, leguntur, exscripta ex monumento quodam Herculanensi, duo vocabula ΠΗΤΟΠΙΚΗ ΚΑΙ, et vox ultima signatur tribus punctis, ut delenda: atque hoc argumento videtur esse, quod in sono syllabæ KHI ad primi vocabuli finem, quum eadem a voce pronuntiatoris casu quodam iteraretur, sibi visus fuerit scriptor audire syllabam *και*. Ergo η et ϵ et α fuerunt, ut videtur, inter se aliquo modo quoad sonum affines; et harum literarum permutatio, in Codice purpureo-argenteo nonnunquam obvia, facit nonnihil ad antiquitatem Codicis.

Lectionis Alexandrinæ, quæ quidem linguæ Græcæ vulgari conformis est, vestigia quædam servat Codex hic Vindobonensis. Ex hoc lectionis genere sunt *ἐξελθάν, ειπαν, ἐξελθᾶται, ἀπελθᾶται, καθοθῖαν, εισηλθῶσαν*, et alia complura.

Ob Alliterationem ex concursu duarum confimilium literarum, altera subinde omittitur. Inde nata sunt *εραψαν* pro *εραψαν*, et *εργοι σα* pro *εργοις σα*, et *ψελια* pro *ψελια*, et alia.

Scriptiois autem compendiis iis fere utitur librarius, quibus Codices ejusdem atque etiam recentioris ævi frequentari solent. Ponit $\overline{\Theta\varsigma}$, $\overline{\kappa\varsigma}$, $\overline{\omega\alpha}$, $\overline{\omega\eta}$, $\overline{\upsilon\varsigma}$, $\overline{\sigma\upsilon\omicron\varsigma}$, $\overline{\mu\eta\rho}$, $\overline{\iota\eta\lambda}$ et $\overline{\iota\sigma\eta\lambda}$, $\overline{\alpha\upsilon\omicron\varsigma}$, pro vocibus *Θεος, κυριος, πνευμα, πατηρ, υιος, ουρανος, μητηρ, ισραηλ, ανθρωπος*. Hæc vero *τίτλα*, ut vocatur a Græcis, non habenda est pro compendio simpliciter, sed pro compendio cum adjuncta per signum istud supralineare dignitatis cujusdam atque honoris facti significatione. Impositam vocibus sic in breve contractis lineolam Armeni *honorem* appellânt. Slavi etiam istiusmodi compendia, posita *pod titloju, sub titla*, ut aiunt tenentes vocem Græcam more suæ linguæ inflexam, distinguunt eodem sensu honorifico. Hanc etiam consuetudinem servant Copti, et Gothi quoque; et eadem *τίτλα* non penitus ignota est in Codicibus antiquissimis Latinorum. Neque vero desunt, qui talia vocum sub *τίτλα* compendia in ipsis Apostolorum autographis habuisse locum, et forte ante Christum, saltem quoad aliqua vocabula, sub initium Versionis Septuagintaviralis extitisse, crediderunt. Est certe consensus Ecclesiarum veterum in usu *τίτλας* servando ita singularis, ut eadem videatur fuisse subsidium pene antiquissimum Hermeneutices Christianæ.

Porro in Codice argenteo sæpe designantur literæ α concurrentes per lineam circularem deorsum, caudæ more, deflexam. Litera ν in fine lineæ denotatur per lineam horizontalem ad verticem e dextra literæ istius, quæ claudit lineam; et hoc non tantum in ultima vocis syllaba, sed et in penultima, et subinde in antepenultima quoque, factum est.

Numeralium vocabulorum loco nonnunquam utitur librarius, Hebræorum more, literis.

Librarius ipse ad locos Codicis aliquos correctoris officium præstitit. Omisissis literis alias imposuit supra, et eas in forma minore-majuscula: literas autem abolendas punctis supra, more vetustissimo, notavit.

Antiquitatem Codicis ad ævum Constantini Magni revocavit Lambecius; reclamante tamen, ut nonnullis visum est, ipso literarum, in quibus est exaratus, caractere, et dissentiente Montfaucono, cui quidem videbatur Codex argenteus, quoad vetustatem, cedere Colbertino suo. At potius in sæculo vel quinto exeunte vel sexto ineunte scriptus videtur: atque huic iudicio forsan haud repugnasset Montfauconus, cum Codex argenteus, quoad literarum formas et scriptiois indolem, habeat similitudinem cum Codice Dioscoridis in Bibliotheca Vindobonensi, quem ipse ex certis indiciis ad initium sexti sæculi refert.

VII. Codex AMBROSIANUS. Est Bibliothecæ Ambrosianæ, Mediolani. Est "annorum circiter mille, rotundo caractere unciali, quod dicimus, ut distinguatur a caractere oblongo et deflexo. Hujus accentus prima manu conscripti sunt. Codex in magno folio, columna triplici." Ita Montf. in Diar. Ital. cap. ii. pag. 11; sed forte Codicem raptim tantum inspexerat. Subjicio igitur nonnulla de hoc Codice, quæ Vir Eruditissimus Colendissimusque, Branca, e Doctoribus Collegii Ambrosiani, mecum per Epistolas communicavit. "Est Codex forma quadrata, nempe habet tantum latitudinis, quantum longitudinis. Paginæ singulæ tribus columnis constant; et hac de causa præsertim Montfaucono videbatur antiquus. Tituli librorum in initio, et in superiori parte paginæ, exarati sunt literis multo minoribus, quam sint eæ, in quibus textus ipse conscribitur. Ad librorum item initia, ornatus iste, qui Titulum singulum claudit, ex ea concinnitate et elegancia est, quæ propria optimorum in Græcia sæculorum fuit, quamque nunc in Architectonicis operibus revocatam vocamus à la Grecque. Hæc omnia quantum ad vetustatis opinionem valeant optime notum est. Est aliud autem, quod videtur magis valere. Montfauconus hunc Codicem putavit esse antiquissimum; et characterem tamen eum tantummodo animadvertit, quo character vetus plerumque renovatus est et quasi restitutus. Sic videtur enim ex eo, quod dicat Accentus et Spiritus esse appositos prima manu. Aperte tamen, et fatentibus multis peregrinis eruditissimis qui Codicem inspexerunt, signa illa ex nigriori recentiorique atramento sunt, atque ergo e

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

diversa manu, et quidem longe posteriore, quam illæ literæ quæ intactæ manserunt, et quarum vestigia, in colore licet flavescenti satis apparentium, subsunt recentiori characteri. Si ergo Montfauconus hunc Codicem vocaverit antiquum ex posteriori tantum illo characteri, quid erit judicandum ex literis Codici coævis, atque adeo de vera Codicis ipsius ætate? Literarum sane illarum forma remotissimæ antiquitatis est, non quidem ex scabritie quam in Speciminibus Vaticani et Alexandrini videmus, sed nimirum eo ipso quod rotundior leviorque sit, atque adeo magis accedat ad veterem illam, quam discimus ex Plinio similem fuisse Latinis literis majoribus, de quarum forma ex Augustæi ævi proximorumque temporum Inscriptionibus non dubitamus. Attamen, ne id, quod diximus æstimationem Codicis nostri, qualis nunc est, apud ullos minuat, est tenendum, quod licet character primævus sit plerumque relictus, tamen e subflavis vetustiorum ductuum vestigiis satis cernatur, immutatæ necne sint voces, quæ literis iis constant. Signa etiam aliqua interdum apparent superposita literis; sed cum id non satis certa lege et raro admodum fiat, nec statui potest quidnam valeant, haud antiquitatis opinioni, ut compertum Diplomaticis est, officiant." Hæc Vir Doctissimus, qui aliquando instituerat Codicem edere.

His ego nihil adjiciam nisi hoc, quod sint multa margini adscripta in characteri uno valde antiquo, et in alio non tam antiquo.

X. **Codex COISLINIANUS.** A Petro Seguiero, Franciæ Cancellario, qui Codicum quadringentorum partem fere dimidiam ex Monasteriis montis Athonis collegerat, cessit hæreditario jure Henrico Carolo Du-Cambout De Coislin, Duci et Pari Franciæ, Episcopo Metensi. Devenit postea in Bibliothecam Monasterii Sancti Germani de Pratis, et ex ea in Nationalem, Parisiis. Est membranaceus, in characteri unciali, quadro et rotundo, scriptusque sæculo, ut putavit Montfauconus, sexto. Sed cum non videatur assurgere ad ætatem Codicum istorum quatuor, qui hic in serie mea primi numerantur, referrem potius ad sæculum, cum Wetstenio, septimum. Specimen Codicis, et Notitiam ejus uberrimam, edidit in Bibliotheca Coisliniana sua Montfauconus; ad eum igitur Lectorem amando. Ille vero jam admonuit, hunc Codicem exhibere lectiones Alexandrinarum adsimiles; et hoc quoad Pentateuchum plerumque verum est. Addo insuper, quod textum sistat haud alium ab illo, quem exhibet Codex Paulino-Lipsiensis, a Fischerò editus.

XI. **Codex BASILIANO-VATICANUS.** Fuit olim e Codicibus Cœnobii cujusdam in Calabria, et inde a Petro Mematio, Monachorum Sancti Basilii in Roma Præfecto, in Bibliothecam Monasterii sui deferrebat, et ex ea denique transit in Vaticanam, in qua nunc signatur cum numero 2106. Est Codex teste Montfaucono in *Diar. Ital.* p. 212, scriptus in membrana, et in characteri unciali, oblongo, et deflexo, in IX sæculo, optimæ notæ. Est certe Codex apprimè notabilis: nam quanquam alii e meis videantur esse ex eadem fere familia, tamen hic sistit aliquando lectiones prorsus singulares. Ideo magis ægre patimur, quod sit ab initio et fine mutilus.

Hactenus de Codicibus in characteri unciali; nec potuimus alium ex isto genere ad Pentateuchum ullibi reperire. Ad Codices alios ergo pergamus.

C A P U T III.

Codicum Græcorum in Characteri Ligato, quorum Variantes huic tomo mandantur, Enumeratio.

14. **Codex VATICANUS.** Fuit olim e Codicibus Bibliothecæ Palatinæ Heidelbergensis, et ex ea transit in Vaticanam, in qua cum numero 203 signatur. Est membranaceus, scriptusque, cum duabus columnis in unaquaque pagina, circa X sæculum. Ad Codicis initium præmittitur Aristæ historia; et singuli textus libri perpetuam habent Patrum Catenam. Est porro ad finem mutilus.

15. **Codex COISLINIANUS.** Fuit olim e Codicibus Petri Seguieri, Franciæ Cancellarii, et postea Du-Cambout De Coislin, Episcopi Metensis, deinde vero Monasterii Sancti Germani de Pratis, Parisiis, et ex ea in Bibliothecam Nationalem ibidem transit. Vide de hoc Codice Montfauconum in Bibliotheca Coisliniana. Est sæculi, ut videtur, IX, vel X, elegantissime et accurate scriptus in membrana. Ab initio Geneseos ad καὶ εὐλογησεν cap. ii, 3, supplevit Codicem manus sæculi circiter undecimi, ut et a verbis ἐπι τὴν χεῖρα Ἰωσήφ cap. xli, 42, ad ἐπεκρατήσε γὰρ αὐτῶν ὁ λίθος cap. xlvii, 20. Textus hujusce Codicis per omnem Pentateuchum derivari vix videtur ex fonte eodem. Quantumcunque enim consonet alibi cum Editione Vaticana, tamen versus finem textus Mosaici plurima habet, quæ Hexapla Theodotioni tribuerunt.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

16. Codex MEDICÆUS. Signatur cum numero XXXVIII, Plutei v, in Bibliotheca Medicæo-Laurentiana, Florentiæ. Est membranaceus, in folio minori, forma ad quadratam accedente, sæculo circiter XI exaratus. Codicis unaquæque pagina in binas columnas dividitur. Nullas habet literas majusculas, neque in principio periodorum, neque in principio nominum propriorum, sed tantummodo in principio linearum, ubi Scriptori magis placuerit, etiam si continuetur periodus; immo non raro etiam in medio vocum, quarum una pars incidat in fine lineæ antecedentis, et alia in principio sequentis, ut in vocibus *ἐγένετο, ἰωσήφ, ἐξήλασε, &c.* quæ quidem literæ majusculæ seu quadratæ aureæ sunt, quemadmodum aurei quoque sunt, et literis quadratis exarati, librorum tituli. Nullum *ι* adhibet, neque subscriptum, neque adpositum; puncta creberrima, virgulas valde raras. Spirituum notæ eadem plerumque sunt atque illæ, quæ usurpantur hodie; interdum tamen antiquo more sunt efformatæ. Tituli capitum, seu sectionum, qui in superiori plerumque margine, et aliquando etiam in inferiori apponuntur, aureis sunt omnes literis exarati, et manum referunt aliquanto recentiore. Videtur autem hic Codex alicui Græcorum Ecclesiæ infervisse; habet enim in margine adnotatas manu diversâ a superioribus, ac multo recentiore, *ἀρχιελείας*, seu pericopas Lectionum, quas ex libris Veteris Testamenti diebus hebdomadarum singulis in Ecclesia Græca recitare mos erat, adscriptis in contextu minutissimo caractere vocibus, ubi incipiunt, *ἀρχή*, ubi desinunt, *τέλος*. Tandem notandum est, in infimo margine paginarum, in quibus incidit initium librorum, adpositum fuisse manu item recenti numerum foliorum, quibus comprehenditur unusquisque liber. In primis sex Codicis foliis variæ occurrunt picturæ fundo aureo, cui varii colores superinducti fuerunt, qui tamen ævi diuturnitate multis in locis adeo evanuerunt, ut vix tantillum antiquæ delineationis superfit. Effingunt hæc in coloribus historiam hic illic intus habitam. Codex, ut in suis locis notavimus, habet lectiones, a prima manu non inductas, recenti manu adscriptas.

17. Codex MOSQUENSIS. Fuit quondam e Codicibus Maximi Margunii, deinde etiam e Bibliotheca Monasterii in monte Athone Iberorum. Est nunc e Codicibus Bibliothecæ Sanctissimæ Synodi, quæ servatur Mosquæ in Typographeo Synodali, et signatur cum 5 numero. Continet vero librum Geneseos tantum: et fuit, ut videtur, in membrana scriptus sub x sæculo. Textus in cinnabari, Scholia Patrum, quæ habet perpetua, in atramento scripta sunt. Patres, quorum adferuntur Scholia, sunt hi: Acacius, additur interdum *Επισκοπ. Καισαρίας*. Anonymus. Apollinarius. Athanasius. Basilus Magnus. Basilus, Seleuciæ Episcopus. Chrysostomus. Cyrillus Alexandrinus. Cyrillus Hierosolymitanus. Diodorus. Didymus. Dionysius Alexandrinus, semel tantum, folio 62. Eusebius Cæsariensis. Eusebius Emesenus, modo *Εμεισης* modo *Εμιοσης* nuncupatus. Eusebius, Romæ Episcopus, semel tantum, folio 113. Ephraem. Epiphanius. Gennadius, Antiochiæ Episcopus. Gennadius, additur interdum *Επισκοπ. Κωνσταντινουπόλεως*. Gregorius Nazianzenus. Gregorius Nyssenus. Hippolytus, additur nonnunquam *Επισκοπ. Ρώμης*. Hebræus. Irenæus. Josephus. Isidorus Pelusiota. Methodius, additur *Επισκοπ. και Μαρτυρ. Μελιτον*, Episcopus Sardenfis. Origenes. Petrus Alexandrinus, semel folio 57. Philo Hebræus. Philo Episcopus. Severianus Gabalorum. Serapion Thmuensis. Sucusus, Episcopus Diocæsariensis. Severus. Theodoretus. Theodorus. Theophilus Alexandrinus. Scholia incipiunt *αυθεν γεγραπτον εχον, καθε βεβαιον οι νομοθετημενοι, αυτικα γουν μετα πολλα και αφρασα θαυματα*. Desinunt in verbis Scholii Cyrilli *αρπαγι δε λυκω παρκαζεται, δια το, οικαι, θερμον εις επιθυμιαν, την επι μαθητιαν*. Hæc noto, quia non fit inauditum, Codices nonnunquam tam in Catena quam in Textu esse adsimiles. Haud potuit Collatio Codicis obtineri ulterius, quam per caput primum Geneseos. Non videtur in suo genere peculiaris, aut in ullo lectionis colore ab aliis apud me discrepare.

18. Codex FESULANUS. Est e Bibliotheca Patrum Sancti Dominici Ordinis Prædicatorum de Fesulis, in vicinio Florentiæ. Est membranaceus in folio, scriptus circiter x sæculo. Quum Codex in principio valde maculatus et corruptus esset, (cujus rei indicio sunt libri Exodi prima folia aliquantum inquinata, in marginibus præsertim Scholia continentibus,) hinc factum est, ut integer liber Geneseos a manu sæculi XIV iterum fuerit exaratus, et in locum textûs vetustioris suffectus. Hoc autem supplementum foliis chartaceis triginta tribus comprehensum, licet ab archetypo non contemnendæ lectionis profluxerit, sortitum tamen est scriptorem minus accuratum. Hoc primo libro excepto, reliqui in membrana conscripti, manum præ se ferunt scriptoris diligentis æque ac periti; nullum enim, ut ita dicam, apicem omittit, si quædam excipias, quæ illi solennia sunt, ut videlicet scribat *καθημεραν* pro *καθ' ημεραν*; *καθηκασην* pro *καθ' εκασην*; *μεταυτην* pro *μετ' αυτην*; *απεμυ* pro *απ' εμου*, et hisce similia. Literam *ν* in fine dictionum ponit, etiam sequente consonante. In expunctione alicujus literæ, punctum non infra sed super literam expungendam ponit. Vocalibus *ι* non subscribit, sed adjungit, habet enim *αυτηι*, pro *αυτη*, idque non in fine tantum, sed etiam in medio dictionum, quum occurrat passim *ωικοδομησεν* pro *ωικοδομησεν, ησαν* pro *ησαν* &c. Nullam adhibet majusculam literam neque in principio periodi, neque in nominibus pro-

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

priis. Sine capitum divisione, habet summaria in margine a manu recenti. Scholia, quibus abundat Codex, excepto libro Geneseos, in quo nulla sunt, duplicis sunt manus, altera antiquioris, ac pene dixerim textui coævæ, altera recentioris; quæ quidem postrema, uberiora multo sunt primis; ea enim plurimis in locis marginem Codicis ex omni parte complent. Ne autem confusio in illis oriretur, quum vetustior Scholiastes peculiaribus quibusdam signis, altero in margine, altero in textu positus, Scholia sua designasset, recentior in suis describendis, numericis literis utrobique positus usus est. Nullibi tamen auctorum, ex quibus illa decerpta sunt, nomina apparent. Scholia vero hæc tantum non omnia pertinent ad exegeticum genus.

19. Codex CHIGIANUS. Est e Codicibus Bibliothecæ Chigianæ, Romæ, constans 376 foliis. Scriptus est, sed non tam accurate, in membrana, circa x sæculum. In limine Codicis sunt quædam Emblemata, ex auro adumbrata. Nullam habet capitum distinctionem, nullam interpunctionem. Sæpe habet appositas, ubi apponi necesse non erat, literas majusculas. Sunt in margine, sed tantum ad finem Codicis, Lectiones aliquæ Hexaplares, in rubris. Ad prima folia, et in sequentibus, multa sunt crasa, et hiatus ibi relinquuntur. Continet, per libros Pentateuchi, textum huc usque in Codicibus ignotum, et istius, quem Complutensis Editio exhibet, longe simillimum. Atque idem deprehendetur quoad unum atque alterum Codicem ex sequentibus in hac serie.

20. Codex DOROTHEI. Est e Codicibus Dorothei, τῆ Ἱερακλήου, ἐπίκλην Βαλυσμαῖς, τῆ ἐν Ἰασσί. Sic in literis ad me nominatur. Scriptus est Codex in membrana tenuissima et candidissima, in folio, sub ix sæculo, a Græco Scriba, docto et diligente. Habet in paginis singulis columnas duas; et ejus literæ accedunt, quoad formam, proxime ad similitudinem Speciminis, quod protulit Cl. Matthæi in sua N. T. Editione, ad Evangelium Sancti Marci sub nota Cod. 9. Eodem etiam modo per Codicem utrumque notantur in fronte foliorum argumenta capitum. In primo folio duas notas habet hic Dorothei Codex. Una est, ΑΥΤΩΝ ΤΑΠΕΙΝΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΩΝ ΥΠΕΡΤΙΜΩΝ ΕΤΗΣ ΑΥΛΗΣ. Altera est recentior, κυρ. ΔΙΟΝΥΣΙΩΣ. Continet Codex tantum Geneseos librum, et in illo ipsum, ut videtur, textum, quem habuit Chryso-
stomus in Codice suo.

25. Codex MONACHIENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ Electoralis, Monachii in Bavaria. Codicum, quos hæc Bibliotheca servat tam Græcos quam Latinos, Catalogus ab Anonymo quodam Ingoldstadii anno 1602, in quarto, editus est: et Montfauconus, in Bibliotheca Bibliothecarum, tomo primo, pagina 587, hunc Catalogum, omiſsa tantum Præfatione, typis iterum expressit. Ab utroque ergo Codices Græci in Bibliotheca Electorali numerantur similiter ducenti et sexaginta duo. Sed ad hos alii Codices Græci jam accesserunt, e Ducatu Wurtembergæ, ab Arce Ludovici in regione Tubingensi, et porro e Bibliotheca Petri Victorii, quadringentis florenis Florentiæ coemta. Habentur itaque nunc in Bibliotheca Electorali Codices Græci trecenti ac viginti; et signantur jam cum numeris novis, quos iis affinxit Ignatius Hardt, hujus Bibliothecæ Præfectus, in Catalogo recenter concinnato, sed nondum, quod sciam, evulgato. Aditum ad Codices in hac Bibliotheca Septuagintavirales, collationis ergo, humanissime patefecit S. S. Roccatani, Aulicæ Bibliothecæ Præfectus, et Præpositus insignis Collegiæ ad S. Suibertum Cæsaris Insulæ, atque Academiæ A. A. et Bonarum Artium Hesso-Cassellanæ Socius Ordinarius. Codex vero iste, de quo nunc agitur, numerabatur olim 275, nunc vero cum numero 9 signatur. In membrana sub sæculo x fuit scriptus; et est in folio quoad formam, et 227 folia complectitur. Habet ingentem Catenam Patrum, et Prologos varios. Prologi leguntur a folio primo ad vigessimum. Initium est ab Epistola Aristæ ad Philocratem. Folio 21 incipit Genesis; folio 121 Exodus. Migravit in Bibliothecam Electoralem ab Arce Ludovici, quam supra nominavi. Est Codex notæ bonæ, et habet nonnullas lectiones singulares.

28. Codex VATICANUS. Fuit e Codicibus Monasterii S. Basilii Magni de Urbe, inter eos numero 161 signatus. Postea Pii Sexti Pontificis Maximi liberalitate, una cum aliis ejusdem Monasterii Codicibus dono datus est Bibliothecæ Vaticanæ, in qua numero 2122 signatur. Scriptus est eleganter in membrana, cum duabus columnis ad paginas singulas, circa xi sæculum. Continet tantum partem Numerorum, Deuteronomium, et initium Josuæ. Videtur quoad textum ex eodem archetypo, quo Codex Basilianus quidam alius, nempe 97, descriptus fuisse.

29. Codex VENETUS. Est e Bibliotheca Ducali Sancti Marci Venetiis, signatus numero 11. Incipit in Gen. xlviii, 13, non 15, ut alibi per errorem monui. Constant singulæ paginæ duabus columnis. De præstantia Codicis ex variis lectionibus periti judicabunt: emendate eum scriptum esse certum est.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

Character Codicis ab eo, qui sæculo x aut xi in usu fuit, nullo modo discrepat, quin et eidem simillimus est, ut de ætate Codicis a Zanettio recte iudicatum esse existimaverim. Accentus et spiritus in nonnullis locis notantur, in aliis omittuntur, quod profecto est rarum et insolitum, præsertim in Codicibus istius ætatis: notantur quidem a principio usque ad folium 27, quo omitti incipiunt, duratque hæc accentuum ac spirituum omissio usque ad folium 116, quo iterum usque ad finem Codicis signantur, ita tamen, ut multæ voces occurrant accentibus destitutæ. Initio Codicis argumenta capitum textûs margini adscripta sunt; mox vero omittuntur per reliquum Pentateuchi. Nulla est capitum aut versuum distributio; indicatur tamen in nonnullis locis initium versuum litera initiali extra lineam posita. Continet vero Codex in Pentateucho textum, quantum videtur, eundem cum isto, quem habet Editio Aldina.

30. Codex CASANATENSIS. Fuit olim e Codicibus IO: CARD. de SALVATIS, nam ad ultimam Codicis paginam in margine inferiore nomen suum adscripsit sic Cardinalis ipse. Codex postea in Bibliothecam Casanatensem Romæ devenit. Est membranaceus; et exaratus fuit quantum videtur xi sæculo, in caractere minuto, sed satis elegante. In loco literarum, et præcipue vocalium, adhibere solet passim compendiaras quasdam figlas, et super has suprascriptæ sunt sæpe literæ consonantes. Fit hoc in principio, medio, et fine vocabulorum. Habet—pro *a*, et cum *ε* suprascripto pro *ae*, ~ pro *ω*, ~ pro *ε*. Initiales literæ singulorum capitum sunt rubræ; et unusquisque liber in sectiones ad longitudinem valde diversas dispensatur, quarum argumenta in margine sive inferiore sive superiore sunt apposita. Post librum Numerorum leguntur hæc prima manu; ΔΟΥΚΑ Ἄ ΧΕ ΜΟΥ ΣΩΣΟΝ. Ad caput xi Deuteronomii in inferiore margine duorum foliorum scripta sunt in rubris hæc; εντυγχανοντες ταυτα τα Θεικα λογια (sic) ευχεσθε μει τω αμαρτωλω Ιωαννη τω ζωγραφω τω εκ παθου κτησαμενω τηνδε την βιβλον.

31. Codex CÆSAREUS. Est e Codicibus Augustissimæ Bibliothecæ Vindobonensis, numero iv signatus. Continet librum Geneseos unicum cum Catena. Scriptus est in charta, in folio, et videtur esse xiii vel xiv sæculi. Habet multa passim in minio scripta, et literas majores ad initia periodorum, ut et picturas, calamo et atramento elaboratas, rerum intus descriptarum.

32. Codex EUGENII. Est scilicet e Codicibus Eugenii, olim Archiepiscopi Slabinii et Cherfonis. Scriptus est in membrana, in folio, circa xii sæculum, a Græco Scriba, docto et diligente. Habet in paginis singulis columnas duas; et in columnis singulis tres vel quatuor, vel etiam quinque, literas majusculas rubras in principio linearum et commatum, et in prima vel ultima syllaba, nonnunquam etiam in medio vocum. Distinctiones capitum habet prorsus diversas a vulgaribus. Sunt capitum argumenta cum numeris in rubro scripta, in parte paginæ inferiore, modo ad primam, modo ad secundam columnam. Manus recentior adnotavit margini capita Editionum vulgarium. Item manus recentior ad initium Codicis scripsit, εκ των του Γερμανου Μητροπολιτη Νυσσης βιβλιων.

37. Codex MOSCUENSIS. Est e Codicibus Typographæi Synodalis Moscua, signatus numero 31, scriptus in membrana, et continet Ἀναγνώσματα ex Veteri Testamento. Specimen Codicis hujus habetur in Editione N. T. per Cl. Matthæi, in tabula ad Epistolam ad Hebræos adjecta, sub nota Cod. T. Fuit quondam in monte Athone in Monasterio Lauræ; nam folio primo legitur, της Λαυρας του Νοσσοκομιου (sic, et rasura sequitur, sublato, ut suspicor, του) αγιου Νικολαυ. Ad folium 168 est Ἀνάγνωσμα ex Εσαιη liv, 9—15, sic inscriptum, μηνι μαιω ια. το γενεθλιον της πολεως. Ex his autem conjici potest, hunc Codicem quondam fuisse Constantinopolitanum. Nam in alio Codice, qui Lectiones Apostolicas continet, ad hunc ipsum diem hæc habentur, τα γενεθλια της Θεοφυλακτου Κωνσταντινουπολεως της εξαιρεσεως ανακειμενης τη προσασια της παναγιας αχραντου δεσποινης ημων Θεοτοκω και αειπαρθενου μαριας και υπ' αυτης διαπαντος σωζομενης. Ibidem ad hunc etiam diem tria Ἀναγνώσματα notantur. Folio 183 verso hæc Scribæ nota legitur, εγραφη η παρσα βιβλος αυτη δια προτροπης τε τιμιωτατη και καθηγκμενη ημων κυριου Θεοδωρα του κεφαλα' εν ετει τω 5740 (post Christum 1116) επι τω λδ ετει της βασιλειας κυριου Αλεξιου τε Κομνηνη, ινδικτ. θ. Et, εγραψε ταυτα, πατερης, χειρ αθλια του των μοναχων ευτελους Βασιλειου' οι αναγιγνωσκοντες ευχεσθε τωτον (sic) τον πολυν εν παθεσι και αμαρτιαις. Quæ ergo a Basilii manu sunt scripta ad folium 183, integrum Lectionarium constituunt. Sed ante folium primum inserta sunt a bibliopega septendecim folia, de quibus hic monendum est. In folio 1 usque ad 7, quæ sunt membranacea, est scriptio a secunda et tertia et quarta manu. In folio primo a secunda manu leguntur quædam de vita monastica. Ad folium 2 a tertia manu sequuntur Lectiones e Pentateucho hæ; Genes. xvii, 1—14. Ωφθη Κυριος τω Αβρ.—διεσκεδασεν. Exod. xiii, 2. Ελαλησε Κυριος προς Μωυσην η ημερα εκεινη η εξηγαγε τας υιας Ισραηλ εκ γης Αιγυπτω, λεγων' αγνισον—Ισραηλ. Et in foliis 8—15, quæ sunt membranacea, leguntur a quarta manu Lectiones ad Pentateuchum hæ: Levit. xxvi, 3—24. Ελαλησε Κυριος &c. Et Genes. xxviii, 10—17. Εξηλθεν Ιακωβ—ερανα.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

38. Codex ESCURIALENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ Regiæ Escorialensis, et T. II. 5, in ea signatur. Scriptus forte, nam haud certe scio, in membrana, et est XIII sæculi. Continet Octateuchum, cum duobus libris, quos appellat collator 1, 2, Samuelis.

44. Codex ZITTAVIENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ Amplissimi Senatûs Zittaviæ, civitatis in Lusatia superiore. Die 16 Decembris, anno 1620, Senatui Zittaviensi dono datus est Codex a Sacerdote Bohemico Professionis Lutheranæ. Quod Codex in hac Bibliotheca servaretur, a Rudolpho, erudito Gymnasii Zittaviensis Directore, admonebatur. Zittaviæ civitas, in anno 1757 obsidionem passa, fere tota incendio consumpta est. Sed flammæ huic Codici, ut et uni Platonis, feliciter eo tempore pepercunt. Apud Zittavienses fama obtinet, quod hic Codex τὰν ὁ fuerit olim in monte Athone. Sed non extra dubium res est; nam viginti duorum Monasteriorum in dicto monte signa sunt omnibus notissima: et Codex hic ex iis præ se fert nullum. Est scriptus certe a Græco, eoque docto ac diligente, literis satis pulchris, luculentis, atque a principio ad finem æqualibus. Habet siglas seu abbreviationes paucissimas, sibi ipsis constantes, et cuius harum rerum perito notas. Continet vero cum libris Historicis Versionis Septuagintaviralis, libros quoque Novi Testamenti universos. In libris Mosis interdum consentit cum Codice 75 meo, licet ab eo subinde longe dissentiat: sed convenit multo magis cum Codice 106 meo, et videtur plane ex eadem cum illo esse familia.

45. Codex ESCURIALENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ Regiæ Escorialensis: et scriptus est forte, nam haud certe scio, in membrana, et in XI sæculo. Est Lectionarium, sed continet tantum unam in Pentateucho, scilicet in libro Numerorum, lectionem.

46. Codex COISLINIANUS. Fuit e libris Monasterii Sancti Dionysii in parvo Athone, et postea Henrici Caroli Du-Cambout de Coislin, et ab illo devenit in Bibliothecam Cœnobii Sancti Germani de Pratis, Parisiis. Inter Codices Coislinianos cum numero CCCLXXXI signabatur primo, sed postea cum numero IV. Est bombycinus; et passim, sed non per Pentateuchum, ut videtur, diversarum manuum. Vetustiora ad principium Codicis esse videntur XII sæculi. Erat suppletus in multis locis a Gregorio Monacho Cyprio in 1526 anno, ut monetur a nota, forte ipsius Gregorii, ad finem libri Tobix. Vide hæc et alia de hoc Codice apud Montfauconum in Catalogo Bibliothecæ Coislinianæ.

47. Codex BODLEIANUS. Liceat enim hoc nomine et numero designare Folium Codicis alicujus unum, quod subjicitur ad calcem Catenæ in librum Jobi, e Codicibus Baroccianis in Bibliotheca Bodleiana, cum numero 201 signatæ, et in pergamena sub sæculo forte XIII scriptæ. Est quidem hoc Folium ipso Codice, cui subjicitur, vetustius; et a Codice quodam Lectiones Biblicas inter alia, ut videtur, continente avulsum fuit. In eo Folio leguntur aliqua de methodo et ordine peragendi Sacra in Ecclesia Græca, et deinde fragmenta Lectionum e textu Græco Exodi, Zechariæ, et Psalmorum. In capite xxxiii Exodi continet textum ab ελαλησε usque ad ι in voce ιδω, per commata 11, 12, 13. Hæc ergo Exodi fragmenta in suis locis contulimus.

52. Codex LIGURIENSIS. Est nunc e Codicibus Bibliothecæ Medicæo-Laurentianæ, Florentiæ, ex dono Ferdinandi Tertii, Magni Ducis de Tuscania. Erat vero intra paucos retro annos e privata quadam Bibliotheca in regionibus Liguriæ. Est membranaceus, in folio maximo, paginis 768 constans; scriptusque est diligentissime literis rotundis et grandioribus, et subflavis, absque ullis compendiariis notis, atque, ut videtur, circa X sæculum. In primis undecim paginis præmittitur Epistola Aristæ ad Philocratem: et subsequitur accuratissima totius Pentateuchi recensio, in qua non modo singuli ejusdem libri referuntur, sed ratio denominationum, et singulorum argumenta, dilucide explicantur. In pagina sextadecima incipit Pentateuchus. Amplissimos margines Codicis occupat perpetua Patrum Catena, in minutissimis sed perspicuis literis et ejusdem ætatis descripta. Patrum nomina sunt hæc; Theodoretus. Basilius. Chrysostomus. Severianus. Acacius Cæsariensis. Diodorus. Gennadius. Hippolytus. Gregorius Nazianzenus. Apollinaris. Didymus. Eusebius. Cyrillus. Origenes. Ephraem. Theophilus. Gregorius Nyssenus. Serapio. Philo Episcopus. Eustathius Antiochenus. Philo Hebræus. Josephus. Isidorus. Meletius. Severus, et alii. Aquilæ et Symmachi lectiones hic illic in Catena commemorantur. Codex hic cum isto Codice, cui numerus 106 apud me est inditum, ubique fere consentit.

53. Codex PARISIENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ olim Regiæ, Parisiis, et in ea cum numero $\frac{17}{A}$ signatur. Scriptus est in charta, sæculo XV, ut videtur.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

54. Codex PARISIENSIS. Erat olim Colbertinus, sed nunc est e Codicibus, qui in Catalogo Bibliothecæ Regiæ Parisiensis edito recensentur, et in eo cum v numero signatur. Scriptus est in charta, in folio, et circa XIV sæculum. Præmittuntur aliqua ex Aristæ Historia de Septuaginta Interpretibus; et quædam ad Synopsin singulorum Scripturæ librorum.

55. Codex VATICANUS, signatus numero I. Fuit olim e Codicibus Christinæ, Reginæ Suecorum. Est membranaceus, in folio, scriptus, sæculo XII forte, in duabus per paginas columnis, sine capitum aut versiculorum distinctione. Complectebatur olim omnes Veteris et Novi Testamenti libros, sed nunc volumen secundum deperditum est. A tergo folii 5 est index librorum V. T. in volumine primo, nempe 24 Historicorum, et Psalterii. Initio Codicis, ut et singulis libris Pentateuchi, præmittuntur Picturæ cum Iambis bene multis. In Iambis vero ad initium, ut et sub Cyclis Paschalibus folio quinto adjectis, commemoratur Δεων Πατριχίος Πραποσίτος και Σακελλαριος, forte quoniam eo auctore descriptus fuerit Codex. Est vero aut mutilus in foliis haud paucis, aut a librario multa fuerunt omissa.

56. Codex PARISIENSIS. Fuit Bibliothecæ olim Regiæ, numero III signatus, in membrana, sæculo XII, ut videtur, exaratus. Constat foliis 360 integris. Ad illa, quæ de hoc Codice in Catalogo hujus Bibliothecæ edito jam notata sunt, pauca tantum adjiciam. In verbo *επαυσαντο*, Genes. cap. xi, 8, definit folium Codicis octavum; post quod numeratur folium decimum, quasi unum folium excisum fuisset, cujus etiam excisionis vestigia jam supersunt. Sed tamen tria ad minimum folia excisa fuisse videbuntur, si modo defectus textus in hoc loco perpendatur: decimum enim folium incipit in verbis *διαθικην λεγων*, quæ in capite xv, 18, leguntur. Porro, in vocibus capitis xxi, 10, *η γαρ μη κ*—definit Codicis 13 folium: sed folium 14 incipit in verbis *ωμοσαν αμφοτεροι* cap. xxi, 31, ita ut folium integrum excisum videatur.

57. Codex VATICANUS, signatus numero 747. Est membranaceus in folio magno, eleganter et emendate scriptus circa XII sæculum. Picturis undique juxta Veteris Testamenti historiam ornatur. Continet Catenam Patrum; et in margine extant nonnulla Scholia, et paucæ lectiones Aquilæ, et Symmachi. In eo insuper numerantur capita cum titulis, et versiculi singulorum librorum juxta Eusebium. Inter hunc et Codicem meum 73 intercedit arcta cognatio.

58. Codex VATICANUS. Est e Codicibus, qui olim fuerunt Christinæ, Reginæ Suecorum, et nunc servantur in Bibliotheca Vaticana; et signatur cum numero x. In prima pagina ad marginem Codicis inferiorem adscripta sunt, "Alexander Pauli filius Petavius Senator Parisiensis anno 1647." Fuit is scilicet possessor Codicis. Est mutilus in libro Geneleos, sed reliquum Pentateuchi, cum multis aliis libris, continet integre. Exaratus fuit in membrana circa XIII sæculum. Habet in principio librorum omnium, et in literis initialibus ubique, ornatum aut rubri et cærulei aut tantum rubri coloris. Est sane quantivis pretii Codex, et continet textum huc usque incognitum, et, quamvis ad textum 72 Codicis sæpe accedat, vix tamen eundem continet.

59. Codex GLASGUENSIS. Est scilicet e Codicibus Academiæ in Glasgva florentissimæ. Fuit olim, ut monuit in Epistola B. Arias Montanus, penes Thomam Morum; et postea devenit in manus Viri Doctissimi D. Clements, Angli; et nunc quidem ejus nomen, ab ipso forsan adscriptum, habetur in vacuo folio Codicis. Codicem hunc, collationis ergo, Clemens communicavit cum Gulielmo Cantero; et variæ lectiones Codicis hujusce, a Cantero excerptæ, subjunctæ sunt Bibliis Polyglottis Antwerpiae et Parisiis editis. Canterus monuit, Octateuchum hunc manu satis antiqua descriptum fuisse. Eum quidem sæculo XII adjudicavit Vir doctus iste, qui collationem, qua utor, confecit.

61. Codex BODLEIANUS. Est e Codicibus Laudianis, olim C. 88, sed nunc Laud. 36, signatus, et in membrana formæ quartæ, XII forte sæculo, pulchre et diligenter scriptus. Continet Lectiones e textu sacro, et sub eo forsan ordine quo in Ecclesia Græca legi solebant. Quoad textum indolem est omnino notæ optimæ Codex. Consentit imprimis cum Editione Complutensi.

64. Codex PARISIENSIS. Est e Codicibus, qui in Catalogo Bibliothecæ Regiæ Parisiensis edito recensentur, et in eodem cum numero II signatur. Scriptus est in membrana in folio, sub x vel XI sæculo. Habet in margine aliquas aliorum Interpretum lectiones: et eas ad Hexapla sua transtulit Montfauconus ex hoc ipso, ut videtur, Codice, ac eum appellat egregiæ notæ, et x sæculo adjudicat. Habet Codex passim in margine literas grandiores, ad commonstrandas textus Sectiones; et ad fines librorum enume-

X
= Reg. 1871?
Codicis Bx. 8, 7: 10, 19

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

rationes commatum; et ad initia librorum indices capitum. Sic ad calcem Levitici habentur hæc verba; *Λευτικὸν ἔχει στίχους ΒΨ.* et sequitur sub titulo a recentiore manu scripto, *Τὸ Λευτικὸν συνοψίς*, nempe brevis recapitulatio primorum aliquot Levitici capitum; post quam tituli Sectionum ejusdem recensentur, quæ tamen Sectionibus margini adpositis per omnia minime consentiunt. Sequitur index Sectionum libri Numerorum.

68. Codex VENETUS. Est e Codicibus Bibliothecæ Sancti Marci Ducalis, Venetiis, et cum v numero signatur. Est membranaceus, nitide et eleganter exaratus; et ex variis Codicibus, iisque interdum præstantioribus atque optimæ notæ, descriptus videtur, jussu forte Bessarionis Cardinalis. Ante primam paginam ipse Bessarion manu propria notavit, *τοπος μκ. Ἡ Θεία γραφή παλαιὰ τε καὶ νέα πασα κτήμα Βησσαριωνος Καρθηναλιως Επισκοπου Σαβινων, του (sic) καὶ Νικαιας.* Indicat vero *τοπος μκ*, locum Codicis in Bibliotheca Cardinalis. In quatuor postremis libris Pentateuchi, et in ultima parte libri Mosaici primi, textus Codicum Venetorum, II, III, IV, VI, nempe Codicum 29, 120, 121, 122 apud me, ubique in hoc Codice exprimitur. Sed cum in Codice 29 meo, nempe Veneto II, defecerit Geneseos pene totum, et textus istius libri sit magis emendate scriptus in Veneto V, nempe hoc 68 meo, quam in Codicibus meis 120, 121, 122, nempe reliquis Venetis III, IV, VI, idcirco in Geneseos libro fere toto Codicem 68 meum, nempe Venetum V, citabo; atque in quatuor libris Pentateuchi sequentibus Codicem 29, nempe Venetum II, tacens quoad reliquos Venetos Codices, unicum citabo. Notandum est ergo, quod in quinque ad Pentateuchum Codicibus Venetis unius tantum Codicis testimonium habeatur.

71. Codex PARISIENSIS. Erat olim Colbertinus, sed nunc est e Codicibus, qui in Catalogo Bibliothecæ Regiæ Parisiensis edito recensentur, et in eo cum I numero signatur. Scriptus est in folio in charta bombycina, sæculo XIII, ut videtur, atque a scriba imperito, qui voces et commata sic omittit, ut sæpenumero sensum ipsum confundat. Ex margine hujus, ut suspicor, Codicis lectiones aliquas ad Hexapla sua transtulit Montfauconus, eumque XII sæculo adjudicat.

72. Codex VENETUS. Est e Codicibus Marci Aloyfii Canonici, Abbatis, Venetiis. Est Octateuchus in membrana, in quarto, et sæculo, ut videtur, XIII exaratus. De indole Codicis adnotabo pauca. Præpositiones a verbis, quibuscum componuntur, separat, et cum accentu signat. Habet *περὶ ἐποίησατο—περὶ ἐστιάσατο—ἐπεὶ διείλον* (sic)—*πρὸς ἰθνηκαν*. Habet alia ad formas scribendi antiquissimas accommodata—*μηθ̄ εἰς* pro *μηδεις*—*π̄ρα* pro *πατερα*—*αν̄ω* pro *ανθρωπον*—*ερρωω*, pro *ερρωω*, et recte ex antiquiore archetypo, nam reduplicatio est Grammaticorum recentiorum. Ei cum indicativo sæpe componit. Item pro *τρεῖς* habet *δ̄κα*, nempe quod ex Γ numerali remansisset I tantum, cum inter γ̄ et ; minusculas non potuit sic errari. Habet etiam *θ̄ισω δε*, pro *θ̄ες ωδε*, nempe ex errore in distribuendis in syllabas literis uncialibus. Prædicta omnia videntur indicare archetypum fuisse Codici vetustum certe, si non etiam uncialem. Porro, Correctorem elegantem sæpenumero prodit Codex, Hebraïsmos et quædam ex abundanti dicta tollentem, et ordinem sermonis concinniozem, ut putabat, restituentem. Est sane Codex in suo genere singularis, et maximi faciendus; continet enim textum huc usque incognitum, saltem per libros tres primos Pentateuchi, nam in libris Numerorum et Deuteronomii accedit propius ad textum Editionis Complutensis.

73. Codex VATICANUS. Est e Codicibus Bibliothecæ Vaticanæ, et signatur 746 numero. Est membranaceus in folio, circa sæculum XIII exaratus. Continet Catenam Patrum, ab ista in Codice Vaticano 747 haud absimilem. In singulis fere foliis habet picturas sacram historiam referentes, sed paulo inferiores iis in Codice 747 modo dicto. In margine, sed raro, habet Aquilæ, Symmachi, et cujusdam anonymi Lectiones, et aliquando Scholia, quæ in Editione Vaticana extant. In margine versiculorum et capitum numeri ponuntur juxta Eusebium, sicut etiam tituli.

74. Codex MARCIANUS. Est e Codicibus Cænobii Sancti Marci in vicinio Florentiarum. Est quidem haud unius aut ætatis aut scriptionis. Exaratus est in charta ubique, et per omnes Pentateuchi libros a manu XIV sæculi. Sed in reliquis libris habuit Codex scriptorem duobus fere sæculis antiquiorem. Est ubique emendatissime scriptus. In omnibus libris Mosaicis textus hujusce Codicis videtur esse ejusdem indolis ac Alexandrinus, nisi quod paulo forte minus a Vaticano difcedat.

75. Codex OXONIENSIS. Est e Codicibus Collegii Universitatis, Oxonii. Joannes Bancroft, Episcopus Oxoniensis, et Collegii dicti Magister, Bibliothecam Collegii sui cum hoc Codice donavit. Est vero Codex hic, cui a Bosio post alios cognomen Codicis Oxoniensis fuit inditum. Scriptus est ab optimo

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

archetypo, sed, ut puto, ad vocem dictantis, in quarto; et habet hæc a manu ipsius librarii subscripta: *τελος ειληφεν η οκτατευχος βιβλος Νοεμβριω εις τας κ ημερας εκτη, ωρα γ, του ετους 5 χ λ δ, ινδ. δ*, id est, "finem cepit hic Octateuchus liber Novembri, die post vigessimam sexta, hora tertia, anno 6634, indictione 4," nempe anno Christi 1126. Montfauconus Palæographiæ suæ, pagina 514, mandavit Specimen scriptiōnis in hoc Codice, a Grabio cum ipso communicatum. Numeros perpetuo fere per literas exprimit Codex. Habet titulos hic illic margini adscriptos prima manu. Est quidem e Codicibus præcipue notandis.

76. Codex PARISIENSIS. Fuit e Codicibus Medicæis, sed postea Bibliothecæ olim Regiæ, Parisiis, numero IV signatus, et in membrana in folio, sæculo XII ut videtur, nitide exaratus. Præter ea, quæ de hoc Codice in Catalogo Bibliothecæ dictæ jam notata sunt, hæc sunt notanda. Constat foliis 228 integris. In folio Geneseos primo hæc leguntur; *η βιβλος αυτη Μοισης του Γαλησιου*. Ad calcem folii 227 hæc leguntur: *εως ωδε εχει φυλλα διακοσια κε (sic) στω και ακολουθατα, και ειτις εξ αυτων αποκοψει, εσω η μερις αυτη μετα τα Ιυδα. Αμην*. Solebant scilicet librarii membranas Codicum veterum abscindere, ut eraso priore textu novum in eis lucri gratia describerent. Atque id ipsum in hoc Codice factum est; nam est Codex rescriptus, habetque textum alium de Jure Græco-Romano subjacentem textui sacro supra descripto.

77. Codex VATICANUS. Signatur in Bibliotheca Vaticana cum numero 748. Est bombycinus in folio, scriptus sæculo XIII vel XIV, et, ut videtur, ex eodem archetypo quo Codex Bibliothecæ dictæ 746, nempe 73 apud me. Habet Catenam Patrum.

78. Codex VATICANUS. Signatur in Bibliotheca Vaticana cum numero 383. Scriptus est in membrana circa XIII sæculum. In eo enumerantur capita cum suis argumentis, ut et commata. Habet Catenam Patrum, et initio usque ad folium 20 præmittitur Aristæ Historia, et Theodoretī Epistola ad Hypatium.

79. Codex VATICANUS. Signatur in Bibliotheca Vaticana cum numero 1668. Scriptus est in membrana circa XIII, ut videtur, sæculum, in folio, et constat foliis 358. Habet Catenam, ex Patribus sequentibus; Theodoro, Basilio, Chrysostomo, Severiano Gabalorum, Acacio Cæsareæ, Diodoro, Genadio, Theodoro, Severo, Hippolyto, Apollinario, Didymo, Eusebio, Cyrillo, Isidoro, Origene, Theophilo, Gregorio Nysseno, Serapione, Philone Episcopo, Ephremo, Philone Hebræo, Eustathio Antiocheno, Josepho, Symmacho, Hefychio, Neocæsareæ, Meletio, et Anonymo. Ab initio usque ad folium Codicis 38 præmittitur Aristæ Historia.

82. Codex COISLINIANUS. Fuit primo e libris Petri Seguerii, Franciæ Cancellarii, deinde De Coislin, Episcopi Metensis, inter quos cum III numero signabatur; postea Bibliothecæ Monasterii Sancti Germani de Pratis, Parisiis. Est membranaceus, scriptus XII vel XIII sæculo. Per libros Pentateuchi continet fere textum Editionis Vaticanæ.

83. Codex EVORENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ Cænobii Fratrum Carthusianorum, Evoræ in Lusitania. De hoc Codice, et de aliis in ista Bibliotheca servatis, Episcopus de Beja, Præsul Colendissimus, me humanissime admonuit. Habet hic Codex titulos marginales passim in rubris. Sed scribam fortitus est non tam accuratum; multa omisit, et multa bis scripsit. Quoad textum ad Editiones vel Vaticanam vel Aldinam præcipue accedit. Quo vero sæculo fuerit scriptus, non habeo dicendum.

84. Codex VATICANUS. Est e Codicibus, quibus Urbanus VIII, Pontifex maximus, Bibliothecam Vaticanam donavit. In ea vero signatur cum 1901 numero. Scriptus est in membrana, in folio, circa XI sæculum. Est Heptateuchus, optimæ notæ, sed mutilus in libris Geneseos et Judicum. Habet capitulum argumenta in margine notata.

85. Codex VATICANUS. Fuit olim e Codicibus Monasterii Sancti Basilii de Urbe, et a Pio VI, Pontifice Maximo, una cum aliis Græcis Monasterii ejusdem Codicibus, coemptus in Bibliothecam Vaticanam transiit, et signatur cum numero 2058, olim 97. Scriptus fuit in membrana circa XI sæculum. Continet pauca tantum ad finem Geneseos, sed reliquum textûs sacri usque ad Judicum xix, 5, integrum. Habet in margine lectiones Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, et variantes alterius Codicis, ac Scholia. Hæc vero tantum non omnia jam evulgata sunt in Editione Vaticana; si vero non, hic in suis locis proferentur.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

105. Codex BURNÉYANUS. Est quidem Fragmentum Codicis, membranacei, scripti cum duabus columnis in paginis singulis, non ineleganter quidem, sed parum accurate, sub XIII vel XIV sæculo. Erat hoc Fragmentum penes Cl. Cæsarem de Miffy, Berolinensem, sed haud liquet unde ab illo comparatum fuit. Illo mortuo, Londini, ut videtur, habita est librorum ejus publica venditio. Codices Cæsaris de Miffy haud paucos tum coemit Vir Ornatissimus J. Hunter, et reposuit in isto Museo suo, quod post triginta annos, a testamenti sui probati tempore computandos, Academiae Glasguensi legavit. Hoc vero, de quo nunc agitur, Fragmentum coemptorem demum habuit, virum et literis et humanitate præclarum, Carolum Burney Junioem, L. L. D. de Greenwich; atque ille Fragmentum hoc, cum aliis Codicum Græcorum Fragmentis, mihi in usus hujus operis beneficentissime dono dedit. Huic Fragmento inscripsit Cæsar de Miffy "Lectiones quædam ex Testamento Veteri." Et hoc folium pertinuisse ad Lectionarium quoddam Ecclesiæ Græcæ est verisimile. Continet autem in capite Exodi xiv, comma 6, cum sqq. usque ad medium 26 commatis:

106. Codex FERRARIENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ Carmelitarum Calceatorum ad Divum Paulum, Ferraræ. Constat duodus voluminibus in folio, et bombycinus est, atque, ut videtur, XIV sæculi. In superiori parte primæ paginæ Geneseos est pictura in minio, paginæ textûs æqualis. Tum sequitur Geneseos Epigraphæ, in caractere rubro, quo et aliæ Epigraphæ reliquorum hujus voluminis librorum. In enumeratione capitum literæ numerales alphabeticæ α' , β' , γ' , &c. rubei coloris, pauloque textualibus grandiores, in margine semper adhibentur, sed nullum inter capita intercedit interstitium. Initiales vero librorum et capitum literæ prægrandes sunt, minio pariter exaratae; et quidem initio librorum multo grandiores, iis similes, quamvis raro figuratae, quas affert Montfauconus Palæographiæ Græcæ libro iii, capite 8. Versiculi autem, seu commata, omni numeratione spatique interjecto carent. Commata, nomina propria hominum, et alloquutiones, nunquam scribuntur cum initiali caractere majusculo: contra vero in medio dictionis cujuscunque sæpe adhibentur quædam literæ solito majores, ut pro γ , κ , Γ , K . Quin etiam in linearum fine quandoque litera finalis paulo grandior exarata est ad spatium videlicet implendum, sicuti fieri solet apud Hebræos. Distinctionis punctulum in fine periodi, vel commatis, et alibi sæpius, juxta literam ultimam supra apponitur. Neque nominibus, neque verbis, neque incrementis verborum ullibi unquam, subscribitur; at super ι et ν duo punctula passim inscribi solent. Quod autem attinet ad accentus et spiritus, quos ipsa scriptoris manus per totum Codicem appinxit, sunt fere similes hodiernis. Literarum nexus omnis generis adhibentur, et quidem sub paginarum finem multo frequentiores. Voces autem quæ sæpius occurrunt, semper fere abbreviantur, ut $\overline{\kappa\sigma}$ $\overline{\text{Κύριος}}$, $\overline{\theta\sigma}$ $\overline{\text{Θεός}}$, $\overline{\iota\eta\lambda}$ $\overline{\text{Ἰσραήλ}}$, $\overline{\alpha\pi\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon}$ $\overline{\text{ἀπέθανε}}$ &c. Nomina præterea numeralia passim literis alphabeticis exarantur; et cum integra scribuntur, si sunt composita, $\overline{\tau\omicron\upsilon\phi\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon}$, nempe lineam subtus circumferentem, adhibet librarius. Elementum ν $\overline{\iota\phi\epsilon\lambda\kappa\upsilon\sigma\iota\kappa\omicron\upsilon\sigma}$ verbis in vocalem desinentibus adjectum, raro consona sequente exaratur; alias superinducta vocali ultimæ lineola exprimitur ita $\overline{\epsilon\lambda\epsilon\gamma\epsilon}$. Supplementa omissionum textualium, emendationes, scholia seu notæ interlineares et marginales, a diversis scriptoribus, diversis temporibus sunt adjecta; atque hinc videatur hunc Codicem aut ab ipso scriba cum archetypo, aut ab aliis librariis sequioris ævi cum aliis Codicibus fuisse collatum. Ubique sane post ultimam textûs vocem signum omissionis appositum, cui item aliud simile sive ad marginem, sive ad interlineare spatium ante vocem omissam respondet, indicat verba quæ ibi suppletur, esse textui inferenda. Id præterea animadversione dignum existimo, Registrum seu paginarum numerationem primum Codicis volumen bifariam præ se ferre a diversa manu, numeris scilicet Hebraicis, et Latinis, et quidem semper ad calcem paginæ adversæ versus oram dexteram. A prima igitur pagina usque ad 125 tantum, est Hebraica numeratio elementis alphabeti Hebraici, incipiens ab $\overline{\aleph}$, $\overline{\beth}$; licet hi duo primi characteres ibi non appareant, propterea quod marginibus exteriori, et interiori, duarum priorum paginarum agglutinatae sint philyræ quædam chartacæ ad longum; desinit autem in numero $\overline{\kappa\eta}$, id est 125. Ad xv numerum quod attinet, exaratus est more Hebræorum hoc modo $\overline{\psi}$; ut verisimile sit, Codice hoc olim Judæum aliquem Hellenistam usum fuisse. Latina vero numeratio, characteribus item alphabeticis, incipit in priori pagina a literis c, d, quæ itidem non apparent ob eandem rationem superius dictam; ex quo sane videtur, deesse initio hujus voluminis ante Genesin quatuor integras paginas, seu duo folia, cum numeratione a, b, continentes nimirum indicem librorum, et rerum, quæ in toto hoc Codice reperiuntur. In alio Codice Ferrariensi, descripto ab eodem, ut planissime constat, librario, priores quatuor paginæ ante Genesin ejusmodi indicem continent. Totum denique volumen constat octo integris Registris caractere minusculo, præter quintum, quod est ex literis alphabeti majusculis. Est quidem omnino Codex notæ bonæ. Sed quoad hunc haud sane fuisset tam multus, nisi in hoc uno describendo, et Codicem quoque sequentem descripsissem.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

107. Codex FERRARIENSIS. Est Octateuchus, ex eadem Bibliotheca, qua Codex præcedens, et eandem cum eo chartam formamque, eundemque scriptorem, sortitus est. Quin ex eodem archetypo, quo Codex præcedens, et hic quoque certe descriptus est. Est nempe in utroque solenne, eadem omittere, eadem adjungere et inferere, eundem sequi verborum ordinem, in minutiis etiam, in quibus multum variant alii Codices, semper concordare, eosdem denique errores ac vitia scribendi exhibere, et non modo simili abbreviandi licentia, sed et eadem nominum priorum scriptura uti. Et hæc in singulis libris, quos continet uterque, deprehendi facile possunt. Notabilis vero est hic Codex ob ea quæ in fine subjiciuntur, quæque caractere diplomatico ab ipso Codicis scriptore exarata sunt. Character hic in Curia Constantinopolitana a sæculo duodecimo in Epistolis et Actis Publicis obtinebat, ejusque Specimina protulit in Palæographia Græca Montfauconus. Hypographa vero hæc est: *ετελειωθη συν Θεω αγιω το παρον βιβλιον, το επονομαζομενον Παλαιον, δια χειρος εμου τῃ αμαρτωλω Νικοδημου τῃ ξενου· και οι αναγιωσκοντες αυτο ευχεσθε δια τον Κυριον υπερ της εμης αδελιας ψυχης και ζωης· μηνι Ιβλιω τε, ινδικτιωνος δευτερης, εν ετει εξαχισχιλιοσω οκτακοσιοσω τεσσαρακοσω δευτερω· αρχημην δε την τοιαυτην θεοπνευστον βιβλον τη σγδση ημερα του μηνος Ιουνιου, και πεπληρωκα συν Θεω ταυτην τη πεντεκαιδεκατη ημερα του μηνος Ιουλιου· και μη δοξη τινι οτι χαριν καυχησης τουτο λεγω, ου μα τον Ιησουν μη, αλλα τρεφων αγαπην ειλικρινεσατην προς τον ηδυτατον μοι αδελφον κυριον (sic) Ανδρεαν τον μπερσιαν (sic) μοχθησας και το σωμα δαπανησας την βιβλον πεπληρωκα εν ταις ειρημεναις ημεραις.* Huic hypographæ subscriptum est nomen, *Ανδreas ο Μπερσιας*. Hic ergo Codex fuit exaratus anno post Christum 1334. Rarum est, ut tempus, quo opus suum inceperit ac absolverit, a librario indicetur.

108. Codex VATICANUS. ^{antiquior est (Venetis)} Signatur in Bibliotheca Vaticana cum numero 330. Est bombycinus, scriptus in sæculo XIV, ut videtur. In hoc Codice perierant capita priora viginti novem Geneseos; et eo usque suppletus est a manu sæculi XV. Reliqua in Codice sunt a prima manu. In margine numeri et argumenta capitum notantur in rubris, et paucae Aquilæ et Symmachi lectiones. Post caput xxx Geneseos usque ad finem Pentateuchi habet Codex tam in margine quam inter lineas Scholia, modo in rubro et modo in nigro caractere. Continet textum, qui in Codicibus haud videtur fuisse huc usque obvius, nempe, ipsum fere Complutensem.

118. Codex PARISIENSIS. Fuit olim Colbertinus; sed est nunc e Codicibus, qui in Catalogo Bibliothecæ Regiæ Parisiensis edito recensentur, et in eo cum VI numero signatur. Est quidem sub initio mutilus, nam in folio quinto Geneseos xxviii, 9, in verbis *αυτη γυναικα*, incipit. Scriptus est in membrana, in folio, sub XIII sæculo. In primis quatuor foliis Codicis habetur Fragmentum Sancti Petri, Alexandrini, et in postremis octo foliis quædam ex ejus Itinerario. Quod ad textum Codicis attinet, eum esse constat in multis perquam similem istius, quem Codices 19, 108, continent, Complutensem scilicet, atque adeo ad familiam cum iis eandem esse referendum.

120. Codex VENETUS. Est e Codicibus Bibliothecæ Ducalis Sancti Marci, Venetiis, et signatur cum numero 17 in Catalogo Zanettii edito. Exaratus est in membrana, sæculo XI vel XII. In prima et secunda pagina notata sunt nomina possessorum: *το βιβλιον Ουηρασμωνῆς (sic) Κοσμοσωτηρος. Παυλο inferior, Βησσαριωνος Καρθηναλεως.* Continet textum omnino eundem per Pentateuchi libros, quem habent reliqui Codices Veneti, 11, 14, v, VI, nempe 29, 121, 68, 122 apud me, et eum non tam emendate quam in reliquis Venetis descriptum. His de causis, ut jam supra monui, varias lectiones ad libros Mosaicos ex Codicibus Venetis, 11, v, nempe 29, 68 meis, potius quam ex hoc, enotavi.

121. Codex VENETUS. Est e Codicibus Bibliothecæ Ducalis Sancti Marci, Venetiis, et in Catalogo Zanettii edito cum numero 111 signatur. Exaratus est in membrana sæculo, ut videtur, XI. Inter hunc Codicem, et reliquos in hac Bibliotheca ad Pentateuchum Codices summus quoad textum consensus intercedit, nec nisi in minutiis et apertis scribendi vitiis discrepant. Itaque, ut modo jam admonui, sunt apud me instar omnium Codicum Venetorum, Codex 68, nempe Venetus v, per totum fere Geneseos, et Codex 29, nempe Venetus 11, per reliquum Pentateuchi.

122. Codex VENETUS. Est e Codicibus Bibliothecæ Ducalis Sancti Marci, Venetiis, et cum numero VI signatur. Est partim, nempe per libros Mosaicos, in membrana, partim in charta, scriptus, a duobus librariis, quorum unus est altero multo recentior. Fuit olim e Codicibus Bessarionis Cardinalis, nam ad primam paginam legitur, *κτημα Βησσαριωνος Καρθηναλεως.* Vetus ac Novum Testamentum complectitur. Ex hoc Codice nihil novi testimonii exfurgit; et quare ita dicam, fuse in sequentibus ostendam. Per Pentateuchum, scilicet membranaceam Codicis partem, et eam forsan in ipsius Bessarionis tempore exaratam, textus descriptus est ex Codice 68 meo, nempe Veneto v, et cum ea profecto reli-

1519 -
de Venetis
Ref. h. Mai
248.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

gione, ut errores quoque ac vitia ejus repetantur. Pars chartacea vero, in ætate recentiore scripta, partim Vaticanæ Editionis textum, partim Codicem 68 meum modo nominatum, sequitur. Manus antiquior ad Jeremiæ cap. xv, 9, pertingit, ubi recentior manus incipit, et Veteris Testamenti reliquum absolvit; tum antiquior manus, qua totum Novum Testamentum descriptum est, revertitur. In his Pentateuchi libris Codicis 68 mei, scilicet Veneti v, textus ubique summa fide exprimitur, nec ullum adest dubium quin ex Codice isto meo descriptus sit.

Itaque videbatur fore ut, si varias lectiones ex eo enotarem, actum agerem et quasi ex uno tantum teste duos procuderem.

125. Codex MOSCUENSIS. Est e Codicibus SS. Synodi, Moscuzæ, et cum numero xxx signatur. Exaratus est in charta, in folio, sæculo xv. In folio primo a manu recentiore legitur, *Ιερεμιου Πατριαρχου Μοιης Σταυρονικητα*. Et folio ultimo, *η βιβλος αυτη υπαρχει της Θειας και Ιερας Μοιης τε μεγαλης Νικολαι της επικεκλη- μνης του Σταυρονικητα*. Constat Codex foliis 278; et in duas partes distribui debet. Primæ partis folio ultimo subjuncta sunt hæc, *Νικοδημου ταλανος, παντων υσατου, γραμμα και μοχθος η παρουσα πυκτις*. Hæc vero pars, continens cum quinque libris Mosis alios viginti quinque libros Scripturæ cum parte aliqua Ecclesiasticis, clauditur ad folium 262 Codicis. Inde vero ingreditur alia manus, etiam xv sæculi, et scripsit reliquum Ecclesiasticis, Canticum Canticorum, et Sapientiam Solomonis. Hujus Codicis varias lectiones tantum ad caput primum singulorum in Pentateucho librorum adhibeo; haud potui quoad hunc Codicem plus efficere.

Cap. 1 of 1000
book

126. Codex MOSCUENSIS. Est e Codicibus SS. Synodi, Moscuzæ, et cum numero xix signatur. Constat foliis 208. Exaratus est in membrana, et, ut ex quibusdam, licet ex parte deletis, ultimo folio adscriptis intelligere quodammodo licet, a Metrophane Hieromonacho, anno Christi 1475. Continet libros Geneseos et Exodi cum Catena Patrum, tum sine Catena reliquos libros Pentateuchi, Josuæ, Judicum et Judithæ mutilos, et Tobiam, usque ad folium 167, ex quo sequuntur Chronicon Manassis; Eclogæ ex Gregorio Nysseno; Nicephori *Συναφη* Sanctorum Temporum; Quædam Nicolai cujusdam, ut videtur, in Visionem Ezekielis; Theophylacti Simocattæ Dialogus de Diversis Quæstionibus Naturalibus; Quædam Athanasii, ad fol. 206. Quæ habentur in foliis 207, 208, haud possunt legi. Hujus Codicis varias lectiones tantum ad caput primum singulorum in Pentateucho librorum adhibeo; haud enim potui quoad hunc Codicem plus efficere.

20

127. Codex MOSCUENSIS. Est e Codicibus SS. Synodi, Moscuzæ, et cum numero xxxi a (bis enim is numerus occurrit in Bibliotheca) signatur. Exaratus est in membrana, et sæculo ix, ut videtur, excepto quod folia triginta octo prima, (quod notandum est ad dimidium Geneseos) et folia ultima quinque Codicis, suppleta fuerint a manu sæculi xv. Constat Codex foliis 440. Continet Octateuchum, cum libris Regum quatuor, et Paralip. I; sed in II Paralip. cap. xxxvi, 5, in vocibus *εβασιλευσεν εν Ιερουσαλημ*, abrumpit mutilus. Ex hoc Codice excerpta tantum variarum lectionum adhibeo, quæ e Cl. Matthæi schedis mandabantur Repertorio Lipsiæ edito anno 1779. Collationem perpetuam Codicis obtinere diu et strenue conabar. Erat a Professore Moscuensi Erudito suscepta: sed ille, nescio quare, sese subito a Moscua subduxit. Alium vero, qui rem collationis ibi ageret, nullum potui invenire.

fol. 1-4
1779

347 - same IX
- 3 -
440

128. Codex VATICANUS. Fuit olim e Codicibus Monasterii *Κρυπτοφώρης* haud procul a Tusculo, ubi degunt ab antiquo tempore Monachi, Ordinis Sancti Basilii Magni, ritum Italo-Græcum observantes. Hic vero Codex, una cum Codicibus Collegii Græcorum de Urbe, et aliis bene multis tam Græcis quam Latinis, a Pio Quinto, Pontifice Maximo, in Bibliothecam Vaticanam fuit traductus. Erat signatus primo cum 25 numero, nunc vero cum 1657 signatur. Est Octateuchus, in membrana sæculo xii, ut videtur, scriptus. Habet Catenam Patrum in Genesim, sed non integram: et libri istius initium usque ad cap. i, 11, interiit. A folio primo usque ad 31 folium non ineleganter exaratus est; sed in reliquis impolite, attamen castigate, et non, quantum auguror ex silentio Collatoris fatis in omnibus accurati, a diversa manu. Habet ubique in margine numeros, quibus denotantur versiculi, et titulos capitum juxta Eusebium.

129. Codex VATICANUS. Fuit olim e Codicibus Monasterii Sancti Bartholomæi Trigonis, uti monetur ab adscriptione ad 37 folium Codicis. Deinde fuit numero 19 signatus inter Codices Cardinalis Caraffæ, qui omnes suos Codices, Græcos, Latinos, Arabicos, aliosque in linguis aliis, Bibliothecæ Vaticanæ legavit. In quibus Codicibus omnibus exstat Stemma Cardinalis istius cum hac epigrapha, "Antonii Card. Caraffæ munus ex testamento." Signatur hic Codex cum numero 1252 inter Vaticanos. Est

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

Octateuchus, exaratus in membrana cum duabus columnis in paginis singulis circa XIII sæculum, Nulibi per Codicem notantur aut verficuli aut capita. Habetur ibi ad Genesim titulus peculiaris, η βιβλος των Γενεσεων, licet ad finem habeat pro more Γενεσις.

Lamb 117
 130. Codex CÆSAREUS. Est e libris Bibliothecæ Vindobonensis Cæsareæ, cum numero 111 apud Lambecium, LVII apud Nesselium, signatus. Est membranaceus, diligenter per integras lineas paginatim, non in duabus columnis, scriptus circa decimum, ut videtur, sæculum. In Bibliothecam Cæsaream ex Oriente illatus est. Apponitur ad finem Codicis hæc nota historica; ημέρα πέμπτη δεκεμβρίου τῆς γ' ἰνδικτιωνος τρίτης ὥρα α' τῆς ἡμέρας ἐτελευτήθη ἐν μακαρία τῇ μημῇ βασιλεῖος ἀρχιεπίσκοπος σουσινίων ἔτος 511γ. i. e. anno Græcorum 6813, anno Christi 1305 &c. Erat Codex aliquando e libris Sambuci, cujus manu ad initium capituli primi libri Josuæ scripta sunt hæc, "λειτουργός, παῖς diener, plg. δῶλος servitii." Erat postea e libris Tengenagelii, tertii ante Kollarium Bibliothecæ Cæsareæ Præfecti, et in eam post mortem Tengenagelii illatus est. Constat foliis 143, in forma folii minoris. Habet epigraphen minio exaratam, qua enumerantur libri, quos Codex complectitur. Cum elegantissime scriptis ad marginem Scholiis, sed evanidis jam lectuque difficillimis et incertum qua manu, ornatur. In capitulum initio nonnunquam litera majuscula miniata ingreditur; sed plerumque post initium capituli in linea secunda. Spiritus habet nunc sub antiquis nunc sub recentibus formis; accentus circumflexi forma est ubique semicircularis. Ad literas η et ω postponitur ι, vel omittitur, sed nunquam subscribitur. Efformatio literæ + i. e. ψ, et ρ i. e. ν, est antiqua. Distinctionis puncta sunt ad verticem, ad medium, et ad pedem literæ extremæ: finis capitulorum quatuor punctis notatur, et reliquum lineæ vacuum relinquitur: finis commatum notatur cum puncto superiore, et sequitur trium literarum spatium. Vocales puræ υ et ι punctis duobus supra notantur ubique, et interrogationis signum hodiernum sæpe usurpatur.

Lambec 1-
 131. Codex CÆSAREUS. Est e libris Bibliothecæ Vindobonensis Cæsareæ; eleganter et emendatè in membrana a diversis manibus in duabus columnis, in folio, scriptus circa XI, aut forte X, sæculum. A primo librario scriptus est Pentateuchus usque ad του λακ τουτ, οσα ελαλησαν &c. Deut. v, 28; sed reliquum Pentateuchi scripsit librarius secundus, sed primo coævus. Est mutilus ad initium. Prima manus notavit in margine periochas capitulum cum signis e minio, et apposuit ibidem, sed non in minio, lectiones Aliorum Interpretum aliquas, lectu jam difficillimas. Prostant extra lineam literæ majusculæ in capitulum initiis, et ad secundam capituli lineam est sæpe majuscula etiam in medio vocabuli. Pro signis distinctionum adhibentur punctum superius, medium, et inferius, et nota hodierna interrogationis: vocales puræ υ vel ι cum duobus punctis supra notantur, et ad η et ω adjungitur ι, sed nunquam subscribitur. Quoad literas habet C, i. e. ε ad finem vocis, u pro ε, η pro η, ρ pro ν, + pro ψ, antiquæ formæ similes.

Lamb 1-
 132. Codex BODLEIANUS. Est e Codicibus Seldenianis in Bibliotheca Bodleiana, et olim signabatur Seld. IX, in pluteo superiore; sed nunc in Archivis Seld. fervatur. Est Codex rescriptus; nam sub Procli, Episcopi Constantinopolitani, Sermonibus in Natales Christi Servatoris, subjacet textus jam tantum non profusus evanidus Lectionarii, ut videtur, e V. T. præcipue, sed cum una atque altera lectione quoque ex Epistolis Apostolorum Petri et Johannis. Scriptus videtur XI vel XII sæculo, in duabus columnis per paginas singulas. Vide quæ de hoc Codice egit Cl. Brunsius, in Annal. Literar. Helmstädiens. anno 1782. vol. i. pag. 11.

133. Codicum EXCERPTA. Sic enim nominare fas sit Lectiones quasdam ab If. Voffio ex diversis Codicibus, ut videtur, de quorum ætate et pretio nihil innotuit, excerptas, et mandatas Schedis ejus, nunc in Bibliotheca Academiae Lugduni Batavorum servatis. Hæc Excerpta Millius suæ τῶν ὀ Editioni præmisit; atque ea, quemadmodum a Millio edita, contulit humanissime, rogatu meo, cum Autographo Voffiano Cl. Te-Water, e Professoribus in Academia Lugdunensi florentissima. Potui inde in Excerptis Voffianis hisce nonnulla correctius proferre.

134. Codex MEDICEUS. Est e Codicibus Bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ, signatus I. Plutei v. Est membranaceus in folio, sæculo X, in binis columnis per singulas paginas, exaratus. De hoc Codice vide Catalogum Codicum Græcorum dictæ Bibliothecæ tom. i. pag. 1. Solet scriptor Codicis incipere passim lineas a litera majuscula, non solum in medio commatum, sed aliquando etiam, licet rarius, in medio verborum, ut vocis γενθήτω prima syllaba γε descripsit in fine lineæ antecedentis, et reliquum vocis Νηθήτω in principio lineæ sequentis sic explevit.

135. Codex BASILEENSIS. Est e Codicibus Bibliothecæ Academicæ, Basileæ Germanorum, et fig-

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

natur in ea B. vi. 18. Scriptus est in membrana, cum Catena Patrum; sed Collator haud admonuit quo sæculo. Continet tantum Genesim, et Exodum, ad cap. xiii, 4, sed quatuor ista commata postrema recentiore manu scripta sunt.

136. Codex BODLEIANUS. Est e Codicibus Baroccianis Bibliothecæ Bodleianæ, et cum numero 196 signatur. Scriptus est in membrana in quarto majore. Habet ad calcem hanc subscriptionem; *ετελειωθη η δελτος αυτη μ. δεκεμβριω γ ημερα περι ιηδ. ια' ετους 5φνα.* Scilicet, in anno 1043, ut cum penicillo ad locum adnotavit recens manus. Continet Excerpta, nullo sub ordine dispensata, e libris Pentateuchi folis.

C A P U T IV.

De EDITIONIBUS, et PATRIBUS, et VERSIONIBUS, ex quibus Variæ Lectiones per Pentateuchum afferentur.

EDITIONES, quæ hic citantur, sunt Quinque; et eas singulatim recensebo, ac paucula quædam de singulis adnotabo.

Editio COMPLUTENSIS ad finem perducta fuit anno, ut videtur, 1514; sed anni nonnulli ante intercesserunt, quam in publicum ex decreto Pontificis Summi emissa fuit. Periisse quidem dicitur eos Codices, quibus usi sunt Editores Complutenses; sed omnes non intercidisse nunc demum esse certum arbitror. Ex Codicibus ad hoc opus collatis videntur esse tres, qui ipsum, nisi fallar, textum Complutensem in hisce Pentateuchi libris continent. Ergo hæc Editio, pariter ut aliæ, vim Codicis sibi per textum Mosaicum arrogat. Si vero Complutenses Editores ita fecerint in Testamento Veteri, quid demum in Novo?

Editio ALDINA prodiit Venetiis anno 1518. De ista audiatur Editor: "Ego, multis vetustissimis Exemplaribus collatis, adhibita etiam quorundam eruditissimorum hominum cura, Biblia, ut vulgo appellant, Græca cuncta descripsi, atque in unum volumen reponenda curavi." Hæc autem non sunt ita intelligenda, quasi textus Aldinus e selectis Codicum multorum lectionibus compositus fuerit. Complectitur enim nostra hæc Collatio Codices nonnullos, qui ipsum pene textum Aldinum præ se ferunt.

Editio ALEXANDRINA prodiit Oxonii inter annos 1706 et 1721, opera ipsius Grabii in Octateucho, et libris Metricis; Francisci Lee, Medicinæ Doctoris, Græce doctissimi, in libris Historicis; G. Wigan, Sacræ Theologiæ Doctoris, in libris Prophetis. Universum vero Editionis textum exscriptum e Codice Alexandrino, et cum eo diligenter collatum, ipse Grabius ad prelum paratum reliquerat. De hac Editione dicam tantum, eam in libris Pentateuchi aliquando ex ipso textu Vaticano, sæpius vero e Complutensi, suppletam fuisse, atque adeo Editorem cum textu familiæ unius, textum duarum recensionum aliarum immiscuisse videri; sed quidem sine injuria, quoniam nulla supplementa nisi in charactere minore induxit.

Editio LIPSIENSIS, complectens libros Levitici et Numerorum integros, Exodi autem et Deuteronomii mutilos, prodiit Lipsiæ annis 1767, 1768, studio Cl. Johannis Friderici Fischeri, ex Codice in Bibliotheca Collegii Paullino-Lipsiensis. Vir quidam doctus ex amicis meis, collatis per loca non pauca editis cum textu scripto, persuasum se habuit Editionem hanc cum Codice accurate consensisse. Habet in Pentateucho textum eundem cum illo, quem Codex x meus exhibet.

Editio alia, nempe CATENA in Octateuchum et quatuor libros Regum, studio Nicephori (primo Hieromonachi, et postea Archiepiscopi Slabinienfis et Chersonensis, sedem Astracani habentis) prodiit Lipsiæ annis 1772, 1773, ex Codicibus Constantinopolitanis duobus. Eorum unus continebat Octateuchum, et libros quatuor Regum; alter erat mutilus, (nam fuerat primo Octateuchus) quoad libros Geneseos et Exodi. Horum Codex primus, non ita vetustus, sæculo XIV forte scriptus, habuit scribam Romanum: et in eo Codice textus, usque ad caput sextum Deuteronomii, divisus erat in sectiones, et Catena perpetua e Patribus quinquaginta et uno textum ubique circumjacebat. Secundus vero Codex, ut testatur ejus subscriptio ab Editore prolata, scriptus est XII sæculo ineunte. Crediderim Editorem ubique expressisse textum Codicis primo nominati, cum non admonuerit, quantum video, sese Codicem istum ex altero emendavisse. Est quidem Editionis hujusce textus Aldini simillimus.

Ex Editionibus prædictis Tres priores fuerunt recusæ. Sed Editiones recusas prætermitto; nam si sint cum archetypis suis eadem, nihil novi testimonii ferunt; si ab archetypis diversæ, ita se habent ex auc-

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

toritate Codicum, quorum variantes hic edentur. Hæreamus, quacunq̄ue possit esse, in propinquo Fontium, et quid sit verum ex testimonio veteri præcipue sciscitemur.

De PATRIBUS hic citatis nihil sane aliud dicam, nisi alios eorum scripsisse ante Tetraplorum, alios ante Hexaplorum Editiones, et alios denique post utramque; atque adeo fore forsan utile has eorum classes tres animadvertere, ut Citationes eorum ad textum τῶν ὁ commonstrandum rite et accurate adhibeantur. De omnibus haud una et eadem est habenda ratio.

De VERSIONIBUS, quibus usi sumus, nempe Latina seu Itala Vetere, Coptica, Syriaca, Arabica, Slavonica, Georgiana, Armeniaca, in hoc ordine dicitur.

Versionis LATINÆ five ITALÆ, omnium forte aliqua saltem ex parte vetustissimæ, lectiones hic in subsidium vocantur. Hujus Fragmenta ex Codicibus Scriptis, Patrumque Operibus Editis, non sine summa diligentiae laude, congestit Sabatierus, et Parisiis anno 1751 evulgavit. Quam autem appellat Italam, esse quidem eam ex idoneis, ut sibi videbatur, indicis judicavit. Quum vero Versionis Italæ fuerint olim, Augustino teste, "tot pene Exemplaria, quot Codices," quod etiam apparet ex dissensu mirabili Patrum Latinorum, potest aliquando incidere, ut Italam in Itala incerti quæreremus. Hoc vero utcunque sit, licebit certe Versionem istam, quam Sabatierus Italam appellat, Latinam vocare, et eam ducere coævam saltem cum illo Patre quocumque, cujus in monumentis pars istius hæc vel illa reperiatur.

De LATINA Versione, qualis est apud Nobilium, ipse est audiendus. "Operam dedimus, ut quæ ipsius Sanctæ Scripturæ partes a Latinis Patribus alicubi recitantur, eas eodem modo atque ab ipsis sunt recitatae, nisi aut illorum inter se aut nostri exemplaris varietas obstaret, poneremus; in reliquis, quas recitatae non invenimus, eadem verba, easdem locutiones, quantum res ipsa ferret, retineremus." Ita ille; atque hinc Morinus de illo verissime confitetur, "non verbis usus est suis, nisi cum aliter fieri non potuit—sed Italæ et antiquissimæ Romanæ translationis, nonnunquam Hieronymianæ, quam de LXX recudit et elaboravit, partes laceras—in unum corpus coegit." Conformavit ergo cum textu Græco Editionis Romanæ fragmenta ista Versionis hujus omnia, quæ dederant Patres Latini; quæ vero non dederant, ea quidem ipse, suscepta in se interpretis persona, supplevit. Quicquid ergo fecerit ad absolvendum institutum suum, nihil fere fecit quod huic nostro poterit prodesse. Quæ vero collegit Sabatierus, ea quidem ad usus operis hujus convertentur.

Versionem COPTICAM, visam quidem Cl. Woidio et aliis longe vetustissimam, sed Wetstenio aliisque Origenis ævo vix antiquiorem, in subsidium vocamus.

Versionem COPTICAM, nempe eam inferioris Ægypti, editam ex tribus Codicibus a Wilkinio, cum Græco per hos libros Pentateuchi contulit Cl. Woidius; et hac collatione utor. Sed ex collatione facta per Cl. Woidium capitum Geneseos aliquorum in textu Coptico Wilkinsii cum Codice Bodleiano, Huntington XXXIII, credibile videtur, Wilkinsium textum hujus Codicis, unius scilicet e tribus iis ab ipso nominatis, plerumque in typis expressisse.

Quod vero attinet ad Versionem Sahidicam, nempe eam superioris Ægypti, istius quidem Cl. Woidius, cum in anno 1773 aliquantum temporis Parisiis ageret, examinavit Codices duos, nempe XLIII, XLIV, Bibliothecæ Regiæ; et ex iis varias lectiones, paucas quidem, et pene ad librum Pentateuchi primum tantum, in Copticam ipsius collationem induxit. Sed ad textum Psalmorum præcipue convertebat suam perpetuam Versionis Sahidicæ collationem. Ubicunque vero per libros Mosaicos Versionem hanc citavit, fecit fidem de lectione vel unius vel utriusque ex suprascriptis duobus Parisiensibus Codicibus.

Porro, COPTICUM-Arabicum Pontificale, seu Euchologium, impressum Romæ in quarto, anno 1761, quasdam etiam varias lectiones Copticas in aliquibus locis suppeditavit.

Versionem SYRIACAM e Græco textu Hexaplati confectam fuisse, nemo, quantum video, denegavit; sed quo auctore, et quo ævo facta fuerit, est controversa res. De hoc argumento consuli possunt Assemanus, Cl. Brunsius in Repertorio, De-Rossi in Specimine Versionis Hexaplaris, et alii. Bar-Hebræus, ab Assemano, Brunzio, Bugati ad Danielelem, citatus plane testatur, "Testamentum vero Vetus Septuagintavirale Paulus Episcopus Telæ Mauzalet ex Græco in Syriacum vertit." Atque hoc testimonium Bugati loco citato in multis illustrat et urget.

Codex hujus Versionis, libros Scripturæ Sacrae Historicos complexus, erat olim penes Masium, qui ex eo Josuæ librum edidit. De Codice Bibliothecæ olim Regiæ, Parisiis, librum quartum Regum et Danielelem in hac Versione complexo, admonuit, et lectiones ejus multas protulit, Cl. Brunsius, in Repertorii

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

loco citato. Denique, ex Codice Bibliothecæ Ambrosianæ Pfalmos et Danielem in hac Versione jam edidit Cl. BUGATI, e Doctoribus Collegii Ambrosiani, et properat nunc ad edendos Prophetas quoque, in eodem Codice conservatos. Quod vero attinet ad Versionem Syriacam Pentateuchi, istius aliqua Fragmenta exprimit Arabice Horreum Bar-Hebræi ineditum in Codice quodam Bodleiano. Hæc ergo Fragmenta contulimus. Huc etiam pertinet ut moneretur quoque, e Syriaco conversos fuisse Pentateuchos duos Arabicos, quos hic in collationem devocavimus.

Quoad Versionis ARABICÆ Codices, quorum varias lectiones proferimus, loquentem inducam Cl. SCHNURRERUM ipsum.

Arab. 1. 2. sunt e Codicibus Bibliothecæ Bodleianæ: nempe, ut docet Vir Eximius, "duo exempla Arabicæ Pentateuchi Versionis, Hexaplaribus notis insignita, alterum dictum Laud. A. 146. alterum, Laud. A. 147. Jo. Uri, in Catalogo anno 1787 edito, pag. 29, ea inter Codices Christianos, litera et sermone Arabico expressos, sub numeris II et III collocavit, referens de illis breviter, et errans certe in hoc, quod horum Codicum Versionem ex Græco sermone profluxisse affirmet.

Utriusque libri eadem plane ratio. Uterque habet præmissam Commentationem, qua Origenis in concinnandis Octaplis modus et consilium exponitur. Pars ejus permagna, Ed. Pocockii opera latine versa, edita est in libro, qui inscribitur, Aristæ Historia LXXII Interpretum. Accessere veterum testimonia de eorum Versione. Oxonii anno 1692, in octavo, pag. 131—140. Eandem denuo edidit, adjectis, quæ ibi desiderabantur, reliquis, Cl. WHITE, in Epistola ad Clarissimum LOWTHUM, Episcopum Londinensem, edita Oxonii, anno 1779, in octavo, a pag. 8 ad 25. At in utroque Exemplari deest Commentationis illius seu Præfationis initium. Etiam ab extrema parte utrumque mutilum est: Cod. 146 progreditur usque ad Deuteron. xxxii, 45; at Cod. 147 non ultra Deuteron. ix, 11.

In utroque singulis libris eadem verba adscripta invenias. Post Genesim, "Absolutus est liber primus libri legis, prout transfulerunt eum LXXII, et interpretatus est Arabice Al-Hâreth Ben Senân." Eadem adjecta sunt Exodo. Post absolutum autem Leviticum extat: "— interpretatus est ex Syriaco in Arabicum Al-Hâreth Ben Senân." Codex quidem 147 sic refert, من السريان الى العبراني, ex Syriaco in Hebraicum, quod posset forte dubitationis nonnihil excitare, si altero illo carendum foret: sed العبراني incogitanter scriptum est pro العربي, ut recte refert Cod. 146. Ad calcem Numerorum plenius extat nomen Interpretis: vocibus enim الكرت بن سنان additæ sunt in Cod. 147 hæc, من سباط, in altero autem بن سباط. Est utrobique legendum شباط, Ben Sbabât, ut in alio quodam libro expressum legitur.

Teste Steph. Evodio Assemano, pag. 61 Catalogi Bibliothecæ Mediceæ Codd. MSS. Orientalium, Florentiis 1742, fol. inter Manuscriptos Codices Bibliothecæ Palatinæ extant libri Salomonis, Arabice, ex Versione Hâreth, filii Senân, Ben Sabâth. Arabica inscriptio Append. pag. xl traditur hæc:

اسفار سليمان الحكيم نقلها حارث بن سنان بن شباط

Hâreth Ben Senân Ben Sbabât. Addit Assemani: "Duo Harethi Arabes, sacrorum librorum interpretes, exeunte sæculo Christi decimo quinto claruerunt; alter natus in insula Ormutz, ex Mahometano Christianus factus, Acta Apostolorum cum Excerptis ex Evangeliiis S. Matthæi, et S. Joannis, e Syriaco Arabica fecit; alter vero filius Senan, sive Sinan, Ben Sabath nuncupatus, Græcam Septuaginta Interpretum Versionem in idioma Arabicum transfudit, ex qua solus extat Pentateuchus, qui in Bibliothecis Regia Parisiensi et Oxoniensi adservatur, et præfati libri Salomonis."—Hoc de duobus Harethis, eorumque ætate, undenam hauserit Assemani, alii viderint. Jo. Henr. Hottingeri Promptuarium, sive Bibliotheca Orientalis, Heidelbergæ 1658, in quarto, editum, additam habet Mantissam, quæ Bibliothecarum aliquot Orientalium Indices refert; primum locum obtinet "Catalogus cclxi Manuscriptorum Arabicorum Bibliothecæ Laurentinæ in Escuriali Regis Catholici, confectus a Licentiate Castillio decimo sexto Augusti MDLXXXIII," addita hac notâ: Ubi stella stat, ibi est lacuna in Catalogo, quippe ibi igne absumpto. Atque in hoc Catalogo habes hæc: "22. * Libri i. Pentateuchi traducti a lingua Chaldaica in Arabicam per Harith Iben Cinem juxta seriem Septuaginta Interpretum antiquorum in civitate Tharcabæ, anno a fuga Muhamædis 891." Addidit Hottingerus suis verbis: Hanc eandem Versionem possidet C. Ravius Berliñas. Eadem tradidit Hottingerus, Thesaur. Philolog. seu Clavis Scripturæ, edit. 11, Tiguri 1659, in quarto, pag. 270. Annus Hegiræ 891 respondet anno Christiano 1486, non anno 1513, ut est apud Waltonum, in Prolegomenis xiv, 19. Eundem si audias, Versionis hujus exemplar fuisse penes Cornelium Haga, Ordinum Belgicæ Legatum ordinarium apud Turcarum Imperatorem, refert Hottinger, in præfat. ad Exercitatt. Anti-Morin. de Pentateucho Samaritano. At nobis libri, Tiguri

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

1644, in quarto editi, præfationem legentibus relegendibusque haud licuit ejusmodi locum aliquem deprehendere.

Eusebius Renaudot Arabicarum Versionum omnium eam antiquissimam pronuntiavit, quæ Græcum textum exprimit, tribuiturque Harétho. Locum, ex Perpetuité de la foi, tom. i, pag. 540, recitavit Lelong, Bibliothecæ Sacræ, Paris. 1723. fol. pag. 114. Idem duos Versionis hujus Codices Parisinos commemorat, alterum Regiæ Bibliothecæ, alterum Colbertinæ. Utrumque nunc tenet Bibliotheca Publica Parisina. Ut de utroque nonnulla, eaque certiora, referre possimus, effecit pro eximia, quæ in ipso est, humanitate Celeb. Silvestre de Sacy, literarum Arabicarum Professor.

Codex 5 hæc verba habet paginæ primæ adscripta: "Christiani Ravii Berlinatis. Constantinopoli 1639. 20 Decembris. Nescit in adversis flecti." Est hoc Pentateuchi exemplum apertissime illud ipsum, unde Hottingerus deprompsit, quæ ab ipso Thesaur. Philolog. edit. 11, Tiguri 1659, in quarto, pag. 270—275 relata sunt, passim vero emendanda: veluti pag. 274 verba — حول التابوت, *spatium arcae*—scribenda erant sic: — طول التابوت, *longitudo arcae, latitudo ejus et altitudo*— Ad finem Geneseos scripta sunt hæc:

كئثل (leg. كهل) السفر الاول من كتاب التوراة على ما نقله السبعين شيخا وترجمه الي اللغة العربية الحارث ابن سنان

Præter unum hunc locum non est ad cæteros libros alius, qui Haréthi aliquam mentionem injiciat.

Codex 10, olim Colbertinus 4980, caret pagina prima Gen. i, 1—11. Extremas autem chartas, inde a Deuter. xxxii, 25, habet cæteris recentiores. Haréthi bis mentio facta, uno in loco. Etenim libro quarto absoluto accessit formula hæc:

تم السفر الرابع من التوراة وهو سفر الاحصاء على ما نقله الحكماء الاثنان والسبعون من العبراني الي اليوناني وترجمه الي اللغة العربية الحارث بن سنان بن سنباط رحم الله من قرأه ودعا له

Sequitur initium libri quinti his verbis:

السفر الخامس من التوراة وهو سفر الاستثني وبه تمام الكتاب ما نقله الحكماء الاثنان والسبعون من العبراني الي اليوناني وترجمه الي اللغة العربية الحارث بن سنان بن سنباط بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين نبتدي بعون الله تعالى نكتب السفر الخامس من التوراة وهو الناموس الثاني وفيه البركات واللغات.

Hic igitur Arabicæ Versionis auctor dicitur Al-Haréth filii Senân, filii Sanbât.

Ex speciminibus aliquot mecum humanissime communicatis quantum licet cognoscere, Codex ille 5 haud refert Haréthi Versionem Genes. i, 1—8. Gen. iv, 3—8. Gen. xlix, 1—7. et Num. xxiv, 1—9. Nec magis Codex 10 eam refert Gen. iv, 3—8. Gen. xlix, 1—7. verum Num. xxiv, 1—9, apertissime refert eandem Versionem, quæ in Bodleianis libris cernitur, possitque Oxoniensis scriptio passim emendari ex Parisina. In utroque libro Origenis signa frustra requiras.—Et hæc quidem de Parisinis libris: redeundum nunc est ad Oxonienses.

Bodleiani hi libri parum studiose scripti sunt, et, ut videri possit, justo festinantius. Sæpissime absunt, quæ dicuntur, puncta diacritica; nomina maxime propria ambigua sunt vel profus incerta: singulæ passim voces, cæque satis obviæ, profus mendosæ. Et gravioribus etiam vitiis laborat Cod. 147. Quæ notare non fuerit ab hoc loco alienum.

Pag. 16 definit in verbis: *Atque hoc modo conficias navem, trecentorum cubitorum*, in Gen. vi, 15; et pagina proxima pergit: *navis et quinquaginta cubitos. Et multa facta est aqua elevavitque navem* in cap. vii, 17. Est igitur hic lacuna, quæ possit orta esse vel elapso folio, vel oscitante librario, si folium Codicis, ex quo scriberet, transfiliisset.

Pag. 85, media fere pagina, in legendo Genes. xxviii, 16, post verba, *et evigilavit Jacob e somno suo et dixit: vere est Deus in hoc loco, neque hic est nisi domus Dei*, subito incidas in hæc: *et pernoctavit hac nocte in castris. Et surrexit noctu sumpsitque*—quæ incipiunt Genes. xxxii, 22. Deinceps pag. 104, lin. 4, verba Genes. xxxii, 22 (al. 21) *et transivit munus super faciem ejus*, proxime excipiunt hæc: *et est hæc porta cæli*, ex Genes. xxviii, 17, sed transfixa, et sequitur sermo Genes. xxviii, 18, *et surrexit Jacob mane et sumpsit*—usque ad ver. 20 cap. xxix, pag. 106 linea penultima, ubi verborum series est hæc: *et servivit Jacob pro Rabele quod inveni de gratia apud te*. Pag. 88 media, linea sexta, Genes. xxxiii, 15, post verba *إياتى توتو; إيمان* procedit sermo his verbis: *Septem annos et fuit hoc apud illum parum quid* Gen. xxix, 20—xxxii, 22.

Pag. 353 definit verbis extremis Levitici ii, 5, et pagina proxima pergit Levit. vii, 23 (33) verbis

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

ὁ βραχίον ὁ δεξιός usque ad Levit. xiii, 47; deinde pag. 374 linea prima pergit sermo inde a cap. ii, 6, usque ad vii, 23 (33) pag. 389, cujus extrema verba sunt αὐτῶ ἔσαι, sed pagina 390 procedit Levit. xiii, 47. Et ad Deuter. v, 17, omisit Cod. 147 præceptum de non occidendo.

Consensio inter utrumque Exemplar conspicua et constans, etiam in mendosis vocibus. Veluti Gen. ii, 8, pro ^{١٧٧} uterque habet العين في عدن loco في عدن. Et Gen. xlv, 9, uterque (فجعلوا بصعود ابي الي) pro ^{١٧٧} Et Gen. xlvi, 28, pro ^{١٧٧} uterque sic: بارض عيسيس الي ارض. Et Numer. iii, 40, uterque similiter refert hæc, فقال الرب لموسي تايلًا احص كل بكر زكر. Et Numer. iii, 51, uterque habet وكله الرب, loco بكلمة الرب. Et videntur passim vestigia supereffe, ex quibus credibile fieri possit, Codicem 147 ductum esse, nullq alio intermedio, ex Cod. 146. Sunt vero hæc:

Gen. xiv, 13, Cod. 147 inepte sic: ومتر رجلاً من (سوه عبراني لانه عبر النهر) لجا منهم فاخبر. At Cod. 146 voces ابرام العبراني, nempe Cod. 146 voces سوه عبراني لانه عبر النهر quæ Scholii loco sunt, ut par erat, habet in margine, relatas ad vocem العبراني, atque has librarius incogitanter in ipsa sermonis serie posuit, et loco quidem alieno.

Gen. xxvii, 11, Cod. 147 ان العيص اخي رجل ازب (اجرد) وانا رجل اهلب. Cod. autem 146 recte sic ان العيص اخي رجل ازب وانا رجل اهلب. Sed idem in margine refert vocem اجرد, ad declarandum usum vocabuli اهلب. Vides igitur in scribendo Cod. 147 arreptam fuisse ex margine vocem اجرد, atque in contextu iniquo loco positam.

Gen. xxix, 32, Cod. 147 ودعت اسمه روبال اي منظور اليه وقالت. At Cod. 146 utramque formulam, et اسمه سيعون اي سيعني الرب in margine, ut par erat, collocatam exhibet.

Numer. iii, 29, Cod. 147 ولينزل عشائر بني قاهات النصص من نواحي القبه ما يلي التيين. Cod. 146 recte sic ولينزل عشائر بني قاهات النصص من نواحي القبه ما يلي التيين وراس بيت عشائر قاهات عوريل. Cauſa turbati sermonis interjecta voce النصص est hæc. Cod. 146 sic habet, ولينزل عشائر بني قاهات النصص بن عوريل, ob ὁμοιοτελευτον, verbis من نواحي القبه ما يلي التيين وراس بيت عشائر قاهات, atque hæc quidem verba sunt in margine addita, sed signo, quod ad marginis verba respicit, male collocato ad vocem النصص, cum ponendum erat ad vocem قاهات. Fraudi hoc fuit librario, ut incogitanter et ipse voces marginis adjungeret voci النصص.

Deuter. i, 6, Cod. 147 voci حسبكم, quæ respondet Græcis *κατέσθα ὑμῖν*, præfigit signum *, quod sane est ab hoc loco alienum. Decepisse autem videtur scriptorem Codicis hoc, quod in Cod. 146 cernitur inter voces فقال حسبكم, aliqua similitudo obeli, at istius transfixi, quod hic illi locus non effecit.

Deuter. ii, 13, post voces *νῦν οὖν ἀνάστητε καὶ ὑμεῖς* Cod. 146 habet signum, cui respondet signum simile in margine, ubi scripta sunt hæc: "Et misit nuntios ad regem Moab, et ego dicens: Transeamus terram tuam, et non deflectemus in agrum, non in vineam, et non bibemus de quodam puteo aquam, et procedemus via magna, nec deflectemus ad dextram vel sinistram, donec transiverimus ditionem tuam. Tunc dixit: ne tranſeas per me, et si tu feceris, egrediar contra te, prælio te petiturus."—Hic sermo extat nonnisi in Samaritano, et est quoque in libro Numerorum. Cod. 147 satis inepte in contextum ipsum retulit hæc omnia, quæ locum habere debebant nonnisi in margine.

Talia si non hoc efficiant, Cod. 147 exemplum esse ex ipso Cod. 146 exscriptum; illud tamen inde consequitur certissime, inter utrumque æctissimam cognationem intercedere.

Bodleiani nostri libri tantum abest ut vel delituerint, vel neglecti fuerint, ut potius dudum in notitiam hominum atque usum venerint. Primum Patricius Junius illos adhibuit, lectiones eorum editurus in Annotationibus ad textum Græcum MS. Alexandrini, quas cum ipse absolvere atque in lucem edere non posset, haud enim ultra Numer. xv progressus est, edidit Waltonus tom. vi Bibliorum Polyglottorum Num. xiv. Deinde Ern. Græbius in sua Alexandrinæ Versionis editione adornanda in libris illis Arabicis præcipuum aliquod auxilium deprehendisse sibi visus est, ut ipse refert Prolegomen. cap. iii. §. 5. ubi hæc quoque tradita legas; primo, Codicem 147 dono missum fuisse a Cyrillo Lucari Patriarcha ad Guil. Laud, Archiepiscopum Cantuariensem; deinde, in utroque libro Genesim et Exodum quidem pauciora habere signa Hexaplaria, Leviticum autem et Numerorum partem prorsus nulla. Et Græbius ipse, quod in Arabicis literis versatus non effecit, profitetur se adhibuisse operam cum Joann. Gagnieri, tum Benjam. Marschalli, qui omnia in Numeris et Deuteronomio loca, * vel ~ signata, necnon Exodi comata quædam sit interpretatus: quod faciliore negotio peragi poterat, quoniam in Cod. 146 minium

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

ufurpatum signa illa tam conspicua reddit, ut se etiam non quærentibus offerant. Factam hanc in Grabii usum collationem admodum imperfectam pronuntiat Cl. WHITE, in Epist. supradicta, pag. 5. Putaverram, adhuc eam inter Schedas Grabianas asservari in Bibliotheca Bodleiana; sed audio rem aliter se habere.

Nunc autem nova utriusque exempli collatio instituta est, quæ non intra singula loca, signis Hexaplaribus distincta, sese contineret, sed omnia complecteretur, ac levissima etiam, in quibus a textu Græco discederet Versio Arabica, enotaret. Pensum hoc qui in se recepit, non quod ullo modo illud captasset, sed quod hujus operis Editori roganti non obtemperare religioni sibi duceret, tantum abest ut persuadeat sibi, nihil se humani passum esse, ut ipse potius perquam vereatur, ne vel nonnihil effugerit ipsum, vel sit minus recte cognitum; haud ægre veniam impetraturus ab illis, qui ipso usu cognoverunt, quam sit difficile in ejusmodi opere vitio omni carere.

Enimvero ne, si forte fuerit qui adhibitis nonnullis, quæ jam edita sunt, speciminibus ad examen revocare velit præstitam in exhibendis lectionibus fidem et diligentiam, in dissensu, si quem obvium habeat, vel anceps hæreat, vel temere pronuntiet; visum est nonnihil monere, nequaquam ad reprehendum, sed ad legitimam aliquam defensionem parandam.

Edidit ex Codicibus, de quibus agitur, Arabicis Cl. et Amicissimus WHITE in Epistola supradicta præter partem cap. xxvii Numerorum, ubi irrepsit pag. 27, lin. 1, vox nauci تغنى, cujus in Codicibus vestigium nullum est, aliquot singula loca ex libro Geneseos. Pag. 33 hæc legas:

“Gen. iv. 26. Codices Hexaplares *Et hic est is qui incepit constituitque, ut invocarent nomen Domini Dei.* In margine autem annotatur: عند ذلك ابتدا. *Tunc coeptum est (* S) ut invocaretur nomen hoc.* Addita nota hac: “Arbitror S indicare Versionem Symmachi.” Sic Cl. WH. Nos autem hæc damus: Gen. iv, 26. Codices Hexaplares *Atque hic fidem habuit primo, et confusus est, ut invocaret nomen Domini Dei.* In Cod. 147 extat quidem وهذا, sed alter rectius refert وهذا امن, et putem, etiam in alio loco, qui ibidem pag. 132 recitatur, pro وهذا امن, وهذا امن ابتدا. In margine Cod. 146 refert hæc: عند ذلك ابتدا ان يدعي. *Tunc coeptum est invocari nomen hoc, ut inciperet. Symmachus.*—Cl. WH. pag. 50, hæc refert: “Gen xi, 21. Cod. Hexapl. secundus (i. e. 146) versu 21 habet *centum et septem annos, forsan mendose.*” At Cod. 146 scriptione haud dubia offert *ducentos et septem annos.*

Rev. PAULUS in Commentatione critica, quæ exhibet e Bibliotheca Oxoniensi Bodleiana specimina Versionum Pentateuchi septem Arabicarum nondum editarum, Jenæ 1789, in octavo, pag. 72 sq. vulgavit e Cod. Laud. A. 147 Numerorum caput xxiv Arabice cum versione latina et observationibus. Liceat vero et nobis hoc ipsum caput omni, qua fieri potest, cura et fide hic exhibere.

Sequitur Numer. caput xxiv.

1 فلما راي بلعم ان البركة علي اسرائيل
يحسن موقعها امام الرب لم يبض كالعدة
لاستقبال الغال واقلب وجهه الي البرية. 2 ورفع
عينيه فنظر الي اسرائيل نازلاً كاسباطه وحل
عليه روح الله. 3 فاخذ بيثله قايلًا ان بلعم
بن فاغور ويقول الرجل الذي ما يراه فانه حق.
4 * ويقول من يسمع كلام العزيز الذي راي
رويا الله في سنته وعيناه مفتوحان. 5 ما
احسن منازلك يا يعقوب واهنا مساكنك يا
اسرائيل. 6 مثل السنبل قد وقع عليه الندى
ومثل الجنان علي الانهار ومثل المساكن التي

1 Jam cum videret Bileam, quod benedictionem super Israelem cadere placeat Domino, non abiit pro more in occursum ominis, et convertit faciem suam ad desertum. 2 Et sustulit oculos suos, viditque Israelem castra tenentem juxta suas tribus, et descendit in eum Spiritus Dei. 3 Et assumpsit parabolam suam, dicens: quod ad Bileamum filium Phagor, dicit vir qui quod videt verum est. 4 Et dicit qui audit sermonem Potentis, ille qui vidit visiones Dei in somno suo, et quidem oculis apertis. 5 Quam pulchræ sunt mansiones tuæ, o Jacob, et salubres tuæ habitationes, o Israel. 6 Instar spicarum, quum cecidit super eas ros, et instar hortorum juxta fluvios, et instar habitationum

Ver. 3. Cod. 146 صاعور بن mendose.—ma deest in Cod. 147.

Ver. 4. signum > deest in Cod. 147.

Ver. 6. الندى Cod. 147.

Ibid. الساكن Cod. 147.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

نصب الرب وكالصنوبر علي مجاري الحياة.
 7 فانه سيخرج رجل من قبيله ويتسلط في
 الشعوب كثيرة ويرتفع ملكه علي ملك عوج
 ويعلوا ملكه جدا. 8 وهداه الله من مصر
 كسجد علوه وانه سياكل الشعوب من
 اعدايه وبغني سوادهم ويرشق بسهامه - الاعداء.
 9 ويستريح مثل الليث علي متكايه ومثل
 الشبل ومن الذي يثيره ويبارك علي من بارك
 عليك ولعن من لعنك. 10 واستشاط بالق
 غضبان علي بلعم وصفق بيديه فقال بالق
 لبلعم انها ادعوا بك لتلعن عدوي وقد
 باركت عليه بركة هذا ثلاث مرات. 11 فاغرب
 عني الي مكانك وقد كنت عزمت علي
 اكرامك * وقد احرمك الرب الكرامة. 12 فقال
 بلعم لبالق الم اكن اقل لرسلك الذين
 ارسلت الي واخبرتهم. 13 انه لو اعطاني
 بالق ملا بيت فضة وزهبا لم اكن استطيع
 ان اخالف امر الرب ان اعهل خيرا او شرا
 من قبل نفسي وانها اتول ما يامرني به الله.
 14 وانا فاني راجع الي مكاني فقف حتي
 اعلمك ما سيفعل هذا الشعب بشعبك في
 اخر الايام. 15 وابتدا بهتله قايلًا اتظن يا
 بلعم بن باعور وقل يا رجل يبصر الحق.
 16 * قل يا من يسمع كلام الله ويعلم بعلم
 العلي وراي روبا الله في سنته وعيناه
 مفتوحان. 17 وانا اريه وليس في وقته هذا
 واعطيه الطوب ولم يقرب لانه سيطلع كوكب
 من يعقوب ويقوم رجل من اسرايل ويضرب
 روسا مواب ويسلب جميع بني سات.
 18 ويكون ادوم ميراثا ويكون ميراثا للعيص
 عدوه ويفعل ذلك اسرايل بقوة. 19 وسينهض
 من يعقوب من يهلك من ينجوا من المدينة.
 20 ونظر الي عبايق وابتدا بهتله قايلًا ان
 عبايق فهو راس الشعوب وان نسله سيبيد.

quas fixit Deus, et sicut pinus ad fluxum aquæ.
 7 Prohibet vir ex progenie ejus et dominabitur in
 gentes multas, et extolletur regnum ejus super
 regnum Og, et ascendet regnum ejus valde. 8 Et
 duxit cum Deus ex Ægypto ut gloria celsitudinis
 ejus, et comedet gentes (quæ sunt) de hostibus
 ejus, et absumet ^{deus vult} hepata earum, et petet sagittis
 suis hostes. 9 Et requiescet ut leo super recubi-
 toriis suis, ac ut leonis catulus, et quis fit qui ex-
 agitet eum! et benedictus est qui benedicet tibi, et
 maledictus qui tibi maledicet. 10 Et excaudit
 Balak irâ contra Bileam, et percussit manus suas,
 et dixit Balak Bileamo: Equidem vocavi te, ut
 malediceres hosti meo, at benedixisti illi benedic-
 tione hac tertia jam vice. 11 Igitur abi a me ad
 locum tuum, equidem cogitavi de dignando, at
 privavit te Dominus dignatione. 12 Tunc dixit
 Bileam Balako: nonne dixi nuntiis tuis, quos mi-
 sisti ad me, et certiores eos reddidi, 13 Utique si
 daret mihi Balak quantum domus capere potest
 argenti aurique; non penes me est adversari jussu
 Domini, ut facerem bonum malumve mea sponte:
 equidem dico, quod jubet me Deus. 14 Equi-
 dem redeo ad locum meum, igitur age ut notum
 faciam tibi, quomodo habiturus sit hic populus
 tuum populum extremo tempore. 15 Et coepit
 sententiam suam, dixitque: putasne, o Bileam
 fili Beor, et dic, o vir, qui videt quod est verum.
 16 Dic, o qui audit sermonem Dei, et cognoscit
 cognitionem Altissimi, et vidit visiones Dei in
 somno suo, et quidem apertis oculis. 17 Et ego
 videbo eum, sed non hoc ejus tempore, et dabo ei
 bonum, sed non prope est. ^{Oritur} Ascendet stella ex Ja-
 cobo, et surget aliquis ex Israele, et percutiet prin-
 cipes Moabi, et diripiet omnes filios Seth. 18 Erit-
 que Edom possessio, et possessio erit Esavo hostis
 ejus, perficietque hoc Israel cum vi. 19 Et assur-
 get ex Jacobo, qui pessumdabit eos qui evadent ex
 urbe. 20 Et respexit ad Amalek, coepitque sen-
 tentiam suam, dicens: Amalek est caput gentium,

qui regre dicitur

Ver. 7. رجل من نسله Cod. 146.

Ver. 8. Uterque مشاكل. Recte Cod. Parifinus 10 سياكل.

Ver. 9. Cod. 146 متكايه (rad. وكأ) at Cod. 147 mendose سكايب. Cod. Parifin. 10 مكانه.

Ibid. Cod. 147 وبيبارك Cod. 146 وتمرك. Parifin. 10 بورك.

Ver. 10. Uterque Bodleianus sic: واستسلط بالق عصا علي بلعم وضيق بيديه: at Parifinus 10 recte, ut supra editum.

Ver. 12. pro لرسلك Cod. 147 ارسلك.

Ibid. Cod. 146 post واخبرتهم addit له, quod nihili est.

Ver. 13. Verba من شرا من اكن omiffa sunt in Cod. 147 sed in margine addita, adjecta voce satis obvia صح
 Cave putes, hoc esse مع, quod Ebraeum significet.

Ver. 16. Cod. 147 وتعلم.

Ver. 17. Cod. 147 وانا ربه.

Ver. 19. Cod. 147 ننحوا.

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

21 ونظر الي القيني فافتتح بيثله قايلاً ما
اعز مسكنك ولو انك جعلت في الكهف
عشك. 22 ولو انه صار لبعور عش الخب وان
اهل اثور سيسبونك. 23 وارسل مثله قايلاً
من الذي يعيش حتي يفعل الله ذلك.
24 ويتخلص من اندي الكبش ويسون الي
اهل اثور وبازون العبرانيين وانهم سيهلكون
ايضا معاً.

et semen ejus peribit. 21 Et respexit ad Kinæum,
et aperuit parabolam suam, dicens: quam valida
est habitatio tua! ac si posuisses in rupe nidum
tuum, 22 Et si fuerit Beoro nidus deceptionis,
tamen Assyrii captum te abducent. 23 Et emisit
parabolam suam, dicens: quis ille, qui vivat, do-
nec perficiet Deus hæc! 24 Et salvi erunt qui
redemerunt Ketiaeos et male habebunt Assyrios,
et vexabunt Ebræos: etenim peribunt etiam unâ.

Ver. 23. Cod. 146 وان سل.

Ver. 24. اندي, distincte, uterque.

Ibid. الكش Cod. 147. الكس Cod. 146. Lege: الكش.

Ibid. ويسون uterque. Lege ويسون, rad. ساء.

Ibid. Pro اثور Cod. 146 امور.

Arab. 3. Est e Codicibus Bibliothecæ Bodleianæ, in qua Laud. A. 182 signatur. Jo. Uri, in Cata-
logo pag. 29, hunc Codicem sub numero 1 collocavit, et ejus ætatem retulit.

Specimina vero quædam ex hoc Codice edidit Paulus, Commentat. Crit. Jenæ 1789, pag. 60 fqq.
Lectionem vero Speciminum eorum emendamus locis sequentibus:

Gen. i, 2. pro مستعلة leg. غير مستعدة. iv, 7. leg. فباختيارك خطيبك ورجوعها. vi, 14.
leg. بارادتها. xlix, 5. وصعوبة الغضاضة. xlix, 3. فلگا مربعا من خشب لا يسوس. leg.
دسبة . . . وصار رجلاً. xlix, 15. ايساخار اشتهي الحسني. xlix, 14. وعند ميناء السفن يكن
الراسية (الراكنة). xlix, 26. جوان. xlix, 21. زليلاً.

Arab. 4. Est e Codicibus Bibliothecæ Bodleianæ, in qua Huntington 429 signatur. Jo. Uri hunc
sub numero VIII in suo Catalogo collocat. Versio, quam Codex exhibet, Arabica Pentateuchi ab initio
usque ad Gen. v, facta est ex Versione Græca Alexandrina. Sed quæ sequuntur, Syriacam ex Hebraico
Versionem referunt, qualis est in Bibliis Polyglottis. Ad Deuteron. xxxii, 43, iterum cernitur particula
Versionis ductæ ex Alexandrino; sed ibidem, commate 44, incipit denuo Arabica Versio sequi Syriacam
prædictam."

De VERSIONIBUS reliquis, nempe Slavonica, Armeniaca, Georgiana, interponam sententiam et tan-
tum non ubique ipsa verba Eruditissimi ALTERI.

Versio SLAVONICA referenda esse videtur ad illa tempora, quibus Slavi post suam immigrationem ex
Asia in Illyricum et regiones Italiæ conterminas, aliquot sæculis ante Cyrillum, a Latinis Doctoribus in
Religione Christiana instituti fuerunt. Hoc videntur indicare vocabula quædam Slavorum antiquissima;
Krix, crux—Oleg, oleum—etiam vocabulum *Pogan, (Poban, Bohemicum) gentilis*, ortum videtur a La-
tina voce *Paganus*. Et quidem alia complura Slavorum vocabula originem Latinum produnt. Igno-
rantur nomina istorum, qui primis istis temporibus partes Bibliorum (nam a partibus tantum, Pfallerio
scilicet, videntur incepisse) in Slavonicam linguam converterunt. Quicumque vero fuerint, Italiam
Veterem fuisse iis pro archetypo videtur. Hieronymus certe non est Auctor Versionis istius: uti neque
is inventor fuit Alphabeti apud Slavos Glagolitici, licet vulgo Hieronymianum appelletur. Credibile
quidem est multis de causis, Alphabetum Slavorum Glagoliticum Alphabeto eorundem Cyrillico antiquius
esse. Utroque utuntur Slavi, ad morem nationum Orientalium. Sic habent Hebræi Alphabetum Sama-
ritanum et Chaldaico-Hebraicum; Arabes, Cuficum, et Nisibenum; Syri, Estrangelum et Maroniticum.
Credibile est, S. Cyrillum, Theffalonicæ in ritu Slavo-Latino institutum, Versionem Slavonicam, quam
in Glagoliticis Missalibus, Breviariis, et Pfalleriis invenerat, ex literis Glagoliticis, ad similitudinem Græ-
carum literarum propius accedentibus, in literas Cyrillicas, literarum Latinarum similiores, et quarum
ipse Cyrillus sine dubio inventor fuit, transposuisse. Credibile est, primigeniam Versionem Slavonicam,
eam scilicet in literis Glagoliticis scriptam, in libris MSS. intactam et incorrectam usque ad XIV sæculum
conservatam fuisse. Hoc sæculo et sequentibus novatores græcizare inceperunt; et ad Codices Græcos,
forte non optimos et antiquissimos, Versionem hanc refixerunt, et multos Slavonismos expunxerunt,
et syntaxin alienam Græcam introduxerunt, et vocalem, cum duobus punctis supra positus more Græco

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

notaverunt. Sunt tamen loci, ut Genes. xxix, 27, ex quibus videri potest textum Slavonicum in Editione una correctum fuisse e Latino. Sunt denique loci, ut Numer. xxxvi, 7, in quibus textus Versionis hujusce textum Aldinum unice videatur exprimere.

Non extat forte plusquam unus Codex integer Bibliorum Slavonicorum. Psalterii Codices, et Praxapostolorum, ut vocantur, habentur plures.

Quoad Editiones Bibliorum Slavonicorum Veteris ac Novi Testamenti, eæ quidem tres fuerunt, una Ostrogenfis et duæ Moscuenfes. Ista Ostrogenfis, anni 1581, in folio, impressa est juxta Codicem Slavonicum, quem Constantinus Basilius, Dux Ostrogenfis, Woiwoda Kioviæ, et Mareschallus Volhyniæ, promotor Bibliorum Ostrogenfium, gratia Domini et Magni Principis Johannis Wasiliewitz, Moscoviensis, et opera Michaelis Garaburda, Secretarii Magni Ducatus Lithuaniae, precibus interpositis affectus fuit. Servatur hic Codex Slavonicus in Bibliotheca Sacrosanctæ Synodi, Moscuæ. Tempore Petri Magni, sub Nicone Patriarcha, incepta est revisio et correctio Editionis Ostrogenfis ex libris Græcis et Slavonicis, et quodammodo juxta Codicem Alexandrinum ex Editione Grabii, quæ recusa est Moscuæ, in folio, anno 1731. Correctorium istud Biblico-Slavonicum servatur in Bibliotheca Synodali, Moscuæ.

Alia Editio Versionis Slavonicæ prodiit Moscuæ, anno 1759: et tertia anno 1762. Primam ex his duabus postremis sub titulo Slav. Mosq. citamus.

Verfio ARMENIACA jure referenda videtur ad illud tempus, quo Miesrobis, Armenorum Regibus Warazdato, et Arfaci IV, a Secretis, Armenis novos characteres invenit saeculo quinto ineunte. Confececerunt Versionem, ut historia docet, Miesrobis, Moses Chorenensis, Davides Philosophus, Mambraeus, Johannes Ecelensis, Josephus Palnensis, et alii, ex auctoritate Magni Isaaci, Armenorum Patriarchæ. Interpretati sunt Sacra Biblia, a Proverbiorum libro initium sumentes, de verbo ad verbum juxta Exemplar Græcum accuratissimum Epheso post Ephesinum Concilium allatum. Num vero post obitum eorum, qui hanc Versionem confececerunt, usque ad tempora Haitonis Regis Armeniae Minoris, ceu Ciliciæ, (qui se Pontifici Romano subjecit, et ab anno 1224 usque ad annum 1270 regnavit) Verfio Armeniaca pura et immutata permanserit, incertum est. Haitonem autem multi, et præcipue Lacrozius, vituperant, quod Versionem Armeniacam ad Vulgatam refinxerit; et queruntur ex recensione Haitonis omnia sequiora exemplaria effluxisse. Dicam ergo quomodo res se habere videtur. Haito II, qui abdicato Imperio, in Monachorum ordinem se contulit, et regulam S. Francisci professus est assumpto nomine Johannis, τὸ κεφάλαιον Versionis Armeniacæ ad Vulgatam Versionem haud refinxit, neque etiam Hieronymi Præfationes e Sermone Latino in linguam Armeniacam convertit. Utrumque affirmat Lacrozius, et ejus auctoritate deceptus Cl. Adler, cujus vide Museum Cuficum Borgianum Velitris illustratum, quod edidit anno 1782, in notis ad paginam 159. Res ita se habet. Haito isti exemplari, quod ex alio, finito in anno 1295, describi fecerat, Præfationem metricam sua manu adscripsit. Est hæc Præfatio Odarium vel Carmen rhythmicum, constans 113 distichis: et hujus Præfationis sunt Armeni tam amantes, ut multi eam edificant et in memoria teneant. Nihil vero, quantum eruere possim, est in hoc Carmine, quod fidem faciat Haitonem aut Biblia Armeniaca ad Versionem Vulgatam correxisse, aut omnes Hieronymi Præfationes e Latino vertisse, aut demum (quod ait Schroederus in Differt. ad Thesaur. Linguæ Arm. pag. 60) Biblia Armeniaca propria manu descripsisse. Huc pertinet, ut legatur Universalis Bibliotheca Biblicæ Literaturæ, parte quarta voluminis quarti, ad paginam 641; et de iis quæ hic de Haitone diximus consulendus quoque est Cl. ALTER, in ejus Philologico-Criticis Miscellaneis, in themate, Emendationes aliquot locorum in Jacob. Georg. Chr. Adler Museo Cufico Borgiano Velitris illustrato, a pag. 138 ad pag. 146.

Codices Versionis ARMENIACÆ, quorum variæ lectiones hic edentur, hi sunt;

Arm. 1. Est e Codicibus recentioribus Bibliothecæ Palatinæ Vindobonensis, cum numero 3270 signatus. Diligentissime et pulcherrime in literis cursivis minusculis sæculo XVI, ut videtur, exaratus est. Continet Vetus Testamentum, et Testamentum duodecim Patriarcharum. Literæ initiales capitum sunt majusculæ, minio exaratæ, et ornatae. Interpunctiones sunt, punctum, virgula, et in fine commatum puncta duo. In Præfatione ad Editionem Mosis Chorenensis Armeniaco-Latinam, Londini in quarto, anno 1736, monent Fratres Whistoni, Codicem illum Græcum, ex quo Miesrobis et Socii ejus Versionem Armeniacam confececerunt, Apographum fuisse Hexaplorum Origenianorum, atque adeo Armeniacam Versionem eadem additamenta habere, quæ Origenes e Versione Thecodotionis in antiquam Septuagintaviralem Versionem assumpserat. Hoc vero utcumque sit, certum est Codicem hunc Arm. 1 aliquando cum Origeniano Asterisco, ne dicam et cum Obelo quoque, distingui. Quoad Asteriscum vide Exod. xxxiii, 23—xxxiv, 29. Quoad Obelum, vide Exod. xxix, 29. Et quidem Codex hic exhibet

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

Lectiones Hexaplares quasdam, quæ in nullo Codice Græco reperiuntur. Ex nota ad calcem hujus Codicis Armeniaci apparet possessores ejus aliquando fuisse, Armenum Abrahamum Hronavorn; et Jacobum Sacerdotem Armenum (qui fidem facit se hunc Codicem a prædicto accepisse) sub Sigismundo III Rege Poloniæ, i. e. inter annos 1587 et 1632; et deinde Stephanum Athenoniez, Consulem Zamosciensem anno 1696; et postea, ut credibile est, Monasterium aliquod abolitum Zamoscii, ex qua Civitate in Bibliothecam Vindobonensem anno 1789 illatus est. In Versione imprimis utili ad Criticam Biblicam, Codex hic unus instar omnium exemplarium Armeniacorum esse videtur.

Arm. 2. Est Codex Ecclesiasticus Liturgicus Cœnobii illustri Canonorum Regularium Sancti Augustini et Sancti Floriani in Austria superiore. Scriptus est in membrana, in literis Armeniacis rotundis, a Sergio Presbytero in Metropoli Maguntia anno Chr. 1391. Usus hujus Codicis solum per dies paucas impetrari potuit, atque adeo variæ lectiones ex eo excerptæ fuerunt tantum pauca.

Arm. 3. Est Codex Bibliothecæ Casanatensis, Romæ. Scriptus est, Adlero teste, anno 512 Armenorum, anno Chr. 1063, ante quam Haito Versionem correxerat. Eum contulit Gregorius Baghinanti Professor linguæ Georgianæ in Collegio Urbani, Romæ, cum toto pene Exodi libro, et eoque varias Codicis hujus lectiones protulimus.

Porro, Codicum aliorum Quindecim Armeniacorum varias lectiones in subsidium vocamus. Ex iis unus scriptus est Jezenkæ, anno Chr. 1269, et non habet Macchabæorum libros. Alius ex iis scriptus erat Sis, anno Chr. 1293, et non habet Isaiam, et Macchabæorum libros. Alius etiam ex iis scriptus est ex parte in Malusa Cypri, ex parte ad Lampronem, anno Chr. 1305. Codices hi quindecim erant Orientales, et a Sergio Malea, Superiore Monasterii Hierosolymitani anno Chr. 1773, adjuto a docto quodam Domûs suæ Diacono, Hierosolymis, ut credo equidem, fuerunt collati. In Bibliothecam Societatis alicujus Armenorum Christianorum Constantinopoli devenit ista Collatio; et ejus apographum, Superiore Societatis dictæ rem curante, factum est, et cum autographo Maleæ, quo omnia se recte haberent, comparatum fuit, in usum hujus operis. De Codicibus Armeniacæ Versionis hætenus.

Quod ad Editiones Bibliorum Armeniacorum attinet, satis notum est, quod Editio una prodierit Amstelodami in forma quarti majoris, anno 1666, e cura Uskani Archiepiscopi. Cl. ALTER, in opusculo suo De Georgiana Literatura, edito Vindoboni anno 1798, in paginis a 225 ad 229, fere sequentia e tomo tertio, pagina 621, Historiæ Armenæ Patris Michaelis Ciamici in lingua Armeniaca Venetiis editæ anno 1785, excerptit. Episcopus Wartabied Uskanus natus est Ispahani anno 1063 æræ Armenorum, nempe 1614 Christianorum, parentibus Armenis, ex Erivano multa ferentibus mala in diebus iis, quibus regnavit Schah Abbas Ispahani. Pro ejus educatione curam agebat Gubernator Dzulensis. Cum Patriarcha Mose profectus est Edzmiazinum, et inde reversus est Ispahanum. Sedente in throno Patriarchali Philippo, vocatus est Uskanus ad Philippum. Hoc tempore, 1634, Paulus Piromallus, Dominicanus, Suderni in Calabria natus, Missionarium egit in Armenia, et multos Ecclesiæ Catholicæ adgregavit. Uskanus innotuit Paulo Piromallo, a quo ad fidem Catholicam reductus fuit, et in Scientiis Europæorum instructus. A Paulo Piromallo Uskanus discebat linguam Latinam, et Paulus Piromallus ab Uskano perfectiorem notitiam linguæ Armeniacæ acquirebat, atque uterque manum admovebat ad corrigenda Biblia primorum Interpretum. Ubi Paulus Piromallus quatuor annis in Armenia commoratus fuisset, in Georgiam profectus est, inde in Persiam et ad Constantinopolim; demum in Polonia negotia Armenorum, Patriarchæ Philippi, et Papæ Romani curavit. Paulus Piromallus, Romam redux anno æræ Armenorum 1086, anno Chr. 1637, attulit secum Codicem MS. Bibliorum Armeniacorum, quem quod edere cuperet, contulit illum cum Latina Versione Vulgata, et ita correctum Cardinalibus Congregationis de Propaganda Fide tradidit, ut eum prelo subjicerent. Cardinales, diffidentes correctionibus Pauli Piromalli, negotium Editionis a se amoverunt. Papa Innocentius X, anno Armenorum 1091, anno Chr. 1642, Paulum Piromallum cum quatuor Fratribus in Armeniam ad Patriarcham Armenorum Philippum delegavit; ubi Paulus adeo feliciter negotium gessit suum, ut anno Armenorum 1096, anno Chr. 1647, Patriarcham Philippum, cum viginti quinque Episcopis et octo Doctoribus, obedientiæ Romani Papæ subiceret. In Armenia ubi reperiisset Uskanum, multa de correctione Bibliorum Armeniacorum cum eo locutus est; atque uterque pluries Biblia comparaverunt, vitia graphica sustulerunt, et alia vocabula substituerunt; sed subinde infeliciter, quod hæc vocabula alienam significationem præ se ferrent. Et ecce hic ille correctus Codex est, ad quem Uskanus Biblia Armeniaca Amstelodami 1666 edidit. Pater Michael Ciamici (i. e. Pater Michael Damascenus) natus fuit forte Damasci, nunc Constantinopoli degit. Venetiis cum ageret, in Cœnobio Mechistarum in Insula S. Lazari, edidit Grammaticam Armenam in octavo, anno 1779; et Historiam Armenam in tribus spissis voluminibus in quarto.

Secunda Armeniacorum Bibliorum Editio prodit Constantinopoli, anno 1705 in quarto. Est hæc

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

Editio Constantinopolitana solum reimpressio Editionis prædictæ Amstelodamensis. Affirmaverunt hoc Armeni Viri eruditissimi, præcipue P. Ananias Giamba, Doctissimus Editor Gregorii Nariekiensis. Descriptionem accuratam hujus Editionis dedit Cl. Bredenkamp, in Universali Bibliotheca Biblicæ Literaturæ Cl. Eichhornii, ad partem quartam voluminis quarti, pag. 64 et sqq.

Tertia Editio Bibliorum Armeniacorum prodiit Venetiis, in folio, in anno 1733, curante Abbate Petro Mechitar. Etiam hæc Editio Veneta ad Editionem Uskani Amstelodamensem expressa est, quod ipsum Doctissimus Editor Mechitar ad finem suæ Editionis profitetur. In hac Editione margini mandantur quædam lectiones, quæ ab Armeniaco textu diversæ abeunt, et cum Latina Versione Vulgatâ maximam partem concordant. Sunt nihilominus ex his lectionibus aliquæ, cum Versione Vulgata Latina non consentientes.

Profecto, licet textum Armeniacum reformatum fuisse ad Versionem Vulgatam videri possit ex lectione ista, quam ad Levit. xv, 19, habet, et ex eo, quod in capite Numer. xii, comma tertium uncis includat, cum idem comma sit uncis inclusum in Vulgata, impressa Venetiis anno 1732, ex quo loco et nonnullis aliis credibile sit, Editores Armeniacos hancce Vulgatæ Editionem coram oculis habuisse, et nonnulla, saltem quoad exteriorem formam, ab ea efformavisse; tamen dicendum est, Editionem Armeniacam Mechitarem sequi ordinem Editionis Romanæ in primo capite libri Numerorum, et commata 24, 25, commati 37 postponere, cum tamen Versio Vulgata cum Editione Hexaplari faciat, et ponat generationem Gad statim post generationem Simeonis, et deinde subjungat generationem Judæ; quod indicio est Uskanum non omnino Versionem Armeniacam cum Vulgata conformavisse.

Quartam Editionem Mechitaristas curare Tergesti, ante aliquot annos fama percrebuit. Sed Superior Mechitaristarum Pater Antonius Uoikardas nihil adhuc vel de initio hujus Editionis communicavit in Epistolis doctis nuper ab illo ad Cl. ALTERUM datis.

Jacobus Nisibenus, (qui teste Eusebio anno Chr. 350 mortuus est) in Sermonibus Armeno-Latinis, Romæ anno 1756 editis, multa loca Biblica in lingua Armeniaca interponit. Hæc vero forsitan ille ex textu Syriaco in linguam Armeniacam convertit; nam et post illum Magnus Isaacus et Miesrobis similiter fecerunt. Hæc vero apud Jacobum Nisibenum citationes haud omnino prætermittendæ videbantur. Aliqua ex iis subinde mutuamur.

Versio GEORGIANA recte, ut putem, referenda est ad sæculum quintum, quo Miesrobis pro Georgianis, teste Mose Chorenensi, novos characteres invenerat. Georgiani, exemplum Armenorum imitati, juvenes quosdam idoneos Athenas ad linguam Græcam addiscendam miserunt: et ii post reditum Biblia Sacra, et libros Ecclesiasticos Græcorum, ex lingua Græca in Georgianam converterunt. Nullibi vero nomina horum Interpretum Georgianorum inveniri possunt. Non habentur apud Mosén Chorenensem; neque illa potuit indicare Gregorius Baghinanti, in Georgia parentibus Armenis natus, linguarumque Armeniacæ et Georgianæ callentissimus, Professor linguæ Georgianæ Romæ in Collegio Urbani. In opere rarissimo Cartlis Zehovreba, Cartliæ historiam complexo, a principio usque ad XII sæculum, nihil de Interpretibus Bibliorum Georgianis commemoratur; nam P. Stephanus Autandil, summus æstimator et diligentissimus lector hujus operis historici, quod ex Bibliotheca selectissima et locupletissima Cardinalis Stephani Borgiæ obtinebat, nomina Interpretum Georgianorum Professori Gregorio Baghinanti indicare non potuit. Conscripsit P. Stephanus Autandil Notitiam Scripturæ Sacræ Georgianæ lingua Georgiana; quam Paulus Leoni, olim alumnus Collegii Urbani, nunc Episcopus ordinans pro natione Armena, Romæ, Junii 22, 1780, in linguam Italicam traductam edidit. Hujus Versionis Italicæ exemplar Professor Adler a Roma Hafniam deportavit, et Clarissimo Consiliario et Professore Eichhornio Jenam misit, qui illud in lingua Theotisca in sua Universali Bibliotheca Biblicæ Literaturæ, Lipsiæ anno 1787 in octavo edita, in parte prima voluminis primi, a pagina 153 ad 169, cum orbe erudito communicavit.

Biblia Georgiana, Veteris et Novi Testamenti, Moscua, anno 1743, in folio magno in literis sacris primum edita fuerunt, ex correctione Principum Georgianorum Arcil et Wakuset, qui textum Georgianum ad exemplaria Versionis Slavonicæ, qua in Sacris Russi utuntur, adaptaverunt. Et Princeps Georgianus Wakuset, Editor Bibliorum Georgianorum, monet in iis, quæ præfatur, se contulisse diligenter textum Georgianum cum Slavonico; et in priore defuisse vocabula, et clausulas, et integra commata: sed non addit defectus hosce ab ipsius manu suppletos fuisse. Hoc autem si fecisset, silentium istud forsitan haud tenuisset. Quicquid vero sit de istis correctionibus, et quamvis videatur Versionem Georgianam, Moscua curatam, in locis plurimis cum Versione Slavonica convenire, tamen videtur quoque, Versionem Georgianam primum ex fonte Græco promanavisse. Hoc docet Moses Chorenensis; hoc docent plurima vocabula Græca, quæ absque ullo interpretamento reliquerunt Interpretes Georgiani in

PRÆFATIO AD PENTATEUCHUM.

textu suo. ALTERUS in Opusculo suo de Georgiana Literatura, lingua Theotisca edito Vindoboni, anno 1798, a pagina 26 ad 117, lectiones aliquot Versionis Georgianæ cum Armeniaca et Slavonica collatas protulit. Faciunt istæ ad notitiam Versionis. In Bibliis Georgianis, Moscuæ curatis, liber Ecclesiastici, et duo libri Macchabæorum, critico usui forte haud inservient. Biblia Georgiana Principi Arcil Moscuam missa sunt ex Cartelia a Principe Waktangh, qui cum Leoni affinitatem habuit. Haud vero invenerat Princeps Arcil libros prædictos in exemplari hoc Georgiano. Inde vero suspicari licet, quod omnia illa loca, quæ in exemplari dicto haud invenerat, ex lingua Slavonica in Georgianam converterit. Distinctiones in capita et commata derivatæ fuerunt in Editionem Georgianam ex Bibliis Slavonicis, Moscuæ secunda vice impressis: nam ab Exemplari Georgiano, Moscuam missa, abfuit omnis ex isto genere distinctio. Quod vero ad textum Georgianum attinet, passim videtur cum Romano præcipue consentire.

De Codicibus, Editionibus, Patribus, Versionibus, quibus in hoc tomo usi fuimus, dictum est hæcenus. Hoc unum superest monendum, quod Collationes istæ ex omni genere, quæ ad hoc opus per hos quindecim annos jam fuerunt elaboratæ, in Bibliotheca Bodleiana reponantur, atque vel a me, si vivam et valeam, vel, si aliter acciderit, ab alio quodam Editore sub auspicio Colendissimorum Typographi Clarendoniani Oxoniensis Curatorum in publicum emittentur.